

SUOMEN NELJÄS MÄÄRÄAIKAISRAPORTTI
YK:N LAPSEN OIKEUKSIA KOSKEVAN
YLEISSOPIMUKSEN
TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA

Heinäkuu 2008

SISÄLLYS

JOHDANTO	4
----------------	---

I. YLEISET TOIMENPITEET SOPIMUSMÄÄRÄYSTEN

TÄYTÄNTÖÖNPANEMISEKSI (ARTIKLAT 4, 42 JA 44 KAPPALE 6).....	6
A. Uutta lainsäädäntöä	6
B. Uudet kansainväliset sopimusvelvoitteet	11
C. Komitean aikaisemmat suositukset.....	11
D. Komitean yleisiä täytäntöönpanotoimenpiteitä koskevat muut suositukset.....	14
E. Raportin julkistaminen (44 artikla, 6 kappale)	23

II. LAPSEN MÄÄRITELMÄ (1 ARTIKLA).....

III. YLEISET PERIAATTEET (ARTIKLAT 2, 3, 6 JA 12)

A. Syrjinnänkielto (2 artikla)	24
B. Lapsen edun periaate (3 artikla).....	27
C. Oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (6 artikla).....	29
D. Lapsen mielipiteen huomioon ottaminen (12 artikla)	31

IV. KANSALAIKIOKEUDET JA PERUSVAPAUDET (ARTIKLAT 7, 8, 13–17 JA 37 ARTIKLAN A -KOHTA).....

V. PERHEYMÄRISTÖ JA SIIAISHUOLTO (ARTIKLAT 5, 18 (KAPPALEET 1-2), 9-11, 19–21, 25, 27 (KAPPALE 4) JA 39).....

VI. PERUSTERVEYDENHUOLTO JA SOSIAALITURVA (ARTIKLAT 6, 18 KAPPALE 3, 23, 24, 26, 27 KAPPALEET 1-3)

VII. KOULUTUS, VAPAA-AIKA JA KULTTUURITOIMINTA (ARTIKLAT 28, 29 JA 31)

A. Koulutus	65
B. Vapaa-aika, leikkiminen ja virkistystoiminta sekä kulttuurielämä (31 artikla).....	72

VIII. ERITYISET TURVAAMISTOIMENPITEET (ARTIKLAT 22, 38, 39, 40, 37 (ALAKOHDAT B-D)JA 32–36).....

A. Poikkeusoloissa elävät lapset.....	75
<i>i. Pakolaislapset</i>	<i>75</i>
<i>ii. Lapset aseellisissa selkkauksissa sekä heidän toipumisensa ja yhteiskunnallisen sopeuttamisensa edistäminen - Suomen toinen määräaikaisraportti YK:n lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen tehdyn lasten osallistumista aseellisiin selkkauksiin koskevan valinnaisen pöytäkirjan täytäntöönpanosta</i>	<i>82</i>
B. Lapset rikosrangaistusjärjestelmässä	85
C. Hyväksikäytön kohteeksi joutuneet lapset sekä heidän ruumiillisen ja henkisen toipumisensa ja sosiaalisen sopeutumisen edistäminen	88

D. Vähemmistöön tai alkuperäiskansaan kuuluvat lapset (30 artikla).....	92
ENGLANNINKIELISET LIITTEET	96

JOHDANTO

YK:n lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus hyväksyttiin vuonna 1989. Suomi on ollut yleissopimuksen osapuolena vuodesta 1991 (SopS 60/1991). Yleissopimus muodostaa lapsen oikeuksien kansainvälisen standardin ja sen määräykset ovat sopimusosapuolia oikeudellisesti velvoittavia. Suomen kansallinen lapsilainsäädäntö on yleissopimuksen periaatteiden mukainen. Tällä hetkellä yleissopimus on maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen liitetty valinnainen pöytäkirja lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin hyväksyttiin vuonna 2000. Pöytäkirja tuli Suomen osalta voimaan vuonna 2002 (SopS 31/2002). Suomi antoi vuonna 2004 ensimmäisen määräaikaisraportin pöytäkirjan määräysten täytäntöönpanosta.

Vuonna 2002 hyväksyttiin myös lapsen oikeuksien yleissopimukseen liitetty valinnainen pöytäkirja lapsikaupan, lapsiprostituution ja lapsipornografian torjumisesta, jonka osalta Suomen ratifiointivalmistelut ovat parhaillaan kesken.

Yleissopimuksen ja siihen liitettyjen valinnaisten pöytäkirjojen täytäntöönpanoa valvoo lapsen oikeuksia koskevalla yleissopimuksella perustettu YK:n lapsen oikeuksien komitea. Sopimusvaltion on raportoitava määräajoin komitealle niistä lainsäädännöllisistä, oikeudellisista ja hallinnollisista toimenpiteistä, joilla yleissopimuksessa sekä pöytäkirjassa tunnustettuja oikeuksia on pantu täytäntöön. Raportissa tulee vastata komitean antamiin suosituksiin yleissopimuksen ja pöytäkirjan täytäntöönpanosta. Raportointi suoritetaan viiden vuoden välein.

Lapsen oikeuksien komitea käsittelee määräaikaisraporteissa esitetyt tiedot noin kahden vuoden kuluttua raportin antamisesta. Raportin käsittelyn yhteydessä komitea kuulee julkisessa suullisessa kuulemistilaisuudessa hallituksen edustajia ja vakiintuneen käytännön mukaisesti myös kansalaisjärjestöjä. Raportin käsittelyn päätteeksi komitea hyväksyy yleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevat maakohtaiset päätelmänsä ja suosituksensa.

Tämä asiakirja sisältää Suomen hallituksen neljännen määräaikaisraportin YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanosta. Raportti kattaa ajanjakson heinäkuusta 2003 - heinäkuuhun 2008. Asiakirja sisältää lisäksi YK:n lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen liitetyn valinnaisen pöytäkirjan lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin (SopS 31/2002) 8 artiklan 2 kohdan nojalla yleissopimuksen täytäntöönpanon yhteydessä annettavia lisätietoja pöytäkirjan täytäntöönpanosta.

Lisätietoja ihmisoikeussopimuksista ja niiden täytäntöönpanon valvontaan liittyvästä määräaikaisraportoinnista voi tiedustella ulkoasiainministeriön ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksiköstä. Yhteystiedot ovat:

Ulkoasiainministeriö
Oikeuspalvelu
Ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksikkö (OIK-40)
PL 411, 00023 VALTIONEUVOSTO
puhelin: (09) 1605 5704
faksi: (09) 1605 5951
sähköposti: OIK-40@formin.fi

I. YLEISET TOIMENPITEET SOPIMUSMÄÄRÄYSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANEMISEKSI (Artiklat 4, 42 ja 44 kappale 6)

A. UUTTA LAINSÄÄDÄNTÖÄ

1. Suomen kolmannen määräaikaisraportin jälkeen tapahtunut keskeinen lainsäädännön uudistaminen koskee erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoitoa, lastensuojelua ja vammaisten lasten palveluita. Kansanterveyslakiin (1972/66) liitettiin velvoite seurata lasten ja nuorten terveydentilaa ja panostaa ennaltaehkäisyyn. Jäljempänä tarkemmin selostettavilla lainsäädäntömuutoksilla isyysvapaata parannettiin, päivärahoja korotettiin sekä tietyt muut etuudet paranivat. Nuorten työntekijöiden turvallisuutta parannettiin. Lakia lähestymiskiellosta (898/1998) täydennettiin perheen sisäisellä lähestymiskiellolla. Uusi ulkomaalaislaki (2004/301) tuli voimaan toukokuussa 2004. Rikoslakia (1889/39) muutettiin vuosina 2004 - 2006 mm. lisäämällä ihmiskauppaa sekä lapsikaappauksia koskeva kriminalisoinnit.
2. Suomen kolmannen määräaikaisraportin jälkeen Suomen perustuslain (1999/731) 9 §:n liikkumisvapautta koskevaa säännöstä muutettiin vuonna 2007 (lain muutos 802/2007) siltä osin kuin se koskee Suomen kansalaisen luovuttamisesta tai siirtämisestä vastoin tahtoaan toiseen maahan. Lainkohdan aiemman sanamuodon mukaan Suomen kansalaista ei saanut estää saapumasta maahan, karkottaa maasta eikä vastoin tahtoaan luovuttaa tai siirtää toiseen maahan. Lainkohtaa muutettiin siten, että luovuttamisesta tai siirtämisestä voidaan säätää tavallisella lailla. Edellytyksenä on, että tällainen luovuttaminen tai siirtäminen tapahtuu rikoksen johdosta tai oikeudenkäyntiä varten taikka lapsen huoltoa tai hoitoa koskevan päätöksen täytäntöönpanemiseksi. Lisäksi Suomen kansalainen voidaan lain nojalla luovuttaa tai siirtää vain sellaiseen maahan, jossa hänen ihmisoikeutensa ja oikeusturvansa on taattu. Muutos on tullut voimaan lokakuun alusta 2007.
3. *Lastensuojelulaki.* Uusi lastensuojelulaki (2007/417) tuli voimaan vuoden 2008 alusta lähtien. Lain tarkoituksena on parantaa lapsen oikeuksien ja edun huomioon ottaminen lastensuojelua toteutettaessa sekä turvata lapsen ja hänen perheensä tarvitsemat tukitoimet ja palvelut mahdollisimman varhain. Lailla pyritään edistämään viranomaisien yhteistyötä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi normaalipalveluissa. Lisäksi tarkoituksena on parantaa lapsen, vanhempien ja huoltajien osallisuutta ja oikeusturvaa erityisesti lastensuojeluun liittyvässä päätöksenteossa. Lain yksityiskohdat tulevat tarkemmin esiin jäljempänä tässä raportissa asianomaisissa jaksoissa.
4. *Päivähoitolaki.* Lasten päivähoidosta annettua lakia (1973/36) muutettiin vuonna 2006 (lain muutos 1255/2006). Muutoksella parannettiin erityistä tukea tarvitsevien lasten asemaa päivähoidossa säätämällä, että kunnan käytettävissä tulee olla erityislastentarhanopettajan palveluja lasten päivähoidossa esiintyvää tarvetta vastaavasti. Laki tuli voimaan vuoden alusta 2007.
5. Lasten päivähoidosta annettua asetusta (239/1973) täsmennettiin vuonna 2006 (asetuksen muutos 1345/2006). Muutoksella pyrittiin varmistamaan henkilöstömitoituksen toteutuminen päiväkodeissa nykyistä paremmin. Muutos tuli voimaan elokuussa 2007.

6. *Laki lapsiasiavaltuutetusta* (1221/2004) on tullut voimaan syyskuun alusta 2005. Laissa määritellään muun muassa lapsiasiavaltuutetun toimialat ja tehtävät. Lapsiasiavaltuutetun kelpoisuusvaatimuksista sekä nimittämisestä säädetään asetuksella (274/2007).
7. *Lapsikaappauksia koskevat lainsäädäntömuutokset*. Neuvoston asetus (EY) N:o 2201/2003 tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta tuli voimaan elokuussa 2004, ja sitä alettiin soveltaa maaliskuun alusta 2005. Asetukseen sisältyy säännös lapsen palauttamisesta. Sillä pyritään tehostamaan lapsikaappaustilanteiden hoitamista tilanteissa, joissa lapsi on viety luvottomasti jäsenvaltiosta toiseen tai jätetty luvottomasti palauttamatta toisesta jäsenvaltiosta.
8. Myös rikoslakiin (1889/39) lisättiin vuoden 2006 alussa uusi lapsikaappauksia koskeva 25 luvun 5 a § (lain muutos 1161/2005). Mainitusta rikoksesta tuomitaan sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta.
9. *Lapsilisälaki*. Lapsilisälakia (796/1992) muutettiin (lain muutos 1226/2003) vuoden 2004 alusta siten, että perheen ensimmäisestä lapsilisään oikeuttavasta lapsesta maksettavan lapsilisän määrä korotettiin 90 eurosta 100 euroon kalenterikuukaudessa. Samassa yhteydessä perheen kunkin seuraavan lapsen lapsilisän määrä määriteltiin erikseen. Lapsilisän yksinhuoltajakorotus nostettiin 33,60 eurosta 36,60 euroon lasta kohti kalenterikuukaudelta. Lapsilisälakia (796/1992) muutettiin jälleen vuoden 2008 alusta (lain muutos 1071/2007) siten, että lapsilisän yksinhuoltajakorotusta nostettiin 36,60 eurosta 46,60 euroon lasta kohden kalenterikuukaudelta.
10. *Vammaispalvelulaki*. Lakia vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (380/1987) muutettiin vuonna 2006 (lain muutos 1267/2006) siten, että vaikeasti kuulovammaisten, kuulo- ja näkövammaisten ja puhevammaisten lasten ja aikuisten mahdollisuudet saada tulkkipalveluja parantuivat. Vammaispalvelulain uusi muutosesitys annetaan eduskunnalle syksyllä 2008. Lakiin lisätään säännökset vaikeavammaisille henkilöille järjestettävästä henkilökohtaisesta avusta ja sen erilaisista järjestämistavoista. Henkilökohtaista apua voitaisiin järjestää joko korvaamalla vaikeavammaiselle henkilölle kustannukset avustajan palkkaamisesta tai järjestämällä se kunnan tai muun palveluntuottajan toimesta palveluna. Järjestämistapojen monipuolistaminen lisää myös mahdollisuuksia järjestää henkilökohtaista apua vaikeavammaisille lapsille ja nuorille. Lain muutosten on tarkoitus tulla voimaan syyskuun alusta 2009.
11. *Laki lähestymiskiellosta*. Lähestymiskiellosta annettua lakia (898/1998) täydennettiin (lain muutos 711/2004) siten, että lähestymiskiellon määrääminen on mahdollista myös silloin, kun kiellolla suojattava ja kieltoon määrättävä henkilö asuvat samassa asunnossa. Aikaisemmin lähestymiskielloa ei ole voitu määrätä, jos asianosaiset asuvat yhdessä. Uusia säännöksiä perheen sisäisestä lähestymiskiellosta voidaan soveltaa myös, kun henkilöt muun syyn kuin parisuhteen vuoksi asuvat yhdessä. Lailla on merkitystä lapseen kohdistuvan tai muun perheen sisäisen väkivallan tapausten osalta.
12. *Kielilait*. Suomen kolmannen määräaikaisraportin jälkeen on vuonna 2004 tullut voimaan uusi kielilaki (423/2003) sekä uusi saamen kielilaki (1086/2003). Kielilakien sisältöä selostetaan tarkemmin jaksossa III. Yleiset periaatteet.

13. *Ulkomaalaislaki*. Uusi ulkomaalaislaki (2004/301) tuli voimaan toukokuussa 2004. Lailla toteutettiin ja edistettiin hyvän hallinnon ja oikeusturvan toteutumista ulkomaalaisasioissa. Lisäksi uudella ulkomaalaislailla (2004/301) edistetään hallittua maahanmuuttoa ja kansainvälisen suojelun antamista ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia kunnioittaen. Ulkomaalaisen oikeuksista ja velvollisuuksista säädetään laissa entistä tarkemmin. Lain yleisiä säännöksiä selkeytettiin. Maahantulon edellytyksiä koskevat säännökset säilyivät sisällöltään pääosin ennallaan. Lailla muutettiin eräitä viranomaisen toimivaltasuhteita. Ensinnäkin oleskelulupien myöntäminen kaikille ulkomailla oleville ulkomaalaisille siirrettiin Suomen ulkomaan edustustoilta Maahanmuuttovirastolle. Toiseksi Suomen kansalaisen perheenjäsen voi uudistetun ulkomaalaislain mukaisesti tulla Suomeen hakemaan oleskelulupaa perhesiteen perusteella. Ennen lain uudistamista oleskelulupaa haettiin ja hakemuksen käsittelyä odotettiin ulkomailla.
14. *Kansanterveyslaki*. Vuonna 1972 annettua kansanterveyslakia (1972/66) on ajantasaistettu vuosina 2005 ja 2006 tehdyillä muutoksilla (928/2005, 1328/2006, 418/2007, 626/2007). Lakiin lisättiin kuntien velvoite seurata kunnassa asuvien lasten ja nuorten terveydentilaa. Lakiin lisättiin myös säännös lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin kehittämistä varten perustettavasta lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin neuvottelukunnasta.
15. Vuonna 2005 tulivat voimaan kiireettömään hoitoon ja tutkimukseen pääsemiselle asetut määräajat. Muutoksen tavoitteena on tasa-arvoistaa eri alueilla asuvien suomalaisten terveydenhuollon palvelujen saatavuutta. Ns. hoitotakuu estää kohtuuttoman jonotusajan leikkaukseen. Hoitotakuu koskee myös kiireellistä hoitoa, johon tulee päästä välittömästi ja vakavat sairaudet tulee hoitaa mahdollisimman pian.
16. Kansanterveyslain (1972/66) 14 §:ään sisällytettiin valtuutus säätää lastenneuvolotoiminnasta, kouluterveydenhuollosta ja opiskeluterveydenhuollosta valtioneuvoston asetuksella. Valtuutus mahdollistaa lasten ja nuorten ehkäiseviin terveyspalveluihin sisältyvän terveysneuvonnan ja terveystarkastusten sisällön ja määrän ohjeistamisen asetuksella. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti kesäkuussa 2007 työryhmän valmistelemaan asetusta edellä mainitun valtuutuksen mukaisesti. Asetuksen tavoitteena on parantaa lasten ja nuorten ja heidän perheidensä ehkäisevien palvelujen yhdenmukaisista ja tasavertaista toteutumista maan eri osissa ja vähentää alueellista eriarvoisuutta. Lisäksi tavoitteena on tehostaa terveyttä edistävää ja ehkäisevää työtä ja kaventaa väestöryhmien välisiä terveyseroja. Asetusluonnos on valmistunut kesällä 2008. Asetuksen on tarkoitus tulla voimaan vuonna 2009. Asetus olisi kuntia sitova.
17. *Asetus lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin neuvottelukunnasta*. Valtioneuvosto antoi vuonna 2007 asetuksen lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin neuvottelukunnasta (734/2007). Neuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä ja sen tavoitteena on tukea ja edistää alle kouluikäisten, koululaisten ja opiskeluaikäisten lasten ja nuorten terveyttä ja hyvinvointia. Neuvottelukunnan tehtävänä on seurata ja ohjata lasten ja nuorten terveyttä ja hyvinvointia sekä niihin liittyviä palveluja koskevaa kehitystä, edistää ja koordinoida eri tahojen tekemää työtä sekä tehdä aktiivisesti ehdotuksia lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen ja turvaamisen pitkäjänteiseksi kehittämiseksi. Käynnissä olevan neuvottelukunnan toimikausi on 1.12.2007 - 30.11.2010.
18. *Asetus varhaiskasvatuksen neuvottelukunnasta*. Valtioneuvosto antoi vuonna 2004 asetuksen varhaiskasvatuksen neuvottelukunnasta (524/2004). Neuvottelukunta toi-

mii sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön yhteydessä ja sen tavoitteena on tukea ja edistää varhaiskasvatuksen laaja-alaista kehittämistä. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan tehtävänä on edistää, vahvistaa ja sovittaa yhteen yhteistyötä eri hallinnonalojen, järjestöjen, tutkimus- ja koulutuslaitosten, kuntien ja muiden tahojen kesken, seurata ja arvioida kansallista ja kansainvälistä kehitystä varhaiskasvatuksessa ja tehdä ehdotuksia varhaiskasvatuksen pitkäjänteiseksi kehittämiseksi ja toimia varhaiskasvatuksen aseman vahvistajana yhteiskunnassa. Valtioneuvosto on asettanut varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan uudelle kolmivuotiskaudelle 2008 - 2010.

19. *Nuorisolaki*. Nuorisolaki (2006/72) tuli voimaan maaliskuussa 2006. Lain tarkoituksena on tukea nuorten kasvua ja itsenäistymistä, edistää nuorten aktiivista kansalaisuutta ja nuorten sosiaalista vahvistamista sekä parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja. Lain nojalla valtioneuvosto myös hyväksyy joka neljäs vuosi nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman, joka sisältää valtakunnalliset nuorisopolitiikan tavoitteet ja suuntaviivat läänien ja kuntien nuorisopoliittiselle ohjelmatyölle. Lailla säädetään myös nuorille annettavasta mahdollisuudesta osallistua paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn sekä nuorten kuulemisesta heitä koskevissa asioissa. Laissa nuorella tarkoitetaan alle 29 -vuotiaita.
20. *Valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma*. Valtioneuvosto hyväksyi joulukuussa 2007 nuorisolain (2006/72) nojalla ensimmäisen lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman vuosille 2007 - 2011. Vuosina 2007 – 2011 lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman toimeenpanoa varmistaa ja koordinoi erillinen hallituksen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma. Politiikkaohjelman painopisteissä puolestaan näkyvät myös YK:n lapsen oikeuksien komitean yleisissä päätelmissään esittämät kehittämissuunnitelmat. Näitä politiikkaohjelmia selostetaan yksityiskohtaisemmin jäljempänä asianomaisissa jaksoissa.
21. *Nuorista työntekijöistä annettu laki*. Nuorista työntekijöistä annetun lain (998/1993) 15 §:ää on muutettu vuonna 2004 (lain muutos (2004/405)). Pykälässä säädetään alle 14-vuotiaalle myönnettävästä poikkeusluvasta työskennellä tilapäisesti esiintyjänä tai avustajana taide- ja kulttuuriesityksissä sekä muissa vastaavanlaisissa tilaisuuksissa, sekä poikkeuslupan antajasta. Muutos koski poikkeuslupan antajaa, joka muutoksen nojalla on työsuojelupiirin työsuojelutoimisto.
22. Nuorista työntekijöistä annetun lain nojalla annettiin valtioneuvoston asetus nuorille työntekijöille erityisen haitallisista ja vaarallisista töistä (475/2006). Asetus tuli voimaan elokuussa 2006. Asetuksella säädetään ehdoista, joilla alle 18-vuotias voi tehdä nuorilta työntekijöiltä kiellettyjä sekä vaarallisia töitä. Uusilla säädöksillä mahdollistettiin aiemmin kiellettyjen erityisen haitallisten töiden tekeminen, kuten psykiatristen potilaiden hoito ja teurastus, ilman poikkeuslupaa opettajan johdolla ammatillisen koulutuksen, työssä oppimisen ja oppisopimuskoulutuksen yhteydessä. Muissa tapauksissa poikkeuslupa on edelleen tarpeen nuoren alle 18 vuotta täyttäneen työntekijän osalta.
23. *Laki kunta- ja palvelurakennemuutuksesta*. Valtioneuvosto käynnisti keväällä 2005 PARAS-hankkeen kunta- ja palvelurakenteen uudistamiseksi. Hankkeen toteuttamista ohjaava puitelaki, laki kunta- ja palvelurakennemuutuksesta (2007/169) tuli voimaan vuoden 2007 helmikuussa ja on voimassa vuoden 2012 loppuun. Lain tarkoituksena on luoda edellytykset kunta- ja palvelurakennemuutukselle. Uudistuksen tarkoituksena on kunnallisen kansanvallan lähtökohdista vahvistaa kunta- ja palvelurakennetta,

kehittää palvelujen tuotantotapoja ja organisointia, uudistaa kuntien rahoitus- ja valtionosuusjärjestelmiä sekä tarkistaa kuntien ja valtion välistä tehtäväjakoja siten, että kuntien vastuulla olevien palvelujen järjestämiseen ja tuottamiseen sekä kuntien kehittämiseen on vahva rakenteellinen ja taloudellinen perusta. Yhtenä lain tavoitteena on myös varmistaa koko maassa laadukkaat ja asukkaiden saatavilla olevat palvelut. Kunta- ja palvelurakennemuutoksella on merkitystä myös lapsille ja lapsiperheille tarjottavien kunnan palveluiden osalta.

24. *Lakia lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta* (1128/1996) muutettiin huhtikuun 2007 alusta voimaan tulleella lainmuutoksella (1256/2006) siten, että perheen toisesta alle kolmevuotiaasta lapsesta sekä kustakin seuraavasta lapsesta maksettavan tuen määrää korotettiin 10 eurolla kuukaudessa.
25. *Elatusturvalakia* (671/1998) muutettiin (lain muutos 949/2006) siten, että täysimääräisen elatustuen määrään tehtiin 4,9 prosentin tasokorotus. Samaan aikaan tukea tarkistettiin myös lakisääteisellä indeksikorotuksella 5 prosentin verran. Täysimääräisen elatustuen määrä on siten vuoden 2007 alusta lukien ollut 129,91 euroa lasta kohden kalenterikuukaudessa.
26. *Sairausvakuutuslaki*. Vuoden 2005 alusta lähtien sairausvakuutuslain (2004/1224) mukaisten päivärahojen vähimmäismäärä nousi 15,20 €/pv (ennen 11,45 €/pv). Vuoden 2005 alusta lähtien päätoiminen opiskelu ei enää aiheuta vanhempainpäivärahan maksamista vähimmäismääräisenä; näin tapahtuu vain, jos henkilö nostaa samanaikaisesti opintorahaa. Vuoden 2005 alusta lähtien alkaneen vanhempainpäivärahauden ajalta maksettujen vuosilomakustannusten korvaus työnantajalle on aiempaa suurempi (kerrottuna 1,55:llä). Lokakuun ensimmäisestä päivästä 2005 lähtien lyhytkestoisissa työsuhteissa (ns. pätkätoissa) päiväraha voi määräytyä jo yhdenkin kuukauden tulojen perusteella, jos tuloja voidaan pitää jatkuvina. Peräkkäisissä synnytyksissä vanhempainpäiväraha voi määräytyä aikaisemman vanhempainpäivärahan perusteena olleiden tulojen mukaan, ellei edellinen lapsi ole täyttänyt kolmea vuotta ennen uuden lapsen laskettua syntymisaikaa.
27. Vuoden 2007 alusta lähtien sairausvakuutuslakiin lisättiin uusi termi, isäkuukausi. Sillä tarkoitetaan 13–24 arkipäivän jaksoa, jossa isä käyttää äidin sijasta vanhempainpäivärahauden vähintään 12 viimeistä arkipäivää ja yhdistää ne 1–12 arkipäivän pidentettyyn isyysvapaaseen. Aiemmin pidennetty isyysvapaa piti käyttää yhtenä jaksona heti vanhempainvapaan päätyttyä. Vuoden 2007 alusta alkaen isäkuukauden voi siirtää haluttuun ajankohtaan, kunhan se pidetään ennen kuin on kulunut 180 päivää äitiysrahaa välittömästi seuranneen vanhempainrahajakson päättymisestä. Edellytyksenä siirtämiselle on, että äiti tai isä hoitaa lasta kotona kotihoidontuella.
28. Vuoden 2007 tammikuun ensimmäisestä päivästä lähtien tai sen jälkeen alkaviin vanhempainpäivärahoihin tuli korotuksia. Äitiysraha nousi 56 ensimmäiseltä arkipäivältä 70 %:sta 90 %:iin työtulosta, äidin vanhempainraha 30 ensimmäiseltä arkipäivältä 70 %:sta 75 %:iin työtulosta sekä isän vanhempain-raha ja isäkuukauden isyysraha yhteensä 30 ensimmäisen arkipäivän ajalta 70 %:sta 75 %:iin työtulosta. Korotukset saavat 45 221 euron vuosituloon saakka, jonka ylittävältä osalta korotus on 32,5 %. Jos molemmat vanhemmat käyttävät vanhempainvapaata, kumpikin saa korotetun päivärahan.

29. Vuoden 2007 alusta lähtien ottovanhempien vanhempainrahakausi pidentyi 180:sta 200 arkipäivään. Vanhempainrahaan oikeutettu ottoisä sai samat oikeudet isyysrahaan ja isäkuukauteen kuin muutkin isät.
30. Vuoden 2007 alusta lähtien rekisteröidyn parisuhteen osapuolella, joka ei ole lapsen biologinen vanhempi, on oikeus vanhempainrahaan, mikäli parisuhde on rekisteröity ennen lapsen adoptiota tai syntymää. Rekisteröidyssä parisuhteessa olevat vanhemmat voivat sopia keskenään vanhempainrahakauden jakamisesta.
31. Vuoden 2007 alusta lähtien työnantajan vanhempainvapaan ajalta maksamat vuosilomapalkat korvataan aiempaa paremmin. Vuosilomakustannuskorvaus määräytyy vuosityötulon perusteella, ei enää maksetun etuuden perusteella, ja korvauksen perustetta korotetaan kertoimella 1,26. Työnantaja saa myös äitiysrahan korotuksen ansiosta aiempaa korkeamman korvauksen maksaessaan äitiysrahakauden ajalta palkkaa äidille.

B. UUDET KANSAINVÄLISET SOPIMUSVELVOITTEET

32. Suomi on liittynyt *Yhdistyneiden Kansakuntien kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen yleissopimuksen lisäpöytäkirjaan ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta* (SopS 71/2006). Lisäpöytäkirja on tullut voimaan Suomessa lokakuussa 2006. Liittymisen yhteydessä ei tarvinnut tehdä lainsäädäntömuutoksia, koska sopimuksessa määritellyt kriminalisointivelvoitteet oli toteutettu jo aikaisemmin.
33. Suomi allekirjoitti *YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen* sekä sen yksilövalitusta koskevan valinnaisen pöytäkirjan maaliskuussa 2007. Yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja tulivat kansainvälisesti voimaan toukokuussa 2008. Ulkoasiainministeriö on pyytänyt lausunnot keskeisiltä viranomaisilta sekä vammaisjärjestöiltä yleissopimuksen ratifioinnin edellyttämistä lainsäädäntömuutoksista. Suomen kansallinen lainsäädäntö on jo suurimmalta osin yleissopimuksen vaatimusten mukaista. Valmisteilla olevat lainsäädäntömuutokset sekä yleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyvän kansallisen seuranta- ja koordinaatioelimen asettaminen vaativat kuitenkin useamman vuoden valmisteluajan, jonka jälkeen vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja voidaan ratifioida.

C. KOMITEAN AIKAISEMMAT SUOSITUKSET

suositus 6. Komitea kehottaa sopimusvaltioita ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin toimiin niiden toisen määräaikaisraportin päätelmien sisältämien suositusten käsittelemiseksi, joita ei ole vielä pantu täytäntöön, sekä käsittelemään kolmatta määräaikaisraporttia koskevissa päätelmissä nyt esitetyt huolenaiheet.

34. YK:n lasten oikeuksien komitea on Suomen kolmannen määräaikaisraportin johdosta antamissaan suosituksissa erityisesti kiinnittänyt huomiota jo aiemmin tekemiensä suositusten täytäntöönpanoon. Nämä suositukset koskivat erityisesti lapsipolitiikan koordinaatiota ja lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa sekä vähemmistöryhmiin kuuluvien lasten asemaa.

35. Lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja seksuaalista hyväksikäyttöä sekä vähemmistöryhmiin kuuluvien lasten asemaa käsitellään kootusti jäljempänä asianomaisissa jaksoissa (väkivallan osalta kts. jakso V. Perheyhteisö ja sijaishuolto ja hyväksikäytön sekä vähemmistöryhmien osalta kts. jakso VIII. Erityiset turvaamistoimenpiteet).

Lapsipolitiikan koordinaatiota koskevat komitean antamat suositukset.

36. *Hallituksen politiikkaohjelmat.* Suomi on ottanut komitean aikaisemmat suositukset huomioon panostamalla lapsiin pääministeri Matti Vanhasen II hallitusohjelman mukaisesti. Suurella osalla lapsista ja nuorista menee hyvin. Suomalainen hyvinvointi 2008 raportin mukaan väestö voi entistä paremmin. Lapsille ja nuorille suunnatut palvelut kuten päivähoido, koulutus ja terveydenhuolto ovat laadukkaita ja kaikkien saatavilla. Terveys on kohentunut kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä ja elintaso on parantunut. Myös pienituloisten reaalitytulot ovat kasvaneet. Toimeentulo-ongelmat, työttömyys ja nuorten päihteidenkäyttö ovat vähentyneet.
37. Hyvinvointierot ovat kuitenkin kasvussa, pienituloisten tulot ja terveys eivät ole kohentuneet yhtä hyvin kuin hyvätuloisten. Lasten, nuorten ja perheiden ongelmien lisääntyminen ja pahoinvointi näkyy lastensuojelun tarpeen, päihteiden käytön ja mielenterveysoireiden lisääntymisenä. Lasten suhteellinen köyhyys on lisääntynyt viime vuosina. Perherakenteet ovat muuttuneet ja yksinhuoltajaperheissä elää noin kuudes lapsista.
38. Hallitusohjelman edistämässä ja seurannassa on pääministeri Matti Vanhasen hallituksen kaudella sovellettu uudenlaista ohjelmajohtamismallia ja politiikkaohjelmia. Pääministeri Matti Vanhasen II hallitus käynnisti kolme politiikkaohjelmaa, joita johtavat ja koordinoivat ohjelmista vastaavat ministerit. Lapsipolitiikan kannalta merkityksellisiä ovat erityisesti lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma sekä terveyden edistämisen politiikkaohjelma. Politiikkaohjelmat ovat hallitusohjelmassa määriteltyjä laajoja, poikkihallinnollisia tehtäväkokonaisuuksia hallituksen keskeisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Politiikkaohjelmat koostuvat eri ministeriöiden toimialoihin kuuluvista toimenpiteistä, hankkeista ja määrärahoista. Politiikkaohjelmille määritellään yhteiskunnalliset vaikuttavuustavoitteet. Hallitus on myös antanut periaatepäätöksen hallituksen strategia-asiakirjasta 2007. Strategia-asiakirjalla tehostetaan hallituksen keinoja edistää, ohjata ja valvoa hallitusohjelman toteutusta erityisesti poikkihallinnollista yhteistyötä vaativissa asioissa. Strategia-asiakirja sisältää muun muassa hallitusohjelmassa sovitut poikkihallinnolliset politiikkaohjelmat. Strategia-asiakirjassa painottuvat hallitusohjelman toteutumisen seurannassa käytettävät indikaattorit. Pääosa indikaattoreista kuvaa hallituksen politiikan kannalta keskeisten ilmiöalueiden kehitystä ja osa indikaattoreista on politiikkatoimenpiteiden etenemistä kuvaavia prosessi-indikaattoreita. Indikaattoreiden määrittäminen tähtää viimeistään hallituskauden puolivälissä toteutettavaan perusteellisempaan hallitusohjelman toteutumisen seurantaan ja arviointiin. Strategia-asiakirjaa toteutetaan valtiontalouden kehysten ja valtion talousarvioiden puitteissa.
39. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman painopisteissä näkyvät myös YK:n lapsen oikeuksien komitean yleisissä päätelmissään esittämät kehittämistarpeet eli 1) lasten hyvinvoinnin parempi seuranta ja tilastoinnin kehittäminen, 2) lapsen edun parempi huomiointi kehittämällä päätösten lapsivaikutusten arviointia sekä 3) lapsen oikeuksista tiedottaminen. Lisäksi politiikkaohjelman tavoitteena on lasten osallistumisen ja vaikuttamisen edistäminen. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoin-

nin politiikkaohjelman tarkoitus on vähentää hajanaista lähestymistapaa. Poliitikkaohjelma kehittää lasten ja nuorten hyvinvoinnin seurantaan tietopohjaa sekä edistää päätösten lapsivaikutusten arviointia YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämällä tavalla.

40. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma jakautuu kolmeen osaluueeseen: lapsilähtöinen yhteiskunta, hyvinvoiva lapsiperhe sekä syrjäytymisen ehkäisy. Läpileikkaavina teemoina nostetaan jokaisessa osa-alueessa esiin sukupuolten tasa-arvo ja monikulttuurisuus. Ohjelman painopisteenä on ehkäisevä työ ja varhainen tuki. Ohjelma vahvistaa yhteiskunnan lapsiystävällisyyttä, tukee lasten, nuorten ja perheiden arjen hyvinvointia, vähentää syrjäytymistä, lisää lasten ja nuorten osallistumista ja kuulemista sekä lasten oikeuksista tiedottamista.
41. Terveysten edistämisen politiikkaohjelma kehittää ennaltaehkäisevää työtä ja edistää terveyttä kaikissa politiikoissa.
42. *Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma*. Lapsipolitiikan koordinaatio onkin merkittävästi edennyt paitsi edellä mainittujen politiikkaohjelmien myötä myös Suomessa vuonna 2006 voimaan tulleen nuorisolain (2006/72) ja sen nojalla vuonna 2007 käynnistetyn lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman myötä.
43. Maaliskuussa 2006 voimaan tullut nuorisolaki (2006/72) on tärkeä lasten ja nuorten oikeuksia koskeva laki. Lain yleistavoite on nuorten aktiivinen kansalaisuus ja sosiaalinen vahvistaminen. Näiden tavoitteiden ohella tärkeiksi työvälineiksi ovat kehittyneet lain 4 §:n edellyttämä hallituksen nuorisopolitiikan kehittämisohjelma ja 8 §:n edellyttämä lasten ja nuorten kuuleminen.
44. Valtioneuvosto hyväksyi joulukuussa 2007 ensimmäisen lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman vuosille 2007 - 2011. Kehittämisohjelman tavoitteena on parantaa hallinnonalojen välistä yhteistyötä ja koordinaatiota lasten, nuorten ja perheiden asioissa. Kehittämisohjelman toimeenpanoa arvioi vuosittain opetusministeriön yhteydessä toimiva nuorisiasiain neuvottelukunta. Kehittämisohjelman toimeenpanossa keskeisiä toimijoita eri ministeriöiden, läänien ja valtion virastojen ohella ovat kunnat, maakuntien liitot, kansalaisjärjestöt, eri kirkolliset toimijat sekä tiedotusvälineet ja muut mediatoimijat. Hallitus antaa lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman toteutumisesta eduskunnalle selonteon viimeistään vuoden 2011 syysistuntokaudella.
45. *Lastensuojelulaki*. Lastensuojelussa yhtenäistä lähestymistapaa edistää vuoden 2008 alusta voimaan tullut uusi lastensuojelulaki (2007/417). Se velvoittaa kunnat laatimaan suunnitelmat lasten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Kuntien ohjelmissa kiinnitetään huomiota lapsen oikeuksien toteutumiseen. Kuntaliitto ohjaa ja tukee kuntia suunnitelmien laadinnassa.
46. Yhteiskunnallisten päätösten lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioimiseksi Suomessa Stakes on valmistellut lapsivaikutusten arvioinnin oppaan LAVAUS, joka ilmestyi marraskuussa 2006. Sen tarkoituksena on edistää lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointia osaksi normaalia päätöksentekorutiinia julkisessa hallinnossa.
47. Suomen Kuntaliitto on käynnistänyt LapsiArvi -kehittämishankkeen lapsipolitiikan ja lastensuojelupalvelujen arviointiin. Hankkeella tuetaan kuntien lasten ja nuorten hy-

vinvointityön johtamista ja kehittämistä. Hanke toteutetaan vuosien 2006–2008 aikana.

48. *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. Valtakunnallinen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet strategisena ohjausvälineenä kunnille valmistui vuonna 2003 ja tarkistettiin vuonna 2005. Perusteiden tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen sisällöllistä kehittämistä ja yhdenvertaista toteuttamista koko maassa. Varhaiskasvatussuunnitelma perustuu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen ja kansallisiin säädöksiin ja muihin ohjaaviin asiakirjoihin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat kaikkia toimintamuotoja yhteiskunnan järjestämässä ja valvomassa varhaiskasvatuksessa. Sen pohjalta lähes kaikki kunnat ovat uudistaneet omat varhaiskasvatussuunnitelmansa tai laatineet uuden suunnitelman päivähoidon toteuttamisen tueksi.
49. *Lapsiasiavaltuutettu*. Lasten ja nuorten hyvinvointia seuraa myös vuonna 2005 toimintansa aloittanut lapsiasiavaltuutetun toimisto. Lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksien lisääminen ja lapsiasiavaltuutetun hankkeet lisäävät lasten ja nuorten äänen kuulemistä päätöksenteossa.
50. **Lapsiasiavaltuutettu** on arvioinut, että lapsipolitiikan koordinaatio on edistynyt Suomessa merkittävästi vuodesta 2007 alkaen. Valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma kokoaa eri hallinnonalojen lapsia koskevat suunnitelmat ja asettaa tavoitteet hallituskaudelle.
51. Lapsiasiavaltuutettu on pitänyt erittäin tärkeänä sitä, että valtioneuvosto on päätöksellään sitoutunut näiden myös YK:n lapsen oikeuksien komitean päätelmissään suosittelemien kehittämistoimien toimeenpanoon vuosina 2007- 2011. Sitoutuminen myös YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen hallintoa ohjaavana asiakirjana on vahvistunut. Lapsiasiavaltuutettu on todennut osaltaan valvovansa, että nämä lupaukset toteutuvat sekä tukevana politiikkaohjelman toteutumista mm. yhteisen lapsen oikeuksien tiedotuskampanjan myötä.

D. KOMITEAN YLEISIÄ TÄYTÄNTÖÖNPANOTOIMENPITEITÄ KOSKEVAT MUUT SUOSITUKSET

suositus 8. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio:

- a) varmistaa, että kansallinen toimintaohjelma kohdistuu selkeästi yleissopimuksen suojaamiin lapsen oikeuksiin;
- b) antaa toimintaohjelman täytäntöönpanoon riittävät varat;
- c) yhdistää kansallisen toimintaohjelman alaisuuteen kaikki muut toimintasuunnitelmat ja -ohjelmat, jotta lasten oikeuksien toteuttamisessa vältetään hajanainen lähestymistapa;
- d) antaa uuden lapsiasiavaltuutetun tehtäväksi seurata kansallista toimintaohjelmaa ja arvioida sen edistymistä.

52. *Kansallinen toimintaohjelma ja yhteensovittaminen*. Komitea tarkoittaa kansallisella toimintaohjelmalla Suomen lapsiasiain toimikunnan laatimaa toimintasuunnitelmaa ”Lapsille sopiva Suomi” joka valmistui vuonna 2005. Toimintaohjelma pohjautui YK:n yleiskokouksen lasten erityisistunnossa toukokuussa vuonna 2002 hyväksytyyn loppuasiakirjaan, A World Fit for Children. Toimintasuunnitelmassa toimikunta nosti esiin lasten ja lapsiperheiden elinoloissa ajankohtaisiksi katsomiaan kysymyksiä Suomessa. Toimikunnan esityksessä todettiin muun muassa että Suomeen tarvitaan laaja

ja yhteisesti hyväksytty valtakunnallinen lapsi- ja perhepoliittinen strategia lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin kehittämiseksi ja seuraamiseksi. Toimikunta laati myös esityksen lapsi- ja perheasioiden koordinoimiseksi.

53. Kansallisen toimintaohjelman laatiminen ja lapsipolitiikan koordinaatio on edennyt uudessa muodossa vuonna 2006 voimaan tulleen nuorisolain (2006/72) ja sen nojalla hyväksytyn lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman pohjalta. Ohjelma sisältää valtakunnalliset lapsi- ja nuorisopolitiikan tavoitteet alle 29-vuotiaiden kasvu- ja elinolojen parantamiseksi sekä suuntaviivat läänien ja kuntien lapsi- ja nuorisopolitiikalle. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus on ollut ohjelmaa ohjaavana asiakirjana.
54. Lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelma seuraa ja tukee kehittämisohjelman toteutumista vaalikauden aikana. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa on myös määritelty valtionhallinnon vastuutahot siinä kuvattujen tavoitteiden ja toimenpiteiden osalta. Kehittämisohjelmaa ja politiikkaohjelmaa sekä niiden perusteella tapahtuvaa lapsipolitiikan koordinaatiota on selostettu yksityiskohtaisemmin jo edellä.
55. *Resurssit kansallisen toimintaohjelman toimenpanoon.* Lapsi- ja nuorisopoliittista kehittämisohjelmaa toteutetaan valtion talousarvion puitteissa priorisoimalla määrärahoja ja kohdentamalla niitä uudelleen. Hallitus on varannut vuosittain 30,5 miljoonaa euroa nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn ja työllisyyden parantamiseen.
56. Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kehittämiseen on suunnattu varoja sosiaalialan kehittämishankkeissa vuosina 2004 - 2007 yhteensä 30 miljoonaa euroa. Osana vuosina 2008 - 2011 toteutettavaa sosiaali- ja terveydenhuollon kansallista kehittämisohjelmaa (KASTE-ohjelma) kehitetään lasten ja nuorten palveluiden kokonaisuutta suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti koko maassa. Prosessissa muokataan kehitysympäristöjä ja palvelujärjestelmiä tukemaan lasten ja nuorten terveyttä ja hyvinvointia sekä ehkäisemään ja hoitamaan ongelmia ja häiriöitä. Pyrkimyksenä on, että laitoshoitoon tai perheen ulkopuoliseen sijoitukseen jouduttaisiin turvautumaan mahdollisimman vähän. Tarkoituksena on suunnata lasten ja nuorten palvelujen kehittämiseen vuosittain noin 3-5 miljoonaa euroa.
57. *Lapsiasiavaltuutetun seurantavastuu kansallisesta ohjelmasta.* Lapsiasiavaltuutettu edistää lapsen edun ja oikeuksien toteutumista yleisellä päätöksenteon ja lainsäädännön tasolla. Hän toimii yhteistyössä toisten viranomaisten, järjestöjen, lapsitutkimuksen sekä muiden lapsiasioita käsittelevien tahojen kanssa. Pyrkimyksenä on myös parantaa lapsipolitiikan toimijoiden keskinäistä koordinaatiota. Lapsiasiavaltuutettu on itsenäinen viranomainen, joka toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Lapsiasiavaltuutetulla ei ole virallista asemaa lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman seuraamisessa.
58. Kehittämisohjelman seurannasta ja vuosittaisesta raportoinnista hallitukselle vastaa opetusministeriön yhteydessä toimiva nuorisoasiain neuvottelukunta. Valtuutettu toimii yhteistyössä seurannasta ja toimeenpanosta vastaavien tahojen kanssa ja hyödyntää seurantatietoja omassa toiminnassaan ja vuosikertomuksessaan.

suositus 10. Komitea suosittelee, että:

a) lapsiasiavaltuutetun toimivaltuuksia laajennetaan itsenäisiä ihmisoikeusinstituutioita koskevan yleiskommentin nro 2 (2002) mukaisesti, mukaan lukien mahdollisuus ottaa vastaan ja tutkia lasten tekemiä valituksia;

- b) sopimusvaltio antaa lapsiasiavaltuutetun toimistolle riittävät henkilöstö- ja taloudelliset voimavarat, jotta tämä voisi tehokkaasti seurata yleissopimuksen täytäntöönpanoa koko maassa;
- c) lapsiasiavaltuutetun vuosikertomus esitellään eduskunnalle ja siitä keskustellaan samassa yhteydessä, kun käsitellään niitä toimia, joihin hallitus aikoo ryhtyä sen suositusten täytäntöönpanemiseksi.

59. *Lapsiasiavaltuutetun itsenäinen valvonta/lasten tekemät valitukset.* Lapsiasiavaltuutettu edistää lapsen edun ja oikeuksien toteutumista sekä Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen toimeenpanoa monin erilaisin keinoin. Vaikuttamalla aktiivisesti ja ennakoivasti yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja lainsäädäntöön sekä lisäämällä viranomaisten tietoisuutta lasten oikeuksista voidaan parhaiten luoda lapsille sellaiset elinolosuhteet, että aiheita valitusten tekemiseen on mahdollisimman vähän. Lapsiasiavaltuutetun toiminta ja lasten ja nuorten asioiden ajaminen ovat saaneet hyvän vastaanoton. Lapsiasiavaltuutetulle tulee runsaasti asiakasyhteydenottoja (1050 yhteydenottoa yhteensä vuosina 2006 ja 2007), joista kootaan tietoa lapsen oikeuksia koskevaa vaikuttamistyötä varten.
60. Lapsiasiavaltuutettu ei kuitenkaan ratkaise tai anna oikeusapua yksittäisissä lapsen tai perheen asioissa. Lapsiasiavaltuutettu ottaa yleisellä tasolla kantaa lapsen edun ja oikeuksien toteutumisen puolesta samaa epäkohtaa koskevien yksittäistapausten antamien tietojen pohjalta. Esimerkkeinä tällaisesta toiminnasta ovat vanhempien alkoholiinkäytön ja siitä lapsille aiheutuvien ongelmien vähentäminen sekä lapsinäkökulman ottaminen huomioon kuluttajapoliittisessa ohjelmassa. Näistä aiheista tehdyt aloitteet ja ehdotukset toimenpiteiksi on toimitettu asiasta vastaaville ministereille. Yhteydenotot osoittavat, että Suomessa on tarvetta lisätä voimavaroja lasten oikeuksien asianajajatyypiseen neuvontaan sekä perheiden oikeudelliseen neuvontaan ja perheasioiden sovitteluun.
61. Valituksia ja kanteluita viranomaisten toimista voidaan tehdä oikeuskanslerille, eduskunnan oikeusasiamiehelle ja lääninhallituksille. Viranomaiset ottavat vastaan myös lasten ja nuorten tekemiä kanteluja. Kuntien sosiaaliasiamiehet sekä potilasasiamiehet auttavat palveluja koskevissa ristiriitatilanteissa ja neuvovat valitusten tekemisessä.
62. Eduskunnan oikeusasiamies on riippumaton laillisuusvalvoja, joka valvoo viranomaisten ja julkisen hallinnon laillisuutta tehtävien hoitamisessa. Eduskunnan oikeusasiamiehen asema on määritelty Suomen perustuslaissa. Tehtävänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo myös perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Lasten oikeuksien toteutuminen on ollut kymmenen vuoden ajan eräs oikeusasiamiehen toiminnan painopistealueista. Oikeusasiamies valvoo laillisuutta tutkimalla kanteluita sekä puuttumalla oma-aloitteisesti epäkohtiin. Oikeusasiamies tekee lisäksi tarkastuksia virastoissa ja laitoksissa, mukaan lukien lastensuojelulaitokset.
63. Eduskunnan oikeusasiamiehen ja lapsiasiavaltuutetun kesken on selvä työnjako. Lasten oikeuksien toteutumisen valvonta kuuluu myös eduskunnan oikeusasiamiehen tehtäviin. Oikeusasiamiehen toiminta on pitkälti yksittäistapauksiin liittyvää jälkikäteistä valvontaa, myös silloin, kun valvotaan lasten oikeuksien toteutumista. Tämän lisäksi oikeusasiamiehen kansliassa on tutkittu useasti lapsen oikeuksien toteutumista eri tilanteissa oikeusasiamiehen tai apulaisoikeusasiamiehen omasta aloitteesta. Lapsiasiavaltuutetun tehtävä on luonteeltaan ennakoivaa lasten edunvalvontaa. Lapsiasiaval-

tuutettu edistää koko lapsiväestön etuja, tuomalla asioita yhteiskunnalliseen keskusteluun ja vaikuttamalla päätöksiin ennakolta.

64. Vuosien 2003- 2008 aikana eduskunnan oikeusasiamiehen omana aloitteena on selvitetty mm. valvottujen tapaamisten toteutumista eri kunnissa, lasten vanhempien keskinäisiä riitoja varten tarjolla olevia sovittelu- ja neuvontapalveluja sekä viranomaisten tehtäviä lapsia kohtaavan perheväkivallan selvittämisessä, hoidossa ja ehkäisyssä. Viimeksi mainitusta asiasta oikeusasiamies antoi eduskunnalle erilliskertomuksen "lapsi, perheväkivalta ja viranomaisten vastuu" (K 1/2006).¹
65. Laillisuusvalvontatehtävien antaminen lapsiasiavaltuutetulle saattaisi haitallisesti hajauttaa laillisuusvalvontaa ja synnyttää vaikeasti arvioitavia eri viranomaisten toimivaltaa koskevia kysymyksiä. Ehdotettu muutos saattaisi vaikuttaa myös haitallisesti lapsiasiavaltuutetun nykyisiin tärkeisiin tehtäviin, jotka koskevat lapsen edun edistämistä ja lasten aseman parantamista yleisin yhteiskuntapoliittisin toimenpitein.
66. **Lapsiasiavaltuutettu** katsoo, että laissa määriteltyjen tehtävien laajentaminen komitean ehdottamalla tavalla ei ole ajankohtaista. Uuden yksittäisiä tapauksia tutkivan ja niistä kannanottoja antavan viranomaisen työn sovittaminen olemassa oleviin valitusviranomaisiin vaatisi hyvin perusteellista harkintaa ja arviointia sekä nykyistä huomattavasti mittavampaa henkilöstömäärää.
67. Lapsiasiavaltuutettu pyrkii sen sijaan tulevassa toiminnassaan lisäämään tiedottamista lapsille ja nuorille heidän oikeuksistaan tehdä kanteluita ja valituksia nykyisille valitusviranomaisille. Lasten oikeusturvan toteutumista ja sen kehittämistarpeita selvitetään lisäksi yhteistyössä valtiovaraministeriön ja lääninhallitusten kanssa. Vuonna 2008 järjestetään valtakunnalliset lasten oikeusturvapäivät sekä alueellisia päiviä eri lääneissä.
68. Lapsiasiavaltuutetun mukaan oikeusasiamiehen kanssa tehtävällä hyvällä yhteistyöllä edistetään lasten oikeuksien toteutumista koskevien tietojen vaihtoa ja parannetaan kummankin lapsen oikeuksia edistävän viranomaisen toimintaedellytyksiä ja lasten oikeuksien toteutumisen seuranta.
69. *Lapsiasiavaltuutetun voimavarat.* Lapsiasiavaltuutetun toimiston henkilöstöön kuuluvat (kesäkuu 2008) valtuutetun lisäksi vakituisen lakimiehen, kahden ylitarkastajan sekä osastosihteerin virat. Lisäksi määräaikaiset harjoittelijat ovat ajoittain toimiston lisäresursseina.
70. **Lapsiasiavaltuutetun** mukaan toimiston henkilöstövoimavarat ovat edelleen niukat suhteessa lakisääteisiin tehtäviin ja verrattuna muihin erityisvaltuutettuihin sekä muiden maiden lapsiasiavaltuutetun toimistoihin. Erityisesti kansalaisyhteydenottojen käsittelemiseen ja analysointiin tarvitaan lisää resursseja. Yhteydenotot ovat tärkeä kanava saada ajankohtaista tietoa lasten etua ja hyvinvointia uhkaavista tekijöistä.
71. *Lapsiasiavaltuutetun vuosikertomus.* Lapsiasiavaltuutettu antaa vuosittain kalenterivuotta koskevan toimintakertomuksen valtioneuvostolle. Kertomukseen sisältyy arvio

¹ <http://www.oikeusasiamies.fi/dman/Document.phx/ea/suomi/erilliskertomukset/perhevakivalta-fi?cmd=download>

lasten oikeuksien toteutumisesta, lasten hyvinvoinnin ja elinolojen kehityksestä sekä lainsäädännössä havaituista puutteista.

72. Lapsiasiavaltuutettu, kuten Suomen muutkaan erityisvaltuutetut eli tasa-arvovaltuutettu ja vähemmistövaltuutettu, ei kuulu eduskunnan hallintojärjestelmään. Tästä syystä lapsiasiavaltuutetun toimintakertomusta ei virallisesti käsitellä eduskunnassa. Lapsiasiavaltuutettu jakaa toimintakertomuksen ja muuta tietoa toiminnastaan kansanedustajille vuosittain monissa tapaamisissa ja seminaareissa ja käy myös eduskunnan valiokuntien kuultavana asiantuntijana lapsia koskevista lainsäädäntökysymyksissä. Toimintakertomuksen muodollinen eduskuntakäsittely vaatisi nykyisen eduskunnan työjärjestyksen muuttamista. Lapsiasiavaltuutetun toimintakertomus jaetaan tiedoksi myös kaikkiin kuntiin, sillä kunnilla on käytännön vastuu lasten ja perheiden hyvinvointipalveluiden järjestämisestä.

suositus 12. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio tekee selvityksen, jonka avulla arvioidaan ja analysoidaan lapsiin kohdistetut voimavarat ja jatkossakin tarvittaessa ryhtyy tehokkaisiin toimenpiteisiin, joiden avulla kaikille lapsille taataan tasa-arvoinen pääsy palveluihin ja palvelujen saatavuus heidän asuinkunnastaan riippumatta.

73. *Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma.* Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman tavoitteena on parantaa perhepalveluja, joilla pyritään takaamaan lapsille ja perheille tasa-arvoinen pääsy korkeatasoisiin palveluihin riippumatta asuinkunnasta. Tavoitteena on lisäksi huolehtia, että korkeatasoisia lapsiperheiden palveluita on riittävästi perhevalmennuksen sekä lasten hoidon, kasvatuksen ja terveellisen kehityksen turvaamiseksi. Ongelmia ehkäisevä, vanhemmuutta tukeva työ äitiys- ja lastenneuvoiloissa, varhaiskasvatuksessa ja koulussa on käynnistetty.
74. *Peruspalveluiden arviointi.* Peruspalvelujen alueellinen arviointi on yksi lääninhallituksen keskeisistä lakisääteisistä tehtävistä. Lääninhallituksen tekemällä arvioinnilla selvitetään peruspalvelujen saatavuutta ja tasoa läänin alueella. Lääninhallitusten suorittama arviointi tukee valtakunnallista kehittämistä ja samalla täydentää kuntien arviointia ja palvelee kuntia peruspalvelujen kehittämisessä. Lääninhallitusten laatiman arvioinnin tuloksista laaditaan raportit, ja tuloksia käsitellään laajasti eri yhteistyötahojen kanssa. Vuotta 2007 koskevan peruspalvelujen arvioinnin teemana ovat lapset ja nuoret. Arvioinnin valtakunnalliset tulokset julkistettiin kesäkuussa 2008². Arvioinnin kohteena oli muun muassa lasten ja nuorten psykososiaalisten palveluiden tilaa. Arvioinnilla selvitettiin muun muassa näiden palveluiden tasa-arvoista saatavuutta.
75. *Kuntien rooli.* Kunnat vastaavat pääosin itsenäisesti palvelujen tuottamisesta ja niiden rahoituksesta. Kunnilla on verotusoikeus ja perustuslain turvaama laaja itsehallinto. Valtio maksaa lisäksi kunnille valtionosuutta. Kuntien laajan itsehallinnon heikkona puolena on nähty, että kunta on saattanut panostaa voimavaroja niukasti lasten ja nuorten palveluihin. Toisaalta itsehallinto mahdollistaa voimavarojen kohdistamisen paikallisten tarpeiden ja olosuhteiden mukaisesti lapsen asioissa. Useimmissa kunnissa lasten hyvinvoinnin huolestuttava kehitys on saanut kunnat lisäämään panostusta lasten hyvinvointipalvelujen ja yhteistyön kehittämiseen. Kuntastrategioiden painopiste on nyt lasten ja perheiden hyvinvoinnin kaikinpuolinen edistäminen ja lapsen riskiolo- suhteiden vähentäminen.

² Valtiovarainministeriö 23/2008

76. Valtion tehtävänä on muun muassa varmistaa tasa-arvoinen palvelujen saatavuus ja laatu koko maassa. Paikallisten palveluiden suunnittelun kannalta keskeinen väline on uusi lastensuojelulaki (2007/417). Laki edellyttää, että kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava suunnitelma lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Se hyväksytään kunkin kunnan kunnantvaltuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Suunnitelma kattaa kunnan eri hallintokuntien toiminnat ja se on otettava huomioon kuntalain (1995/365) mukaista talousarviota ja -suunnitelmaa laadittaessa.
77. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asettamassa työryhmässä valmistellun asetuksen lastenneuvolatoiminnasta, kouluterveydenhuollosta ja opiskeluterveydenhuollosta tavoitteena on parantaa lasten ja nuorten ja heidän perheidensä ehkäisevien palvelujen yhdenmukaista ja tasavertaista toteutumista maan eri osissa ja vähentää alueellista eriarvoisuutta. Lisäksi tavoitteena on tehostaa terveyttä edistävää ja ehkäisevää työtä ja kaventaa väestöryhmien välisiä terveyseroja. Asetusluonnos on valmistunut kesällä 2008. Asetuksen on tarkoitus tulla voimaan vuonna 2009. Asetus olisi kuntia sitova.
78. Kunnille tarkoitettu lasten hyvinvointisuunnitelmien seuranta ja arviointia varten Suomen Kuntaliiton valmisteleva työkaluluonnos ns. Lapsitietomittaristo valmistunee vuoden 2008 aikana. Lapsitietomittariston avulla voidaan entistä paremmin arvioida lapsiin kohdistetut voimavarat, kuten tasa-arvoinen pääsy palveluihin.
79. Myös kunta- ja palvelurakenteen uudistamisen tavoitteena on turvata asukkaille kuntien vastuulla olevat hyvinvointipalvelut. Hankkeen tavoitteena on kehittää kuntien lähipalveluja, perusopetusta, päivähoidoa sekä lapsen ja perheen käytössä olevia muita palveluita kuten neuvola, kirjasto, lähiliikunta ja -harrastusmahdollisuudet. Hanketta ohjaavan lain kunta- ja palvelurakennemuutoksesta (2007/169) nojalla kuntien tulee laatia vuoden 2008 elokuuhun mennessä selvitykset yhteistyöstä ja toimeenpanosuunnitelmat palveluiden järjestämisestä. Hyvinvointipalvelujen turvaamiseksi pienissäkin kunnissa tarvitaan vähintään 20 000 asukkaan yhteistoiminta-alueita, joilla palvelut järjestetään yhtä kuntaa laajemmilla alueilla. Alueellisia erityispiirteitä vahvistavat kuntarakenteet tai yhteistoiminta-alueet parantavat mahdollisuutta kehittää sosiaalihuollon erityispalveluja kuten lasten erityispalvelujen sekä erikoissairaanhoidon järjestämistä.
80. **Lapsiasiavaltuutetun** mukaan uuden lastensuojelulain (2007/417) mukainen lastensuojelusuunnitelma ja siihen sisältyvä seuranta on tärkeä uusi väline kunnan lakisäänteiseen lastensuojelun ohjaukseen, johtamiseen ja toiminnan kehittämiseen. Se tulee lisäämään pitkäjänteisyyttä kuntien lapsipolitiikkaan ja yhtenäistämään lasten hyvinvoinnin seurannan käytäntöjä kunnissa, jos kansallisten seurantamittareiden luomisessa hallituskaudella onnistutaan (vrt. jäljempänä tietojen kokoaminen, s.17). Yhteisesti sovittujen mittareiden käyttäminen parantaa kuntien välisten vertailujen tekemistä. Lastensuojelulain valmistelun yhteydessä lapsiasiavaltuutettu kiinnitti huomiota myös siihen, että lastensuojelun hyvä laatu saattaisi edellyttää, että sosiaalityöntekijällä käsiteltävänä olevien lastensuojeluasiakkaiden enimmäismäärästä voitaisiin säätää esimerkiksi asetuksella. Lastensuojelutyön riittävät henkilöstövoimavarat ovat avainasemassa lasten ongelmiin puuttuessa.

suositus 14. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio jatkaa pyrkimyksiään kehittää järjestelmä lapsia koskevien tietojen laaja-alaiseksi kokoamiseksi, erityisesti kaikkein haavoittuvimpiin

ryhmiin kuuluvien lasten osalta, jotta lasten elinolosuhteita ja heidän oikeuksiensa toteutumista voidaan yksityiskohtaisesti analysoida.

81. *Tietojen kokoaminen.* Suomessa virallisia tilastoja laativat tilastoviranomaiset. Myös muilla hallinnonaloilla toimivat viranomaiset laativat tilastoja omalta toimialueeltaan hallussaan olevista, hallinnon tarkoituksiin kerätyistä tiedoista. Tilastoviranomaisten ja muiden viranomaisten välillä on runsaasti vuorovaikutusta. Usein hallinnollisiin tarkoituksiin kerättyjä tietoja annetaan tilastotarkoituksiin käytettäväksi ja toisaalta viranomaiset käyttävät Tilastotietokeskuksen tilastoaineistoksi jalostamia tietoja omissa selvityksissään. Tämä vuorovaikutus edistää tietojen käsitteellistä, määritelmällistä ja menetelmällistä yhdenmukaisuutta.
82. Kaikki maassa vakituisesti asuvat lapset kuuluvat tilastoviranomaisena toimivan Tilastokeskuksen laatimien perustilastojen piiriin, eikä mitään väestöryhmää jätetä tilastoinnin ulkopuolelle. Tilastointi pohjautuu kattavaan Suomen väestökirjanpitoon. Useimmissa henkilöitä kuvaavissa tilastoissa ovat lähtökohtana kaikki Suomessa vakituisesti asuvat henkilöt ikään, kieleen, sukupuoleen, kansalaisuuteen, etniseen taustaan, uskontoon tai asuinpaikkaan katsomatta. Otokseen perustuvien tilastojen ja tutkimusten perusjoukko on pääsääntöisesti maassa asuvaan kotitalousväestöön kuuluvat henkilöt. Laitoksissa asuvien elinoloja seurataan hallinnollisesti laitosten omien hallinnonalojen tietojärjestelmissä.
83. Haavoittuvimpiin ryhmiin kuuluvien lasten osalta ei aina ole saatavilla tilastoja. Vähemmistöihin kuuluvat sisältyvät kyllä yleisiin tilastoihin, mutta tietoa vähemmistötaustasta ei Suomessa saa rekisteröidä. Henkilön äidinkieli voidaan kuitenkin rekisteröidä väestötietojärjestelmään. Turvapaikan hakijat eivät kuulu Suomen maassa asuvaan väestöön ennen kuin heille on myönnetty oleskelulupa. Turvapaikanhakijoiden oloja seurataan Maahanmuuttoviraston hallinnollisten tietojärjestelmien keinoin.
84. Toistaiseksi Suomessa ei myöskään ole yleistä, kaikkia lapsia kattavaa lasten terveysseurantaa eikä kattavaa tietoa vammaisuudesta. Tämä puute on kuitenkin korjautumassa. Vammaisten ja kroonisesti sairaiden lasten tilanteen terveysseurantaa ollaan kehittämässä osana yleisempää Kansanterveyslaitoksen LATE-hanketta, jonka tavoitteena on kehittää järjestelmä, jossa keskeisiä lasten terveyttä kuvaavia tietoja voitaisiin kerätä suoraan neuvola- ja kouluterveydenhuollon terveystarkastuksista. Järjestelmä testataan vuoden 2008 aikana.
85. Haavoittuvimpiin ryhmiin kuuluvien lasten asioita seurataan hallinnonaloittain, mutta haavoittuvimman ryhmän määrittely edellyttää arkaluonteisiksi määriteltyjen tietojen käyttöä. Henkilötietolain (1999/523) nojalla tietyt tiedot määritellään arkaluonteisiksi (mm. rotua ja etnistä alkuperää, henkilön yhteiskunnallista, poliittista tai uskonnollista vakaumusta tai ammattiliittoon kuulumista, henkilön terveydentilaa, sairautta tai vammaisuutta taikka häneen kohdistuneita hoitotoimenpiteitä koskevat tiedot). Arkaluonteisten tietojen käsittely on pääsääntöisesti kielletty. Arkaluonteisia tietoja saa kuitenkin käsitellä henkilötietolaissa (1999/523) luetelluissa poikkeustapauksissa. Käsittely on mahdollista muun muassa, kun se johtuu rekisterinpitäjälle laissa säädetystä tehtävästä tai kun tietoja käsitellään historiallista tai tieteellistä tutkimusta tai tilastointia varten.
86. Lapsi- ja nuorisopolitiikan tiedonkeruun parantamisesta vastaa valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman Lapsitieto-jaos. Parhaillaan kartoitetaan tieto-

puutteita ja etsitään keinoja parantaa tiedon tuottamista erityisesti haavoittuvissa oloissa kasvavista lastensuojelun asiakkaista. Valtaosa lapsia ja nuoria koskevasta tiedosta syntyy kuntien eri palvelutoiminnoissa. Lapsitieto mittaristo kunnille -työväline on yksi keino tuottaa tietoa lapsuudesta ja palvelujen toimivuudesta. Myös sähköisten asiakas- ja potilastietojen tietojärjestelmien kehitystyössä kunnat osallistuvat lapsijaoksen kanssa tiedonkeruun parantamiseen. Tietojärjestelmien kautta syntyy perustietoja lasten hyvinvoinnin seurantaan.

87. *SOTKANet*. Vuodesta 2005 alkaen on sosiaali- ja terveystieteen suunnittelun, seurannan ja päätöksenteon tueksi toiminut verkkopalvelu SOTKANet³. Maksuton ja avoin tietopalvelu kokoaa kaikista Suomen kunnista väestön hyvinvointia ja terveyttä koskevia tietoja vuodesta 1990 alkaen. Indikaattoripankki SOTKANet kokoaa tilasto-, rekisteri- ja kyselytietoihin pohjautuvaa tietoa lasten ja nuorten terveystottumuksista, terveyspalvelujen ja lääkkeiden käytöstä, lastensuojelutoimenpiteistä ja lapsiperheiden terveydestä. Tietoa on kaikista kunnista, seutu- ja maakunnista, läänin, sairaanhoitopiirin ja koko maan tasolla. SOTKANet -verkkopalvelun tiedot saa nopeasti numeroina, graafisina kuvioina tai karttoina suomeksi, ruotsiksi tai englanniksi.
88. *Ulkomaalaisrekisteri*. Maahanmuuttovirasto ulkomaalaisrekisterin ylläpitäjänä julkaisevat tilastot alaikäisten yksin tulleiden turvapaikanhakijoiden määrästä, myönnettyistä oleskeluluvista ja niiden perusteista sekä käsittelyajoista. Ulkomaalaisrekisterin avulla kerätään tarpeellista tilastotietoa myös ihmiskaupan uhreille annetuista harkintaajoista, kuten myös ihmiskaupan perusteella myönnettyistä oleskeluluvista. Ulkomaalaisrekisteristä saatavat tilastotiedot helpottavat siten myös ihmiskauppa-ilmiön seuraamista.
89. Myös **lapsiasiavaltuutettu** on aktiivisesti osallistunut lapsia koskevan tietopohjan selvittämiseen ja vaikuttanut puutteiden korjaamiseksi. Valtuutettu on koonnut selvityksen valtion eri hallinnonalojen tuottamasta lasten hyvinvointitiedosta sekä aktivoinut toimijoiden yhteistyötä tietotuotannon parantamiseksi.
90. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lastensuojelun piirissä olevia lapsia ja sitä kautta myös laajemmin syrjäytymistä koskeva tietopohja on edelleen puutteellinen. Lapsiasiavaltuutetun mukaan tarvitaan erillistutkimuksin enemmän tietoa vammaisten, pitkäaikaissairaiden ja erityistä tukea tarvitsevien lasten palveluista ja hyvinvoinnista sekä maahanmuuttajalasten hyvinvoinnista. Näiden haavoittuvimpiin ryhmiin kuuluvien lasten elinolojen tilastollinen seuranta ei kaikilta osin kuitenkaan ole mahdollista toisaalta yksilöiden tietosuojan ja toisaalta ryhmien pienuuden vuoksi. Lapsiasiavaltuutettu esittääkin, että säännöllisesti tehdyin erillistutkimuksin tämän ryhmän lasten elinolosuhteita voitaisiin seurata.
91. Lapsiasiavaltuutettu on tehnyt aloitteen lapsia koskevan tutkimusohjelman saamiseksi Suomen Akatemiaan. Tämä työ on tuottanut tulosta, sillä Suomen Akatemia on käynnistänyt vuonna 2009 monitieteisen Lasten hyvinvointi ja terveys -lapsitutkimusohjelman, joka tuo uutta ja monipuolista tietoa lasten hyvinvoinnista. Lapsiasiavaltuutettu osallistuu tutkimusohjelmaa suunnittelevaan tutkijayhteistyöhön. Näköpiirissä siis on, että lasten hyvinvoinnin tietopohja paransi tämän hallituskauden aikana merkittävästi.

³ www.sotkanet.fi

92. **Eduskunnan oikeusasiamies** kiinnitti vuonna 2006 eduskunnalle antamassaan erilliskertomuksessaan huomiota mm. siihen, että lasten koskemattomuutta ja turvallisuutta koskevia tietoja tulee kerätä ja tilastoida järjestelmällisesti, jotta lasten turvallisuuden tilasta saataisiin luotettava kuva.
93. **Väestöliitto** on todennut että vaikka maahanmuuttajataustaisten, ns. uusiin etnisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten määrä on kasvanut voimakkaasti kahden viime vuosikymmenen aikana, ei yhdenmukaista ja säännöllisesti kerättyä tietoa heidän hyvinvoinnistaan ja elinolosuhteistaan ole saatavilla. Väestöliiton mukaan ongelmana Suomessa on, että maahanmuuttajataustaiset lapset ja nuoret ovat väestöryhmänä lukumäärältään vielä sen verran pieni, että heistä ei saada luotettavaa tietoa otoksiin perustuvista aineistoista. Väestöliiton mukaan tulisikin kehittää muita tapoja saada sekä tutkimus- että tilastotietoa.

suositus 16. Komitea kannustaa sopimusvaltiota edelleen jakamaan tietoa yleissopimuksesta, myös koulujen opetussuunnitelmien kautta ja kiinnittämään erityistä huomiota tiedon jakamiseen haavoittuvimpien ryhmien, kuten maahanmuuttajien ja alkuperäiskansojen sekä etnisten tai kielellisten vähemmistöjen keskuudessa, sekä jatkamaan pyrkimyksiään antaa lasten kanssa ja hyväksi työskenteleville ammattilaisille riittävää ja järjestelmällistä lasten oikeuksia koskevaa koulutusta ja/tai perehdytystä.

94. *Yleissopimukseen liittyvä koulutus/tiedottaminen.* Yleissopimuksesta tiedottaminen on otettu hallituksen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman yhdeksi tavoitteeksi. Yleissopimuksesta tiedottaminen ja koulutus tapahtuvat nykyään pitkälti lapsiasiavaltuutetun sekä sosiaalityötä ja terveyttä koskevien hankkeiden ja projektien kautta.
95. Hallituksen strategia-asiakirjalla tehostetaan hallituksen keinoja edistää, ohjata ja valvoa hallitusohjelman toteutusta. Strategia-asiakirjaan sisältyvän tavoitteen mukaan lapsen oikeuksien tuntemusta on lisättävä lasten ja lasten vanhempien kanssa työskentelevien keskuudessa. Tiedotusvastuu on jäänyt liiaksi järjestöille, vaikka sopimuksen mukaan valtion vastuulla on tiedottaa lapsen oikeuksista. Strategia-asiakirjan mukaan valtionhallinnossa vastuut kotimaisesta ihmisoikeustiedotuksesta ovat epäselvät eri ministeriöiden kesken.
96. Tavoitteiden saavuttamiseksi hallitus tulee toteuttamaan seuraavat toimenpiteet:
- Tuotetaan eri ministeriöiden ja järjestöjen sekä lapsiasiavaltuutetun kanssa lapsen oikeuksien tiedottamisen kansallinen viestintästrategia.
 - Määritellään jatkoa varten eri ministeriöiden vastuut lapsen oikeuksista tiedottamisessa sekä tiedottamisen rahoituksessa.
 - Varmistetaan lapsen oikeuksien sisältyminen lasten kanssa työskentelevien perus- ja täydennyskoulutukseen.
 - Toteutetaan lapsiasiavaltuutetun ja kansalaisjärjestöjen kanssa tiedotuskampanja lasten oikeuksien sopimuksesta sen 20-vuotisjuhlavuonna 2009.
97. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus on lapsiasiavaltuutetun työn perustana. Sopimuksen edistäminen on kirjattu lapsiasiavaltuutetun tehtäväksi myös lapsiasiavaltuutetusta annettuun lakiin (1221/2004). Lapsiasiavaltuutettu vie sopimuksen tunnettuutta eteenpäin lausunnoissa, aloitteissa, viranomaisyhteistyössä, koulutustilaisuuksissa sekä mediassa.

98. Lapsiasiavaltuutettu on toiminnassaan lisännyt lasten omien mielipiteiden kuulemista sekä yleissopimuksesta tiedottamista lapsille ja nuorille. Lapsiasiavaltuutetun internet-sivuilla on avattu lapsille omat sivut⁴. Niillä jaetaan tietoa lapsen oikeuksien sopimuksesta sekä ajankohtaista tietoa lapsia kiinnostavista asioista. Lapsen oikeuksien sopimuksesta on laadittu esite, jota on laajasti jaettu valtion ja kuntien viranomaisille, lasten parissa työskenteleville sekä lapsille ja nuorille itselleen. Lapsiasiavaltuutettu on julkaissut lapsen oikeuksien sopimuksesta vuoden 2008 keväällä myös pohjoissaamenkielisen esitteen, joka on julkaistu myös lapsiasiavaltuutetun keväällä 2008 avatuilla pohjoissaamenkielisillä nettisivuilla. Lapsiasiavaltuutettu tulee myös julkaisemaan lapsen oikeuksien sopimusta koskevaa romanikielistä materiaalia. Lapsiasiavaltuutetun työn tukena toimiva lapsiasianeuvottelukunta on perustanut työryhmän, jonka tavoitteena on valmistella lapsen oikeuksien sopimuksen tiedotusstrategia.
99. Varhaiskasvatuksessa lapsen oikeuksien sopimus on ollut varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutuspäivien teemana viime vuosina. Varhaiskasvatuksen henkilöstölle suunnattu Varttua-internetsivusto⁵ antaa tietoa yleissopimuksesta ja varhaiskasvatuksen kehittämisestä henkilöstölle ja asiasta kiinnostuneille.
100. Tuomareille on järjestetty koulutusta lapsioikeudellisista kysymyksistä ja lapsia erityisesti koskevien kysymysten, kuten lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien riitojen ratkaisemisesta. Näissä koulutustilaisuuksissa kiinnitetään huomiota myös lapsen oikeuksien sopimuksen merkitykseen. Helsingin avoimessa yliopistossa on vuonna 2007 käynnistynyt poikkitieteellinen Lapsen oikeudet -opintokokonaisuus, joka on suunnattu niin opiskelijoille kuin eri ammateissa jo työskenteleville.
101. **Lapsiasiavaltuutettu** katsookin, että monipuolisesti eri foorumeita hyödyntäen sopimus tulee parhaiten tunnetuksi. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen toteutumisen edistämässä keskeinen haaste on sopimuksen ja sen seurantaprosessin heikko tunnettuus. Sopimuksesta ja sen seurannasta ei juurikaan käydä julkista keskustelua, eikä se ole kattavasti lasten asioita käsittelevien ammattilaisten eikä kansalaisten tiedossa.
102. Kansalaisjärjestöt katsovat sekä valtionhallinnon että lapsiasiavaltuutetun yhteistyössä järjestöjen kanssa lisänneen sopimuksesta tiedottamista merkittävästi vuonna 2005 YK:n Lapsen oikeuksien komitean Suomelle antamien suositusten myötä. Tähän asti tiedottaminen on ollut lähes ainoastaan kansalaisjärjestöjen vastuulla. Järjestöt arvioivat myös, että yleissopimuksesta tiedottamisessa haasteellista on kansallisen täytäntöönpanon ja seurannan jakautuminen eri viranomaistahoille. Koordinoinnin kokonaisvastuun puuttuessa vastuut ovat hajautuneet ja kansallisia ohjelmia ei ole sovitettu yhteen.

E. RAPORTIN JULKISTAMINEN (44 ARTIKLA, 6 KAPPALE)

103. YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanoa koskeva Suomen hallituksen neljäs määräaikaisraportti on laadittu ulkoasiainministeriön Ihmisoikeustuomioistuin - ja sopimusasioiden yksikössä yhteistyössä eri sektoriministeriöiden ja

⁴ <http://agl.cc.jyu.fi/lapsiasia/>

⁵ <http://varttua.stakes.fi>

muiden viranomaistahojen kanssa. Keskeisenä tekijänä raportoinnissa on ollut kansalaisyhteiskunnan osallistuminen raportin laatimisen eri vaiheisiin. Raportin valmistelua aloitettaessa pyydettiin kirjalliset lausunnot kaikilta asian kannalta toimivaltaisilta viranomaisilta ja asiaan liittyviltä kansalaisjärjestöiltä. Kirjallisen lausunnon toimittivat 40 eri viranomais- ja järjestötahoja.

104. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 60/1991) ja sen valinnainen pöytäkirja lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin (31/2002) on julkaistu Suomen säädös-kokoelman sopimussarjassa suomeksi ja ruotsiksi. Yleissopimus on käännetty myös pohjoissaamen kielelle. Säädoskokoelma sopimussarjoihin on saatavilla kaikissa suurimmissa julkisissa kirjastoissa. Lisäksi yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja ovat saatavilla valtion säädöstietopankista FINLEX:istä osoitteessa <http://www.finlex.fi> ja ulkoasiainministeriön kotisivuilta osoitteessa <http://formin.finland.fi>. Internetiä voi käyttää maksutta yleisissä kirjastoissa.
105. Hallituksen neljäs lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanoa koskeva määräaikaisraportti tullaan julkaisemaan ministeriön [www-sivuilla](http://www.finland.fi) osoitteessa <http://formin.finland.fi>. Raportti tullaan lähettämään myös tiedoksi laajalla jakelulla eri viranomaisille ja kansalaisjärjestöille.
106. Ulkoasiainministeriö yhdessä Lastensuojelun keskusliiton kanssa järjestää vuosittain seminaarin YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja lapsen oikeuksien komitean antamien suositusten kansallisesta täytäntöönpanosta. Viimeksi seminaari järjestettiin helmikuussa 2008. Seminaarin aiheena oli lapsiin kohdistuva väkivalta.
107. Ulkoasiainministeriön Ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksikkö (OIK-40) toimittaa pyydettäessä sopimustekstiin, sen voimaansaattamiseen liittyviin säädöksiin sekä yleissopimuksen täytäntöönpanon valvontaan liittyvää materiaalia ja vastaa yleissopimuksen oikeuksia ja velvoitteita koskeviin tiedusteluihin. Yhteystiedot ovat raportin johdannossa.

II. LAPSEN MÄÄRITELMÄ (1 artikla)

108. Suomen lainsäädännön mukaan henkilö, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta, on alaikäinen. Vuoden 2008 alusta voimaan tulleen lastensuojelulain (2007/417) mukaisesti lapsena pidetään alle 18-vuotiasta ja nuorena 18–20-vuotiasta Lainsäädännössä on kuitenkin lukuisia säännöksiä, joissa alaikäiselle on pääsäännöstä poiketen annettu itse- tai myöntämääräämisoikeus.

III. YLEISET PERIAATTEET (Artiklat 2, 3, 6 ja 12)

A. SYRJINNÄNKIELTO (2 ARTIKLA)

Suositus 18. Yleissopimuksen 2 artiklan mukaisesti komitea suosittelee, että sopimusvaltio jatkaa ja vahvistaa pyrkimyksiään ehkäistä ja poistaa kaikenlainen lapsiin kohdistuva syrjintä, mukaan lukien romani- ja ulkomaalaistaustaiset lapset ja kiinnittää erityistä huomiota nuorten koulutukseen syrjivien asenteiden osalta.

Suositus 19. Lisäksi komitea kehottaa sisällyttämään seuraavaan määräaikaisraporttiin yksityiskohtaista tietoa niistä lapsen oikeuksien sopimukseen liittyvistä toimenpiteistä ja ohjelmista, joihin sopimusvaltio on ryhtynyt seuratakseen vuoden 2001 rasismia, etnistä syrjintää, muukalaisvihaa ja muuta niihin liittyvää suvaitsemattomuutta vastaan järjestetyn maailmankonferenssin hyväksymää julistusta ja toimintaohjelmaa, ottaen myös huomioon yleissopimuksen 29 artiklan 1 kappaletta (koulutuksen tavoitteet) koskevan yleiskommentin nro 1.

109. *Yhdenvertaisuuslaki*. Suomen kolmannen määräaikaisraportin jälkeen on vuoden 2004 alusta lähtien tullut voimaan yhdenvertaisuuslaki (2004/21). Lain tarkoituksena on edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa lain soveltamisalaan kuuluvissa syrjintätilanteissa. Lailla toimeenpantiin neuvoston direktiivi 2000/43/EY rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta sekä neuvoston direktiivi 2000/78/EY yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista.
110. Yhdenvertaisuuslain (21/2004) mukaan ketään ei saa syrjiä iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lakia sovelletaan sekä julkisessa että yksityisessä toiminnassa, kun kysymys on: 1) itsenäisen ammatin tai elinkeinon harjoittamisen edellytyksistä taikka elinkeinotoiminnan tukemisesta, 2) työhönottoperusteista, työoloista tai työehdoista, henkilöstökoulutuksesta taikka uralla etenemisestä, 3) koulutuksen, mukaan lukien erikoistumis- ja uudelleen koulutuksen, tai ammatillisen ohjauksen saamisesta taikka 4) jäsenyydestä tai toiminnasta työntekijä- tai työnantajajärjestössä tai muussa järjestössä, jonka jäsenillä on tietty ammatti, taikka järjestön antamista etuuksista. Laissa säädetään myös syrjintäkiellon rikkomisen seuraamuksista sekä lain valvonnasta.
111. Oikeusministeriö asetti tammikuussa 2007 toimikunnan uudistamaan yhdenvertaisuuslainsäädäntöä kokonaisuudessaan. Tavoitteena on nykyistä selkeämpi sääntelykokonaisuus ja syrjintää kohdanneiden asettaminen mahdollisimman samanlaiseen asemaan muun muassa neuvonta- ja asiantuntijapalveluiden sekä oikeussuojan saatavuudessa riippumatta siitä, mistä syystä ja millä elämänalalla he kohtaavat syrjintää. Uudistuksen yhteydessä tarkistettaisiin tarvittavissa määrin myös syrjintäasioita hoitavien viranomaisten asemaa, tehtäviä ja toimivaltuuksia. Tämä tehtäisiin ottaen huomioon Suomen perus- ja ihmisoikeusvalvonta kokonaisuutena sekä tällaiselle valvonnalle asetetut kansainväliset vaatimukset. Uudistusta valmisteleva toimikunta antaa ehdotuksensa syksyllä 2009.
112. *Varhaiskasvatuksen neuvottelukunta*. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan yhteydessä toimi varhaiskasvatuksen maahanmuuttajatyön kehittämisjaosto, joka kokosi tietoa, kartoitti nykytilannetta ja teki ehdotuksia varhaiskasvatuksen maahanmuuttajatyön kehittämiseksi. Varhaiskasvatuspalvelut ovat tärkeä osa perheiden kotouttamisen tukemista ja lasten syrjäytymisen ehkäisyä. Jaosto kuvasi raportissaan⁶ maahanmuuttajataustaisten lasten tilannetta ja tarpeita varhaiskasvatuksessa. Lisäksi raportissa kuvataan varhaiskasvatuksen maahanmuuttajatyössä tarvittavaa osaamista ja koulutusta sekä maahanmuuttajataustaisten henkilöiden osallistumista varhaiskasvatuksen

⁶ Sosiaali- ja terveysministeriö 2007:62

koulutuksiin. Jaosto esittää raportissaan useita toimenpide-ehdotuksia maahanmuuttajataustaisten lasten varhaiskasvatuksen kehittämiseksi ja turvaamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriö arvioi ehdotuksia ja ryhtyy valmistelemaan ehdotusten toimeenpanoa talousarvion sallimassa aikataulussa.

113. *Opetusministeriön avustukset.* Opetusministeriö on vuosina 2003–2008 jatkanut rasismiin vastaisen työn, erityisesti kansalaisjärjestöjen rasismiin vastaisen toiminnan tukemista. Nuoriso- ja varhaisnuorisojärjestöjen etnisen suvaitsemattomuuden ja muukalaispelon vastaista työtä on tuettu valtionavustuksin.
114. Nuorisotyön määrärahojen lisäksi opetusministeriö on myöntänyt erillisestä määrärahasta säännöllisesti valtionavustuksia rasismiin vastaiseen työhön. Avustuksia myönnetään pääasiassa yhdistysten rasismiin, muukalaisvihän ja suvaitsemattomuuden vastaisiin sekä hyviä etnisiä suhteita edistäviin hankkeisiin. Hankkeiden toteutusmuodot ovat vaihdelleet: avustuksia on myönnetty esimerkiksi tiedotukseen, kouluvierailuihin ja kerhotoimintaan, jonka tavoitteena on poistaa toisiin kulttuureihin kohdistuvia ennakkoluuloja sekä varoittaa rasismia ja muukalaisvihän vaaroista. Erityisperusteina avustuksia voidaan myöntää myös kuntien rasismiin vastaisiin kokeilu- ja kehittämishankkeisiin. Avustuksista päätettäessä tärkeinä on pidetty hankkeita, joilla pyritään ohjaamaan nuoria pois erilaisista rasismia lietsovista ryhmistä.
115. *Kaikki erilaisia - kaikki samanarvoisia -nuorisokampanja Suomessa.* Vuosina 2006–2007 Suomessa toteutettiin osana Euroopan neuvoston kampanjaa kansallinen Kaikki erilaisia - Kaikki samanarvoisia -nuorisokampanja. Suomessa kampanjatoimintaa koordinoi Suomen Nuorisoyhteistyö -Allianssi. Kampanjan teemoina olivat monimuotoisuus, ihmisoikeudet, osallistuminen. Kampanjan yleisenä kohderyhmänä oli koko nuoriso. Tavoitteena oli myös, että nuoret osallistuvat itse kampanjan toteuttamiseen. Kampanjan internet -sivuille on koottu kampanjan aikana tuotettuja ja käytettyjä kansainvälisyyskasvatusmenetelmiä, -materiaalia ja harjoitteita.⁷ Kampanjan kansallisena vastuuviranomaisena toimi opetusministeriö.
116. *Kunnat.* Kuntatasolla esimerkiksi Helsingin sosiaalivirastolla on rasismia ja etnisen syrjinnän vastaisen toiminnan ohjelma. Viraston maahanmuuttajien kotoutumistyön kehittämissyöryhmä tarkastelee vuoden 2008 aikana maahanmuuttajien yhdenvertaisuuden toteutumista sosiaaliviraston palvelujen käyttäjinä. Helsingin sosiaaliviraston lapsiperheiden palvelujen varhaisen tuen hankkeissa on huomioitu vähemmistökulttuuristen perheiden erityistarpeet. Vähemmistökulttuurien perheille on kohdennettu myös omia hankkeita, joissa pyritään ehkäisemään syrjäytymistä vahvistamalla vanhempien kotoutumista ja perheiden sisäistä, kulttuurista dynamiikkaa. Hankkeissa hyviksi havaitut toimintamenetelmät siirtyvät perustoimintoihin vuoden 2008 aikana.
117. *Vammaispoliittinen selonteko.* Valtioneuvosto antoi vuonna 2006 eduskunnalle vammaispoliittisen selonteon, jossa keskeisiksi periaatteiksi todettiin vammaisten ihmisten oikeus yhdenvertaisuuteen, oikeus osallisuuteen sekä oikeus tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. Selonteon sekä sen taustamateriaalin pohjalta syntyi ehdotuksia vammaispolitiikan kehittämistoimenpiteistä. Näillä kehittämistoimenpiteillä taataan vammaisten henkilöiden ihmisoikeudet ja syrjimättömyys muun muassa toteuttamalla yhdenvertaiset koulutusmahdollisuudet ja takaamalla kohtuullinen toimeentulo. Se-

⁷ www.keks.fi

lonteon pohjalta ollaan myös laatimassa vammaispoliittista ohjelmaa, jossa Suomen lähivuosien vammaispoliittiset toimenpiteet on tarkoitettu linjata.

118. **Valtakunnallisen vammaisneuvoston** näkemyksen mukaan vammaisten syrjintä on yleistä ja laaja-alaista. Syrjintää esiintyy esimerkiksi työelämässä. Vammaisten on vaikea saada työtä ja työhön päässeetkin kokevat usein syrjintää. Vammaisten liikkumisvapaus on usein rajoitettua fyysisen ympäristön ja joukkoliikenteen esteellisyyden vuoksi.
119. **Suomen evankelis-luterilainen kirkko** pitää monikulttuuristuvaa ympäristöä haasteena kirkossa tehtävälle työlle sekä kirkon ja muiden tahojen väliselle yhteistyölle. Lasten ja nuorten kanssa työskenteleviltä tulee yhä enemmän voida edellyttää valmiuksia kulttuurisensitiiviseen kohtaamiseen ja uskontodialogin käymiseen osana kasvatuskumppanuutta. Kirkkohallituksen keväällä 2006 ja 2008 teettämässä tutkimuksessa Syrjäytyneet lapset haastateltiin n. 100 kasvatuksen ja diakonian sekä vuonna 2008 myös perheneuvonnan viranhaltijaa. Suurin osa vastaajista (68%) vuonna 2006 arvioi lasten syrjäytymisen lisääntyneen oman seurakunnan alueella viimeksi kuluneen kolmen vuoden aikana. Vuonna 2008 lasten syrjäytymisen arvioitiin pysyneen ennallaan (52%) tai lisääntyneen (48%) viimeksi kuluneen kolmen vuoden aikana. Yleisimpänä syrjäytymisen syynä vastaajat pitivät vanhempien päihteiden käyttöä. Muiksi syiksi lasten syrjäytymiseen mainitaan mm. vanhempien mielenterveysongelmat, ihmissuhteiden ja perheiden rikkonaisuus, avuttomat ja vastuuttomat vanhemmat sekä vanhempien kiire ja ajanpuute. Vähiten lasten syrjäytymiseen vaikuttavat vastaajien mielestä lapseen liittyvät syyt.
120. Kansalaisjärjestöjen mukaan Suomessa tulisi entistä enemmän kiinnittää huomiota myös rakenteelliseen syrjintään. Rakenteellista syrjintää voi tiedostamatta tapahtua erilaisissa hallinnollisissa menettelyissä ja palveluissa, varsinkin jos ei tunnusteta kohderyhmän erityisiä lähtökohtia ja tarpeita. Kansalaisjärjestöjen mukaan huomiota tulisi kiinnittää myös etnisten vähemmistöjen osallisuuteen kulttuuristen erojen korostamisen sijasta. Osallisuutta tulee tukea myös valtaväestön ja vähemmistöjen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Syrjäytymisvaarassa olevien tai jo syrjäytyneiden maahanmuuttajien keskittyminen tietyille asuinalueille ei ole toivottavaa. Lapsille hyvän asuin ympäristön luominen ja ylläpitäminen vaatii kokonaisvaltaista kaupunkisuunnittelua. Tasa-arvon ja osallisuuden korostaminen ei kuitenkaan sulje pois erityispalvelujen kehittämistä: yhdenvertaisuus ei toteudu ilman erityistoimia. Järjestöt kiinnittävät huomiota muiden vähemmistölasten lisäksi myös siihen, että vammaisten lasten oikeudet toteutuvat riittämättömällä tavalla. Vammaispalveluissa on merkittäviä paikallisia ja alueellisia eroja, mikä asettaa vammaiset lapset eriarvoiseen asemaan asuinpaikkakunnan perusteella. Sukupuolten tasa-arvon valtavirtaistamisen näkökulmasta on oleellista huomioida tasa-arvon tavoite yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla. Tässä yhteydessä nostetaan esiin myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat lapset ryhmänä, joka yleisesti kokee seksuaalista ja sukupuolista häirintää koulussa ja sen ulkopuolella.

B. LAPSEN EDUN PERIAATE (3 ARTIKLA)

Suositus 21. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio vahvistaa pyrkimyksiään taata, että lapsen edun yleinen periaate tulee ymmärretyksi, asianmukaisesti huomioiduksi ja sovelletuksi

kaikissa säädöksissä samoin kuin oikeudellisissa ja hallinnollisissa päätöksissä ja hankkeissa, ohjelmissa ja palveluissa, joilla on välittömiä tai välillisiä vaikutuksia lapsiin.

121. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman yhtenä lähtökohtana ja tavoitteena on lapsen edun yleisen periaatteen kunnioittaminen sekä lapsen edun huomioon ottaminen lainsäädännön valmistelussa ja muussa päätöksenteossa.
122. Suomessa sekä isät että äidit käyvät useimmiten kokoaikatyössä. Siksi hyvien ratkaisujen löytäminen työn ja perheen yhteensovittamiseen on keskeistä lasten etua tarkasteltaessa. Hallitus edistääkin työn ja perhe-elämän yhteensovittamista kaikessa päätöksenteossa ja kannustaa miehiä perhevapaiden pitämiseen. Isien ja lasten suhteen kehittymistä haittaa usein muun muassa se, että pienten lasten isät tekevät erittäin paljon ylityötä ja ovat vain vähän vanhempainvapaalla. Hallitusohjelman yhteydessä on päätetty isyysvapaan pidentämisestä kahdella viikolla vuoden 2010 alusta lähtien. Myös vanhempainvapaajärjestelmän uudistamisen mahdollisuutta on päätetty selvittää. Nykyisin valtaosan perhevapaista käyttävät äidit. Uudistuksen yhteydessä kiinnitettäisiin erityistä huomiota isien kannustamiseen perhevapaiden pitämiseen.
123. *Lastensuojelulaki*. Vuoden 2008 alusta voimaan tulleessa uudessa lastensuojelulaissa (2007/417) määritellään lain tasolla ensimmäistä kertaa käsite lapsen etu. Lain 4 §:n mukaisesti lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon, taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen, turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden, itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen, mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioillaan sekä kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.
124. Lapsen edun yleinen periaate on perusta myös lastensuojelulain (2007/417) nojalla kuntakohtaisesti laadittavien lastensuojelun järjestämistä koskevien suunnitelmien laadinnassa. Parhaillaan on käynnissä käytännön kokemusten pohjalta työstettävä työkalu, jolla kunnissa tehtävien laajojen päätösten vaikutuksia lapsiin voitaisiin arvioida järjestelmällisesti.
125. *Maahanmuuttopoliittinen ohjelma*. Lokakuussa 2006 julkaistiin Suomen hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma, jonka yleisenä tavoitteena on määritellä ihmis- ja perusoikeuksia kunnioittavat maahanmuuttopolitiikan arvot, vahvistaa hyvää hallintokulttuuria sekä torjua maahanmuuttoon liittyviä uhkia. Maahanmuuttopoliittiseen ohjelmaan sisältyy yhteensä 34 linjausta, joista yksi (linjaus 27) liittyy lapsen etuun. Kyseisen linjauksen mukaan otetaan huomioon lapsen edun periaate läpileikkaavana periaatteena turvapaikka- ja pakolaispolitiikassa. Lapsen edun toteutumiseen liittyviä keskeisimpiä toimia (tiedonsaantioikeus, jäljittäminen ja psykososiaalisen arvioinnin kehittäminen yksintulleiden turvapaikanhakijalasten vastaanottamiseen) kuvataan jäljempänä jaksossa VII. Erityiset turvaamistoimenpiteet. Maahanmuuttopoliittisen ohjelman toimeenpanoa tarkastellaan sisäasiainministeriön syksyllä 2007 asettamassa seurantahankkeessa.
126. **Eduskunnan oikeusasiamies** on lapsia koskevissa kanteluratkaisuissa kiinnittänyt toistuvasti eri viranomaisten huomiota lapsen edun ensisijaisuuteen.

127. Apulaisoikeusasiamies kiinnitti poliisin huomiota lapsen edun huomioon ottamiseen poliisin kohdistettua pakkokeinoja alaikäiseen epäillessään tätä huumausainerikoksesta (3326/4/05). Toisessa tapauksessa apulaisoikeusasiamies katsoi, että poliisi ei ollut kiinnittänyt huomiota ensisijaisesti lapsen etuun, sillä 11-vuotias lapsi oli kotikäynnin yhteydessä jätetty ulkopuolisen henkilön huostaan lapsen vanhemman ollessa vakavasti loukkaantunut (1803/4/06).
128. Kihlakunnanvouti oli kuullut velallisen tytärtä tämän omistamaksi väitetyn veneen omistusoikeudesta ja siihen liittyvistä väitteistä. Apulaisoikeusasiamies otti huomioon lapsen edun ja hänen omaisuutensa suojan, joiden perusteella hän katsoi, ettei ulosottoviranomaisen tulisi vaatia lapselta hänen omaisuuttaan koskevia tietoja silloin, kun lapsi ei voi itse määrätä tästä omaisuudestaan vajaavaltaisuutensa vuoksi. Apulaisoikeusasiamies ehdotti myös, että oikeusministeriössä harkittaisiin lainsäädäntöehdotusta lapsen kuulemista nykyistä tarkemmiksi säännöksiksi ulosottoasiassa (2393/4/05).
129. **Lapsiasiavaltuutettu** pitää myönteisenä, että uudessa lastensuojelulaissa on määritelty ensimmäistä kertaa lain tasolla mitä lapsen etu tarkoittaa. Lapsiasiavaltuutettu on osaltaan pyrkinyt edistämään lapsivaikutusten arviointia ja tehnyt aloitteen mm. kunta- ja palvelurakennehankkeen lapsivaikutusten arvioimiseksi.
130. Myös useat kansalaisjärjestöt pitävät myönteisenä, että lapsen edun käsite määritellään uudessa lastensuojelulaissa. Järjestöt toteavat kuitenkin, että lapsen etua ei edelleenkaan huomioida riittävästi kaikessa päätöksenteossa. Järjestöjen mukaan lainsäädäntö ei tällä hetkellä ohjaa lapsivaikutusten arviointiin eikä siihen ole olemassa säännönmukaista toteutustapaa samalla tavoin kuin esimerkiksi ympäristö- tai sukupuolivaikutusten arviointiin. Tässä mielessä myönteisenä kehityksenä pidetään kuitenkin Stakesin laatima opasta lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnista.

C. OIKEUS ELÄMÄÄN, HENKIINJÄÄMISEEN JA KEHITTYMISEEN (6 ARTIKLA)

131. *Oikeus elämään.* Suomen perustuslaki (1999/731) turvaa jokaisen oikeuden elämään. Perusoikeusuudistuksen esitöiden (HE 309/1993 vp) mukaan perusoikeudet kuuluvat ihmisille heidän elinaikanaan. Oikeusjärjestys antaa kuitenkin eri tavoin suojaa myös ennen syntymää. Osittain tämä toteutuu äidin perusoikeusturvan välityksellä. Lisäksi perustuslain (1999/731) mukaan valtiosäännön perusarvoja on ihmisarvon loukkamattomuuden turvaaminen. Siten esimerkiksi sikiöön ja alkioon kohdistuvat ihmisarvoa loukkaavat lääketieteelliset ja tieteelliset kokeilut ovat perustuslain vastaisia.
132. *Ihmisen keinoalkuinen lisääntyminen.* Suomen toisessa ja kolmannessa määräaikaisraportissa kerrottiin oikeusministeriön valmistelemasta ehdotuksesta laiksi sutasolujen ja alkioiden käytöstä lääketieteellisessä hedelmöityshoidossa ja laista isyyslain (1975/700) muuttamiseksi.
133. Hallituksen esitys (HE 76/2002 vp.) uudeksi hedelmöityshoitoja koskevaksi lainsäädännöksi annettiin eduskunnalle kesällä 2002, mutta monivaiheisen eduskuntakeskustelun jälkeen se kuitenkin peruutettiin helmikuussa 2003. Hallitus katsoi kuitenkin tarpeelliseksi jatkaa lain valmistelua. Pitkään valmisteltu laki hedelmöityshoidoista (1237/2006) tuli lopulta voimaan syyskuussa 2007. Laissa on säädetty hoidon saannin

edellytyksistä siten, että parisuhteessa elävien ohella myös naiset, jotka eivät elä avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa voivat saada hedelmöityshoitoa.

134. Isyyslakiin (1975/700) samalla tehtyjen muutosten mukaan lapsen isä on se mies, joka parisuhteessa on antanut suostumuksensa hedelmöityshoidon antamiseen. Aviomiehen isyyttä ei voitaisi kumota, jos lapsi on syntynyt hänen suostumuksellaan annetusta hedelmöityshoidosta. Avioliiton ulkopuolella hedelmöityshoidon avulla syntyneen lapsen osalta miehen isyys voitaisiin vahvistaa tunnustamisella tai oikeudenkäynnissä. Sama koskee sellaisen miehen isyyttä, joka on suostunut siihen, että hänen luovuttamiaan siittiöitä saadaan käyttää hedelmöityshoitoon naiselle, joka ei elä parisuhteessa miehen kanssa, ja siihen, että hänen isyytensä voidaan vahvistaa.
135. **Valtakunnallinen vammaisneuvosto** kiinnittää huomiota YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskevassa yleissopimuksen 10 artiklaan, jossa todetaan, että vammaisilla ihmisillä on oikeus elämään ja että valtioiden tulee tukea vammaisten ihmisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia elää täysipainoista elämää. Valtakunnallinen vammaisneuvosto pitää tärkeänä yleissopimuksen voimaansaattamisen mahdollistavien lainsäädäntömuutosten valmistelua mahdollisimman nopealla aikataululla. Valtakunnallinen vammaisneuvosto ja Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta järjestivät marraskuussa 2007 seminaarin aiheesta 'Vammaisten oikeudet sosiaali- ja terveydenhuollossa; Näkökulmia elvytykseen, hedelmöityshoitoihin ja adoptioon'. Seminaarin keskusteluissa kävi ilmi, että vammaiselta lapselta saatetaan evätä tavanomaiset terveydenhoitotoimenpiteet vammaisuuden perusteella. Joissain tapauksissa lapsen vanhempien tietämättä on jopa tehty papereihin merkintöjä elvyttämiskiellosta. Myös eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen huomiota puutteellisiin potilasasiakirjamerkintöihin.⁸
136. *Raskaana olevat päihdeongelmaiset.* Vanhasen II-hallituksen ohjelmassa kiinnitetään huomiota sekä lapsiperheiden että raskaana olevien naisten hoitoon ja palveluihin. Raskaana olevien naisten päihdeiden käytön tunnistaminen ja siihen puuttuminen on edelleen haaste koko palvelujärjestelmälle. Erityisen tärkeä rooli on neuvolajärjestelmällä. Avopalveluja tarvitaan kattavasti koko maassa ja työnjakoa peruspalveluiden ja erityispalveluiden välillä on selkiytettävä. Sosiaali- ja terveysministeriö onkin asettanut työryhmän raskaana olevien päihdeongelmaisten naisten hoidon kehittämiseen. Työryhmän tehtävänä on kartoittaa sekä päihdeäitien että päihdeongelmaisten lasten tarvitsemien palvelujen nykytila ja tehdä ehdotukset palvelujen kehittämiseksi. Työryhmä arvioi lisäksi raskaana olevien päihdeongelmaisten naisten tahdosta riippumattoman hoidon tarvetta ja tekee ehdotukset mahdollisista säädösmuutoksista. Työryhmän tulee jättää lopullinen esitys viimeistään vuoden 2008 lopussa.
137. Kansalaisjärjestöjen mukaan päihdeongelmaisten naisten lasten oikeuteen kehittyä on tähän mennessä valtion taholta kiinnitetty riittämättömästi huomiota. Lastensuojelussa on pula niin lasten asioita hoitavista, lain edellyttämän pätevyuden omaavista sosiaalityöntekijöistä kuin sijaisperheistä, jotka ovat saaneet riittävän koulutuksen ja tuen erityistarpeisten lasten hoitamiseen. Järjestöjen mukaan tällä hetkellä ainoa tapa, jolla pystytään huolehtimaan näiden lasten asianmukaisesta hoidosta ennen syntymää, on päihderiippuvaisten äitien vapaaehtoinen hakeutuminen hoitoon raskausaikana.

⁸ Dnro 2828/2/07, 8.10.2007

D. LAPSEN MIELIPITEEN HUOMIOON OTTAMINEN (12 ARTIKLA)

Suositus 23. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio ryhtyy lainsäädännöllisiin ja muihin toimenpiteisiin varmistukseksi, että yleissopimuksen 12 artikla pannaan täysimääräisesti täytäntöön, erityisesti siltä osin kuin on kyse lapsen oikeudesta ilmaista mielipiteensä suoraan tuomarille silloin, kun oikeudenkäynnissä ja/tai hallintomenettelyssä tehdään lapsen vaikuttavia päätöksiä.

138. *Lastensuojelulaki*. Uudella lastensuojelulailla (2007/417) lapsen osallisuuden vahvistamiseksi lapsen mielipiteen selvittämistä, kuulemista ja puhevallan käyttöä koskevia säännöksiä selkiytettiin. Lakiin otettiin myös lapselle määrättävää edunvalvojaa koskeva säännös. Säännösten tavoitteena on varmistaa, että jokaisella lapsella on mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin.
139. *Lapsen asema lastensuojeluasiassa*. Uuden lastensuojelulain (2007/417) nojalla lastensuojelua toteutettaessa on selvittävä lapsen mielipide sekä otettava se huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide on selvittävä hienovaraisesti sekä siten, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle on myös varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain (423/2003) mukaisesti häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä ainoastaan jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se muutoin olisi ilmeisen tarpeetonta. Mielipiteen selvittämisen yhteydessä lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantavat hänen kehitystään tai ovat vastoin muuta erittäin tärkeää yksityistä etua.
140. Lastensuojelulain (2007/417) mukaan 12 vuotta täyttäneellä on itsenäinen puhevalta huoltajansa tai muun laillisen edustajansa rinnalla kaikissa lastensuojeluasioissa. Tämä merkitsee, että lapsi voi niin halutessaan itsenäisesti vaatia esimerkiksi sijaishuolto paikan muutosta, muutosta yhteydenpitoon läheistensä kanssa tai huostaanoton lakkauttamista. Puhevaltaan liittyy siis täydet prosessioikeudet lukuun ottamatta joitakin asiaryhmiä, joissa lapsella ei ole itsenäistä muutoksenhakuoikeutta ennen 15 vuoden ikää.
141. Lapsi on aina asianosaisen asemassa lastensuojeluasiassa riippumatta siitä, onko hänelle oikeus käyttää puhevaltaansa itsenäisesti vai laillisen edustajan avulla. Siitä, kuka lapsen puhevaltaa tuomioistuimessa käyttää, on uudessa lastensuojelulaissa (2007/417) erityisiä säännöksiä. Lain mukaan lapselle on määrättävä lastensuojeluasiassa edunvalvoja huoltajan tilalle hänen puhevaltaansa käyttämään, jos on perusteltua syytä olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua ja edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi.
142. Lapsen mielipiteen selvittäminen lastensuojeluasiassa on pääsääntö, josta voidaan poiketa vain erityisin syin, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen perusteltua. Viimeksi mainittu tilanne voisi olla kyseessä esimerkiksi silloin, kun käsiteltävänä oleva hakemus tai vaatimus on selvästi perusteeton. On myös mahdollista, ettei lapsen psyykinen tila kestä mielipiteen selvittämistä tai se järkyttäisi häntä tai rasittaisi häntä muuten kohtuuttomasti. Lapsen psyykinen suojeleminen menee tällöin mielipiteen selvittämisen edelle.

143. Hallintolain (423/2003) mukaan asianosaiselle on toimitettava kuulemisen kohteena olevat asiakirjat alkuperäisinä tai jäljennöksinä taikka varattava muutoin tilaisuus tutustua niihin. Lapselle on siten kuulemisen yhteydessä varattava tilaisuus tutustua kaikkiin viranomaisen laatimiin asiakirjoihin, jotka päätöksentekijällä on käytettävissä. Jos asiakirjat sisältävät esimerkiksi lapsen vanhemmista sellaisia tietoja, jotka voisivat vakavasti vaarantaa lapsen mielenterveyttä tai hänen suhdettaan vanhempiinsa, rajoittamaton tietojen antaminen voi olla vastoin lapsen etua. Säännös korostaa sitä, että tietojen antamista tulee arvioida aina erityisesti lapsen näkökulmasta.
144. Uusi lastensuojelulaki (2007/417) parantaa lapsen oikeutta tulla henkilökohtaisesti kuulluksi tai saada omat näkemyksensä ja kokemuksensa tiedoksi tahoille, jotka tekevät häntä koskevia oikeudellisia tai hallinnollisia lastensuojelupäätöksiä. Lain perusteissa korostetaan, että hyvin pienenkin lapsen kokemus lähiympäristöstään voidaan selvittää ja viestittää päätöstä tekeville, jos tämän toteuttaa vaikkapa lapsipsykologi tai tehtävään harjaantunut lastensuojelun työntekijä. Esimerkiksi vauvan vuorovaikutusta vanhempiensa kanssa voidaan tarkkailla ja tehdä siitä havaintoja ja johtopäätöksiä, jotka dokumentoidaan ja välitetään edelleen päätöksentekijöille.
145. *Lapsen kuuleminen lastensuojeluasiassa tuomioistuimessa.* Lastensuojelulaissa (2007/417) säädetään myös lapsen kuulemisesta tuomioistuimessa lastensuojelua koskevissa asioissa. Lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti hallinto-oikeudessa tai korkeimmassa hallinto-oikeudessa, jos lapsi sitä pyytää tai siihen suostuu. Alle 12-vuotiasta lasta voidaan kuitenkin kuulla henkilökohtaisesti vain, jos kuuleminen on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi ja siitä ei voida arvioida aiheutuvan lapselle merkittävää haittaa. Sääntelyn tavoitteet ovat kahtalaiset. Toisaalta sen tavoitteena on luoda lapsille ikäkautensa mukainen mahdollisuus ilmaista mielipiteensä tuomioistuimessa ja toisaalta suojella lapsia kuulemisen mahdollisesti aiheuttamilta psyykkisiltä vaurioilta. Tämän vuoksi säännöksessä on korostettu lapsen oikeutta kieltäytyä kuulemisesta ja toisaalta lisätty järjestelyitä, joilla lapsen mielipide voidaan muutoin saattaa tiedoksi tuomioistuimelle.
146. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12 artikla ei velvoita jäsenvaltioita siihen, että lasta olisi aina suoraan kuultava tuomioistuimessa. Artiklan 2 kappaleen mukaan lapsen oikeus ilmaista näkemyksensä häntä koskevissa asioissa voidaan toteuttaa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti. Artikla mahdollistaa siten erilaisten menettelytapojen käyttämisen. Suora kuuleminen tuomioistuimissa ei ole aina paras tapa pyrittäessä saamaan esille lapsen aito, vakaa ja ilman painostusta tai muuta asiatonta vaikuttamista muodostunut mielipide.
147. Lapsen kuuleminen häntä koskevassa asiassa on erityisesti lapsen oikeusaseman kannalta ensiarvoisen tärkeää. Lapsella olisi lähtökohtaisesti oltava oikeus tulla kuulluksi häntä itseään koskevassa asiassa myös henkilökohtaisesti tuomioistuimessa. Sen sijaan kovin nuoren lapsen kuuleminen vastoin hänen tahtoaan tuomioistuinkäsittelyssä voi aiheuttaa lapselle kohtuutonta ahdistusta ja kääntyä itse tarkoitustaan eli lapsen etua ja asian selvittämistä vastaan.
148. Toisaalta lapsen suoralla kuulemisellakin on etunsa. Suora kuuleminen antaa tuomarille mahdollisuuden muodostaa omiin havaintoihin perustuva kuva asiasta ja näin täydentää sosiaaliviranomaisten kertomuksesta syntyvää kuvaa. Tuomareille järjestet-

tävissä lapsioikeutta koskevilla koulutustilaisuuksissa kysymys siitä, millä tavoin lapsen mielipide saadaan parhaiten selville, on jatkuvasti esillä ja pohdinnan kohteena.

149. Yli 12-vuotiaasta lasta on jo ennen uuden lastensuojelulain (2007/417) voimaantuloa kuultu useimmissa hallinto-oikeuksissa henkilökohtaisesti hallinto-oikeuden suullisessa käsittelyssä. Lähes kaikissa hallinto-oikeuksissa on katsottu, että päätöksestä valittaneella lapsella on oikeus olla läsnä istunnossa koko käsittelyn ajan. Muilla asianosaisilla on myös katsottu olevan oikeus olla läsnä 12 vuotta täyttänyttä kuultaessa, jos he näin vaativat. Useimmat hallinto-oikeudet ovat katsoneet, ettei tuomioistuimilla ole ollut oikeutta käyttää kuulemisen tapaa koskevaa harkintaa. Käytännössä on syntynyt tilanteita, joissa lapsi jopa itse vastustaa tulla kuulluksi oikeudessa. Lapsen kuuleminen asianosaisten läsnä ollessa voi myös aiheuttaa lapselle vaikean lojaliteettiristiriidan.
150. Edellä mainittujen tilanteiden välttämiseksi lastensuojelulakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 252/2006) katsottiin, että lakia olisi tarpeen muuttaa siten, että hallintotuomioistuinten harkintavaltaa lapsen henkilökohtaisessa kuulemisessa lisättäisiin. Tuomioistuimen harkintaan jäi edelleen, pitääkö se 12 vuotta täyttäneen lapsen paikalla olemista niin välttämättömänä, että hänet velvoitetaan tulemaan suulliseen käsittelyyn. Asianosaisen asemassa oleva lapsi voidaan kutsua tuomioistuimen suulliseen käsittelyyn siten, että saapuminen jää hänen itsensä harkintaan.
151. Jos alle 12-vuotiaan mielipide selvitetään tuomioistuimessa suullisesti, se toteutetaan hyvin erilaisin muodoin. Lasta voidaan kuulla tuomioistuimessa koko ratkaisukokoonpanon läsnä ollessa tai suppeammassa kokoonpanossa. Toinen tapa on selvittää lapsen mielipide siinä kasvuympäristössä, mihin hän on sijoitettuna oikeudenkäynnin aikana. Yleensä asianosaiset tai lastensuojeluviranomaisen edustajat eivät ole läsnä lasta kuultaessa. Lapsen kuuleminen dokumentoidaan tavallisesti äänittämällä kuulemistilanne tai videoimalla se. Kuuleminen voidaan myös kirjata laatimalla kuulemisesta pöytäkirja.
152. Lapsen kuulemiseen liittyvästä menettelystä säädetään lastensuojelulaissa (2007/417), jotta menettely saadaan tuomioistuimissa yhteneväiseksi ja lapsen edun turvaavaksi. Vaihtoehtoisten kuulemismenetelmien käyttö mahdollistaa sen, että kunkin tapauksen erityispiirteet voidaan ottaa huomioon.
153. *Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat oikeudenkäynnit.* Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (1983/361) mukaan lapsi ei ole asianosaisen asemassa, kun hänen huoltoaan ja tapaamisoikeuttaan koskevaa oikeusriitaa käsitellään tuomioistuimessa. Kunnan sosiaalitoimen tehtäväksi on uskottu sen tarpeelliseksi harkitessaan osallistua asian suulliseen tuomioistuin käsittelyyn. Käytännössä tämä on äärimmäisen harvinaista.
154. Asian arvioinnin lapsen edun kannalta katsotaan toteutuvan siten, että tuomioistuin voi sen tarpeelliseksi katsoessaan pyytää lapsen asuinkunnan sosiaaliviranomaisilta ns. olosuhdeselvityksen. Lapsen mielipide selvitetäänkin normaalisti tätä selvitystä laadittaessa, ja tällöin se myös kirjataan sosiaalitoimen tuomioistuimelle laatimaan selvitykseen. Halutessaan tuomioistuin voi kutsua sosiaalitoimen edustajan kuultavaksi suulliseen oikeuden istuntoon.

155. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu laki (1983/361) antaa tuomioistuimelle harkinnanvaraisesti mahdollisuuden kuulla lasta henkilökohtaisesti suullisessa käsittelyssä, mutta pääsääntöiseksi menettelyksi tätä ei ole säädetty.
156. On syytä todeta, että suurin osa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevista oikeudellisista järjestelyistä toteutetaan vanhempien keskinäisellä sopimuksella, jonka sosiaalilautakunta tai tuomioistuin vahvistaa. Tällainen sopimus on pantavissa täytäntöön kuten lainvoimainen päätös. Tästä syystä oikeuskäsittelyyn päätyy vain pieni ja riittävä murto-osa erossa asuvien lasten huolto- ja tapaamisoikeusjärjestelyistä.
157. **Korkein oikeus** on myös hiljattain ottanut kantaa eroperheen lasten ja vanhempien tapaamisajoista sopimiseen sekä lapsen edun tulkintaan huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa. Eroperheen lasten ja vanhempien tapaamisajat pitää korkeimman oikeuden kesäkuussa 2008 antaman päätöksen mukaan sopia sitovasti, vaikka lapset vastustaisivatkin tiukkoja aikatauluja. Oikeus perusteli päätöstään sillä, että vastuu tapaamisista ei saa jäädä yksin lapselle vanhempien välisten mahdollisten ristiriitatilanteiden aikana. Korkein oikeus kumosi käräjäoikeuden ja hovioikeuden samassa asiassa antamat päätökset, joissa oli kieltäydytty vahvistamasta tapaamisoikeutta koskevaa sopimusta. Käräjäoikeus ja hovioikeus eivät olleet lapsen edun vastaisena vahvistaneet sopimusta, jossa määriteltiin tapaamisten vähimmäismäärät ja ajankohdat, koska isällään asuneet 13- ja 16 -vuotiaat lapset olivat kertoneet arvostavansa vapaata oikeutta tavata äitiään. Korkein oikeus katsoi kuitenkin, ettei ollut lapsen edun mukaista asettaa häntä sellaiseen tilanteeseen, jossa hänen olisi itse päätettävä asemastaan, jos vanhemmat riitaantuvat.⁹
158. *Kielilait*. Suomen kolmannen määräaikaisraportin jälkeen on vuoden 2004 alusta lähtien tullut voimaan uusi kielilaki (423/2003) sekä uusi saamen kielilaki (1086/2003).
159. Kielilain (423/2003) tarkoituksena on turvata perustuslaissa säädetty jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa jompaakumpaa Suomen kansalliskielistä eli joko suomea tai ruotsia. Kansalliskielistä ruotsi on vähemmän käytetty kieli, joten sitä voidaan tässä mielessä pitää vähemmistökielenä. Kielilain (423/2003) tavoitteena on, että jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon taataan kielestä riippumatta sekä että yksilön kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota. Laki turvaa jokaiselle muun muassa oikeuden käyttää valtion viranomaisessa ja kaksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa suomea tai ruotsia. Viranomaisen on lisäksi järjestettävä asiassa kuultavalle mahdollisuus tulla kuulluksi omalla kielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Jokaisella on kuitenkin oikeus käyttää omaa kieltään ja tulla kuulluksi omalla kielellään viranomaisen aloitteesta vireille tulevassa asiassa, joka välittömästi kohdistuu hänen tai hänen huollettavansa perusoikeuksiin tai joka koskee viranomaisen hänelle asettamaa velvoitetta.
160. Saamen kielilain (1086/2003) tarkoituksena on osaltaan turvata perustuslaissa säädetty saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Laissa säädetään saamelaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa sekä julkisen vallan velvollisuuksista toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia erityisesti saamelaisten perinteisellä kotiseutualueella. Tavoitteena on, että saamelaisten oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon taataan kielestä riippumatta sekä että saamelaisten kielelliset oikeudet toteute-

⁹ KKO 2008:69

taan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota. Lailla turvataan muun muassa saamelaiden oikeus omassa asiassaan tai asiassa, jossa häntä kuullaan, käyttää laissa tarkoitettussa viranomaisessa saamen kieltä. Viranomaisella ei saa rajoittaa tai kieltäytyä toteuttamasta laissa säännellyjä kielellisiä oikeuksia sillä perusteella, että saamelainen osaa myös muuta kieltä, kuten suomea tai ruotsia.

161. *Nuorisolaki*. Myös nuorisolaissa (72/2006) säädetään nuorten osallistumisesta ja kuulemisesta. Lain mukaan nuorille tulee järjestää mahdollisuus osallistua paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn. Lisäksi nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa. Lain tarkoituksena on tukea nuorten kasvua ja itsenäistymistä, edistää nuorten aktiivista kansalaisuutta ja nuorten sosiaalista vahvistamista sekä parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja. Tavoitteen toteuttamisessa lähtökohtina ovat yhteisöllisyys, yhteisvastuu, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo, monikulttuurisuus ja kansainvälisyys, terveet elämäntavat sekä ympäristön ja elämän kunnioittaminen. Laissa nuorilla tarkoitetaan alle 29-vuotiaita.
162. **Valtakunnallinen vammaisneuvosto** korostaa vammaisten lasten erityisasemaa erityisesti lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12 artiklan soveltamistilanteissa. Puhevammaisen, etenkin dysfaattisen henkilön oikeudet eivät toteudu niin kuin laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista edellyttäisi.
163. Kansalaisjärjestöt kiinnittävät huomiota siihen, että tuomioistuinten mahdollisuudet käytännössä kuulla lasta suoraan ovat edelleen riittämättömät mm. tuomarien ja muun henkilökunnan lapsen kuulemista koskevan koulutuksen puutteen ja lapsiystävällisten tilojen puutteen vuoksi. Lapsen kuulemiseen suoraan tuomioistuimessa suhtaudutaan Suomessa edelleen varsin pidättyvästi, joten lapsen kuuleminen tuomioistuimessa on edelleen hyvin harvinaista. Järjestöt toteavat myös, että käytännössä lisäksi kuntien valmiudet lainsäädännön noudattamisessa edelleen ovat kuitenkin heikot. Lastensuojelun resurssit ovat useimmissa kunnissa riittämättömät.
164. Kansalaisjärjestöjen näkemyksen mukaan lapsen kuuleminen häntä itseään koskevissa asioissa tulisi olla automaattinen käytäntö. Lisäksi myös erilaisia mekanismeja lasten osallistumiselle päätöksenteon eri vaiheisiin tulee vahvistaa. Kunnalliset osallistumisjärjestelyt ovat avainasemassa tässä tehtävässä.
165. Kansalaisjärjestöt kiinnittävät huomiota myös siihen, että tutkittua tietoa ns. kaksinkertaisten vähemmistöryhmien kuulemisesta on hyvin vähän. Esimerkiksi liikuntarajoitteisten ja kehitysvammaisten pakolaisten ja maahanmuuttajien tilanne on järjestöjen mukaan vaikea eikä heidän oikeutensa tulla kuulluiksi toteudu. Lisäksi seksuaalisilla vähemmistöillä saattaa olla vaikeaa niissä etnisissä yhteisöissä, joissa seksuaalivähemmistöjä ei ehkä lainkaan hyväksytä tai suhtautuminen voi olla hyvin kielteistä.

IV. KANSALAIKKEUDET JA PERUSVAPAUDET (Artiklat 7, 8, 13–17 ja 37 artiklan a -kohta)

suositus 25. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio vahvistaa toimenpiteitään lasten tehokkaaksi suojelemiseksi altistumiselta väkivallalle, rasismille ja pornografialle matkaviestinteknologian, videoelokuvien, pelien ja muun teknologian välityksellä, mukaan lukien Internet. Komitea ehdottaa myös, että sopimusvaltio kehittää ohjelmia ja strategioita, joiden avulla matkaviestinteknologiaa, mediamainontaa ja Internetiä voidaan käyttää keinona lasten ja van-

hempien tietoisuuden lisäämiseksi lasten hyvinvoinnille vahingollisesta tiedosta ja aineistosta. Sopimusvaltiota kannustetaan kehittämään sopimuksia ja hankkeita yhteistyössä toimittajien ja tiedotusvälineiden kanssa lasten suojelemiseksi altistumiselta tiedotusvälineissä esiintyvälle haitalliselle tiedolle ja heille tarkoitetun tiedon laadun parantamiseksi.

166. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman yhtenä tavoitteena on mediaympäristöjen turvallisuuden parantaminen. Ohjelma pyrkii muun muassa parantamaan lasten omia valmiuksia suojautua ei-toivotuilta ja haitallisilta mediasisällöiltä, sekä parantamaan vanhempien ja muiden kasvattajien osaamista lastensa mediakasvatuksessa. Ohjelma pyrkii myös vastuuttamaan mediatoimijat kantamaan vastuunsa aiempaa vahvemmin sekä suhtautumaan erityisen kriittisesti väkivaltaviihteen sekä seksuaalisväritteisten sisältöjen levittämiseen. Näiden lisäksi ohjelmassa on painotettu lasten ja nuorten tarpeiden huomioonottamista ohjelmatarjonnassa. Toimenpiteinä ohjelmassa esitetään muun muassa media- ja kuluttajakasvatuksen lisäämistä, alaikäisten suojelua koskevan lainsäädännön tarkistamista, sekä mediatoimijoiden itsesääntelyn kehittämistä. Lisäksi televisiotoimijoita kannustetaan panostamaan lapsille ja nuorille suunnatun ohjelmaosuuden kasvattamiseen ja heidän tarpeidensa huomioimiseen.
167. *Laki lapsipornografian levittämisen estotoimista.* Liikenne- ja viestintäministeriössä valmisteltiin vuonna 2006 laki lapsipornografian levittämisen estotoimista (1068/2006), jonka tarkoituksena on lasten ja heidän perusoikeuksiensa suojaamiseksi edistää toimenpiteitä, joiden avulla voidaan estää pääsy ulkomailla ylläpidettäviin lapsipornosivustoihin. Laki astui voimaan vuoden 2007 alusta. Laki antaa poliisille toimivallan luovuttaa tietoja lapsipornografiasivustoista nettioperaattoreille, jotka puolestaan estävät pääsyn sellaisille nettisivuille, jotka sisältävät lapsipornografiaa.
168. Poliisin ylijohdo on tehnyt aktiivisesti töitä eri tahojen kanssa, jotta lapsipornografian torjuntatyötä tehostettaisiin, koska Internetin ja muiden tietoverkkojen käytön yleistyminen on synnyttänyt uudenlaista rikollisuutta ja avannut myös uuden väylän perinteisemmän rikollisuuden toteuttamiselle. Rikollisen aineiston, esimerkiksi lapsipornon levittäminen on tietoverkon kautta huomattavasti nopeampaa ja riskittömämpää kuin aikaisemmin.
169. *Laki kuvaohjelmien tarkastamisesta.* Vuonna 2001 voiman tullessa laissa kuvaohjelmien tarkastamisesta (775/2000) määritellään kuvaohjelmien tarkastamisesta ja luokittelusta ja muun muassa lapsen kehitykselle haitallisista ohjelmista. Vuonna 2003 tehdyssä arvioinnissa todettiin, että kuvaohjelmalaki on toiminut hyvin. Arvioinnissa tuotiin esiin muutamia tarpeita lain uudistamiseksi, jotka toteutettiin vuonna 2006 hyväksytyssä lain muutoksessa. Lain ikärajaluokitusta muutettiin lisäämällä siihen uusi 13 vuoden ikäraja. Mediaympäristön nopean muutoksen vuoksi opetusministeriö asetti vuoden 2008 alussa työryhmän pohtimaan nykyisen kuvaohjelmalainsäädännön muutostarpeita.
170. *Yleistä lainsäädännöstä, itsesääntelystä ja yhteistyöstä.* Lainsäädännön mahdollisuudet rakentaa lapsille ja nuorille turvallista media- ja internetympäristöä ovat varsin rajalliset. Lainsäädäntö muodostaa perusturvan, joka suojaa rikollisissa sekä sopimuksellisesti ja taloudellisesti ongelmallisissa tilanteissa. Tehokkaimmin turvallista mediaympäristöä on rakennettu kehittämällä mediatoimijoiden itsesääntelytoimenpiteitä ja parantamalla toimijoiden välistä yhteistyötä ja tiedonjakoa. Itsesääntelyllä on pitkät perinteet suomalaisissa joukkotiedotusvälineissä, mutta sen on todettu soveltuvan myös internetin ja matkapuhelinten sisältöjen valvontaan.

171. *Uusi arjen tietoyhteiskuntastrategia 2007–2011 ja mediafoorumi.* Liikenne- ja viestintäministeriön viestintäpoliittisen strategian tavoitteena on vastata teknologisen kehityksen sekä toimintaympäristön muutosten myötä syntyneisiin uusiin haasteisiin. Strategia antaa suunnan ministeriön viestintäpolitiikalle vuosiksi 2007 - 2011 ja se muodostuu keskeisimmistä ministeriön vastuulla olevista tietoyhteiskunta- ja viestintäpolitiikan osa-alueista. Strategia täydentää käynnissä olevaa Arjen tietoyhteiskunnan neuvottelukunnan puitteissa tehtävää tietoyhteiskunnan laajempaa kehittämistyötä. Strategiassa painotetaan lasten ja nuorten asemaa tietoyhteiskuntapalveluiden käyttäjinä sekä nostetaan esille kansalaisten medialukutaidon parantamisen tärkeys. Tavoitteena on, että sähköisen viestinnän ympäristö olisi kaikille turvallinen. Arjen tietoyhteiskuntastrategian sekä lapsi- ja nuorisopolitiikan tavoitteiden saavuttamiseksi liikenne- ja viestintäministeriö on helmikuussa 2008 asettanut alan asiantuntijoista koostuvan mediafoorumin arvioimaan median ja internetin roolia lasten ja nuorten arjessa, edistämään lasten ja nuorten valmiuksia toimia sähköisessä viestintäympäristössä sekä pohtimaan mahdollisia keinoja vähentää sähköisestä viestinnästä lapsille ja nuorille aiheutuvia haittoja. Mediafoorumin toimikausi on vuoden 2010 loppuun asti ja sen tulee tarjoamaan alan toimijoille tilaisuuden nostaa ajankohtaisia asioita keskustelun kohteeksi sekä mahdollisuuden pohtia yhdessä ratkaisuja esiin nouseviin ongelmiin.
172. *Tietoturvapäivä-hanke.* Yksi merkittävimmistä toimenpiteistä turvallisen internetin luomiseksi on ollut kansallisen tietoturvastrategian toimeenpano. Erityisesti vuosittain järjestettävässä Tietoturvapäivä-hankkeessa on jo vuosia tehty hyvää valistustyötä kohdennetusti lapsille, nuorille ja heidän kasvattajilleen. Tietoturvapäivä on esimerkki hankkeesta, jossa viranomaiset, järjestöt ja yritykset ovat yhdessä toimineet pitkäjänteisesti tärkeän asian eteen. Tämän vuoden Tietoturvapäivä-hankkeen antia ovat muun muassa päivitetty Tietoturvaopas.fi -sivusto, joka on Tietoturvapäivä-hankkeen verkkopalvelu, jossa on selkokielistä kuluttajatietoa tietoturvan haltuunottoon. Tietoturvakoulu.fi -sivusto on puolestaan Tietoturvapäivä-hankkeen koululaisille, opettajille ja vanhemmille tarkoitettu mediakasvatuksen ja tietoturvaopetuksen tukisivusto. Tietoturvakoulun verkkosivuilla on mm. julkaistu uusi Nettipelurit-peli. Pelin avulla lapset ja nuoret voivat tutustua muun muassa netin käytön pelisääntöihin, omien tietojen suojaamiseen, verkossa asioimiseen ja tekijänoikeuksien kunnioittamiseen.
173. Liikenne- ja viestintäministeriö on jo vuosia tukenut ja rahoittanut myös lastensuojelujärjestöjen turvallisempaa mediaympäristöä tukevia hankkeita. Tällaisia hankkeita ovat olleet esimerkiksi Pelastakaa Lapset ry:n Nettivihje, joka valistaa internetin käytöstä ja ylläpitää vihjepalvelinta internetin laittoman ja haitallisen aineiston poistamiseksi, sekä Mannerheimin Lastensuojeluliiton TUNNE-projektin avulla rakennettu valtakunnallinen kouluttajaverkosto ja vanhempien sekä lasten mediankäyttöopastus.
174. *Turvallisen mediaympäristön ja medialukutaidon edistäminen.* Mediasisällöt ja -välineet ovat merkittävä osa 2000-luvun jokapäiväisestä elämästä myös lasten maailmassa. Kasvattajat kohtaavat työssään uusia haasteita: heidän tulee tiedostaa sekä median tarjoamat mahdollisuudet että uhat. Mediataidot ovat digiajan kansalaistaitoja: jokaisen tulisi osata käyttää mediaa, kyetä tulkitsemaan median viestejä kriittisesti, osata ilmaista itseään median avulla sekä ymmärtää julkisuuden luonne. Lapsilla on oikeus tulla suojelluksi sellaiselta sisällöltä, joka ei heille kuulu heidän ikänsä tai kehityksensä perusteella.

175. Opetusministeriö käynnisti vuonna 2003 lasten mediaympäristön osa-alueita ja kehittämistarpeita kartoittavan Lapset ja media -ohjelman valmistelun. Vuosien 2005–2008 aikana Lapset ja media -ohjelmassa on tuettu lasten ja heidän kanssaan toimivien aikuisten medialukutaitoa ja tietoisuutta turvallisista mediakasvatuksesta mm. materiaaleilla ja koulutuksella, tiedottamisen tehostamisella sekä tutkimuksella. Esimerkiksi pienten lasten Mediamuffinssi-hankkeessa luotiin varhaiskasvatukseen mediakasvatuksen kansallinen linjaus. Kokonaisuudessa tilattiin tutkimuskatsaus Median vaikutukset lapsiin ja nuoriin, joka kokosi kansainvälistä ja kotimaista tutkimustietoa eri medioiden vaikutuksista lasten ja nuorten kehitykseen.
176. Internetissä tapahtuva rikollisuus sekä sananvapauden rajoittamiseen liittyvät aiheet, kuten rikoslaissa (1889/39) rangaistavaksi teoksi säädetty kiihottaminen kansanryhmää vastaan ja yhdenvertaisuuslain (2004/21) häirintäkielto nousivat vahvasti esille **vähemmistövaltuutetun** toiminnassa vuosina 2006 ja 2007. Valtuutettu teki yhteistyötä muun muassa Pelastakaa Lapset ry:n, Suomen Nuorisoyhteistyö - Allianssin sekä Suomen Punaisen Ristin kanssa ns. nettirasismiin liittyen. Järjestöt aloittivat keväällä 2007 Erilaisia - Samanarvoisia chatin nuorten suosimilla sivustoilla. Syksyllä 2007 vähemmistövaltuutettu järjesti yhteistyössä näiden järjestöjen kanssa seminaarin, jonka aiheena oli Nuoret ja arkipäivän rasismi - Internet ongelmana ja tukimuotona. Seminaarissa pohdittiin muun muassa palveluntarjoajien eli keskustelupalstojen ylläpitäjien kanssa, miten tukea rasismia kokeneita nuoria ja voisiko internet tarjota mahdollisuuden helposti saavutettavien tukipalveluiden tarjoamiseen sekä miten internetissä esiintyvään rasismiin voi puuttua. Vähemmistövaltuutettu osallistui myös Erilaisia - Samanarvoisia chatin valvojien kouluttamiseen. Edelleen vähemmistövaltuutettu teki vuoden aikana yhteistyötä eri viranomaisten ja järjestöjen kanssa muun muassa esitutkintaa suorittavien poliisien kouluttamiseksi.
177. **Lapsiasiavaltuutetun** mukaan ohjaus mediataitoihin ei tavoita Suomessa tasapuolisesti kaikkia lapsia ja nuoria eikä heidän kanssaan toimivia aikuisia. Mediakasvatus on liiaksi yksittäisten hankkeiden varassa. Myöskään lasten ja nuorten parissa toimivien eri alojen ammattilaisten koulutuksessa ei ole tarpeeksi mediakasvatuksellisia opintoja. Lapsiasiavaltuutettu on kuitenkin arvioinut lapsipornografian levittämisen estotoimista annetun lain edistävän YK:n lapsen oikeuksien komitean antaman suosituksen toteutumista.
178. Myös kansalaisjärjestöt kiinnittävät huomiota siihen, että lasten mediataitojen parantamiseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Haitallisten internet-sisältöjen osalta erityisesti pienten lasten kasvattajien tietoisuutta kotitalouksille tarjottavista esto- ja suodatusohjelmista tulisi lisätä.
179. Järjestöt toteavat myös Viestintäviraston resurssien televisio-ohjelmia koskevien lapsia suojelevien säännösten valvontaan olevan riittämättömät. Televisioyhtiöiden itesesäntelyn alalla on tapahtunut myönteistä kehitystä, mutta itesesäntelyyn perustuvat lapsen kehitykselle haitallisten tv-ohjelmien lähetysajat ovat edelleen liian varhaiset. Ongelmana on myös, että lapsen kehitykselle haitallisia ohjelmia mainostetaan tv-kanavilla lasten televisiokatseluaikaan.

V. PERHEYMPÄRISTÖ JA SIAISHUOLTO (Artiklat 5, 18 (kappaleet 1- 2), 9-11, 19–21, 25, 27 (kappale 4) ja 39)

180. *Lastensuojelulaki*. Vuoden 2008 alusta voimaan tulleen lastensuojelulain (2007/417) tarkoituksena on turvata lapsen oikeuksien ja edun huomioon ottaminen lastensuojelua toteutettaessa sekä lapsen ja hänen perheensä tarvitsemat tukitoimet ja palvelut. Lailla pyritään edistämään viranomaisten välistä yhteistyötä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi sekä lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun toteuttamisessa. Lisäksi tarkoituksena on parantaa lapsen ja vanhempien tai huoltajien oikeusturvaa erityisesti lastensuojeluun liittyvässä päätöksenteossa. Lain yleisiin säännöksiin sisältyy kaikkea lastensuojelun toimintaa ohjaavia periaatteita, joissa otettaisiin erityisesti huomioon lastensuojelun kannalta keskeiset perus- ja ihmisoikeudet.
181. Lain keskeiset periaatteet säilytettiin kuitenkin pääpiirteissään ennallaan. Uutena lastensuojelun toimintamuotona määriteltiin ehkäisevä lastensuojelu. Lastensuojelun järjestämistä koskevista kunnan velvoitteista säädetään laissa aikaisempaa yksityiskohtaisemmin. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen liittyvät tehtävät sekä lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun järjestäminen tulee lain nojalla kuvata koko kunnan tasolla laadittavassa lastensuojelun suunnitelmassa.
182. Lakiin sisältyy myös lastensuojelussa sovellettavia menettelytapoja koskevia säännöksiä, jotka aikaisemmin olivat pääosin hallintokäytännön varassa. Laissa säädetään lastensuojelun asiakkuuden alkamisesta ja siihen liittyvästä määräaikaan sidotusta lastensuojelutarpeen selvityksestä. Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle ja hänen perheelleen tulee laatia yhdessä asianomaisten kanssa heidän tuen tarpeeseensa perustuva asiakassuunnitelma, joka tarkistetaan määräajoin.
183. Uutena keinona selvittää lapsen tuen tarve tilanteissa, joissa huoltajat sitä vastustavat, säädetään mahdollisuudesta hakea lupaa hallinto-oikeudelta lapsen tutkimiseen. Lakiin sisältyy myös lapsen läheisverkoston kartoittamista koskeva uusi säännös. Huostaanottoa, lapsen kiireellistä sijoitusta ja huostaanotetun lapsen huoltoa sekä sijaishuoltoa ja jälkihuoltoa koskevia säännöksiä täsmennettiin. Lastensuojelulaitoksissa hoidettavien lasten määrää ja henkilöstömitoitusta ajanmukaistettiin.
184. Lailla muutettiin myös lastensuojelua koskevaa päätöksentekojärjestelmää. Päätöksenteossa tarvittava asiantuntemus ja puolueettomuus pyritään varmistamaan ja parantamaan näin lapsen ja vanhempien tai huoltajien oikeusturvaa. Tahdonvastaisia huostaanottoasioita koskevat päätökset tehdään ensivaiheessa hallinto-oikeudessa kunnan sosiaalihuollosta vastaavan johtavan viranhaltijan hakemuksesta. Suostumukseen perustuvista ja kiireellisistä toimenpiteistä päätös tehdään kunnassa viranhaltijatasolla, jonka jälkeen oikeusturvan kannalta erityisen merkittävässä asiassa on suora muutoksenhakuoikeus hallinto-oikeuteen.

suositus 27. Komitea suosittelee, että lasten huoltajuutta koskevat riidat ratkaistaan tarkoituksenmukaisessa ajassa ja että eronneille perheille suunnattuihin tukitoimiin sisällytetään koulutettujen ammattilaisten tukipalvelu.

185. *Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat oikeusriidat*. Suurin osa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevista oikeudellisista järjestelyistä toteutetaan vanhempien keskinäisellä sopimuksella, jonka sosiaaliviranomainen tai tuomioistuim vahvistaa. Sosiaalitoimen vahvistama sopimus on pantavissa täytäntöön kuten lainvoimainen päätös.

186. Oikeuskäsittelyyn päätyy vain pieni ja riittävä murto-osa toisesta vanhemmastaan erossa asuvien lasten huolto- ja tapaamisoikeusjärjestelyistä. Samasta syystä tapaukset, jotka kärjistyttyään päätyvät oikeuteen riittävinä, jatkuvat usein riittävinä vuosia. Lasten huoltajuutta koskevat riidat tulisi saada ratkaisuun tarkoituksenmukaisessa ajassa. Nykyinen tilanne ei ole optimaalinen. Huoltoriidassa usein tuomioistuimen tarvitseman ja pyytämän, kunnan sosiaaliviranomaisten tekemän ns. olosuhdeselvityksen saaminen kestää liian kauan erityisesti eräissä suurissa kaupungeissa. Oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyössä on valmisteltu lainsäädäntöä, jonka avulla selvitystyötä voitaisiin tehostaa ja jouduttaa. Samassa yhteydessä on pyritty parantamaan mahdollisuuksia määrätä tapaamisoikeuden toteuttaminen valvotuksi velvoittamalla kunnat järjestämään paikkoja, joissa lapsi ja hänen vanhempansa voisivat tavata valvotuissa olosuhteissa. Näissä pyrkimyksissä ei kuitenkaan ole saavutettu edistystä, koska ei ole löydetty ratkaisua siihen, miten uudistus voitaisiin rahoittaa.
187. *Täytäntöönpanosovittelu.* Tuomioistuin ratkaisee oikeusriidat alaikäisen lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tai vahvistetun sopimuksen täytäntöönpanosta tilanteissa, joissa toinen vanhempi tai ulkopuolinen ei näitä noudata. Käräjäoikeus pyytää useimmiten ennen asian käsittelyä täytäntöönpanosovittelijaa, yleensä sosiaalitoimen edustajaa, järjestämään sovittelun.
188. Sovittelusta säädetään avioliittolain (1929/234). Sovittelun tarkoituksena on edistää asianosaisten yhteistoimintaa lapsen hyvinvoinnin toteuttamiseksi täytäntöön pantavana olevan päätöksen tai sopimuksen edellyttämällä tavalla. Monesti täytäntöönpanokiistat ratkeavatkin tämän lyhyen sovittelun kuluessa. Sovittelija ilmoittaa asiasta tällöin tuomioistuimelle. Jos sopuun ei päästä, laatii sovittelija tuomioistuimelle sovittelukertomuksen, jolla on usein merkittävä vaikutus tehtävään päätökseen. Viime vuosina täytäntöönpanosovittelua on kehitetty ja uudenlaiset sovittelukäytännöt on otettu käyttöön monissa kunnissa. Tavoitteena on vahvistaa moniammatillista työtä sovittelussa.
189. *Perheelle suunnatut palvelut.* Lapsiperheille on suunnattu monenlaista ammatillista tukipalvelua. Sellaisia ovat perheneuvonta, sovittelu, keskustelu, parisuhde- tai perheongelmien selvittely tai terapia. Apua tarvitaan muun muassa ero- ja perheväkivaltilanteissa. Palvelun tuottajana voi toimia kunta, seurakunta ja sairaanhoitopiiri tai järjestöt.
190. Kasvatus- ja perheneuvolassa selvitetään ja hoidetaan lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä asioita. Kasvatus- ja perheneuvonta on sosiaalihuoltolain (1982/710) mukainen sosiaalipalvelu, jonka tehtävänä on tukea ja edistää lasten ja perheiden myönteistä kehitystä järjestämällä ohjausta ja neuvontaa ja muuta asiantuntija-apua ihmissuhteisiin, perhe-elämään ja lasten kasvatukseen liittyvissä kysymyksissä sekä tutkimusta ja hoitoa lasten kasvatukseen ja perhe-elämään liittyvissä kysymyksissä. Perheneuvola auttaa myös huoltajuuskiistoissa.
191. Tarvittaessa järjestetään psykologista, sosiaalista ja lääketieteellistä tutkimusta, terapiaa, kuntoutusta ja neuvontaa. Lisäksi voidaan järjestää esimerkiksi työnohjausta, konsultaatiota ja koulutusta. Perheen käytettävissä on lastenpsykiatrin, psykologin ja sosiaalityöntekijän ammattitaitoinen apu. Työskentelyssä korostetaan lapsen hyvinvointia perheessä ja tarkastellaan käsiteltäviä asioita tavalla, joka ottaa koko perheen huomioon. Pääosa työstä on luonteeltaan neuvontaa, jolla pyritään estämään ongelmien kasvamista ja kärjistymistä.

192. **Eduskunnan oikeusasiamies** korostaa, että perheen sisäiset ristiriidat tulisi ensisijaisesti ratkaista sopimusteitse. Tämä periaate on kirjattu myös avioliittolain 20 §:ään. Oikeusasiamiehen näkemyksen mukaan vanhempien välisten ristiriitojen vähentäminen edistää lapsen edun toteutumista lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaisesti.
193. Perheasioiden sovittelua ja neuvontaa koskevat palvelut on järjestetty kunnissa eri tavoin, minkä vuoksi eri palveluvaihtoehtojen hahmottaminen, arvioiminen ja vertaaminen toisiinsa on vanhempien näkökulmasta hankala tehtävä. Sovittelu- ja neuvontapalvelujen järjestämisen tapa näyttäisi oikeusasiamiehen mukaan vaikuttavan myös siihen, miten palvelua koskeva salassapito ensisijaisesti määräytyy. Oikeusasiamies pitää tätä käytäntöä kaikki nämä seikat huomioon ottaen tarpeettoman monimutkaisena vanhempien näkökulmasta. Vanhemmille tarkoitettuja sovittelu- ja neuvontapalvelujen tarvetta ei ehkä kaikissa kunnissa myöskään pystytä täyttämään tai palveluja voidaan joutua odottamaan kohtuuttoman kauan. Tätä oikeusasiamies piti huolestuttavana lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen näkökulmasta.
194. Oikeusasiamies on kiinnittänyt useassa yhteydessä huomiota myös huoltajusriitojen ja muiden lapsia koskevien oikeudenkäyntien pitkiin käsittelyaikoihin. Oikeusasiamies kiinnitti huomiota myös lasten huostaanottoa koskeneiden oikeudenkäynteihin liian pitkiin käsittelyaikoihin Helsingin hallinto-oikeudessa ja Kouvolan hallinto-oikeudessa (2963/4/04 ja 2326/4/04). Oikeusasiamies kiinnitti huomiota myös Haagissa 25 päivänä lokakuuta 1980 kansainvälisestä lapsikaappauksesta tehtyä yksityisoikeuden alaa koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 57/1994) nojalla käsitellyn lapsen palauttamisasian pitkään käsittelyaikaan Helsingin hovioikeudessa. Tapauksen käsitteilyyn käytetty noin kuuden kuukauden käsittelyaika ei oikeusasiamiehen mukaan vastannut lasten etua eikä oikeuksia eikä Haagin sopimuksen käsittelyn joutuisuudelle asettamia vaatimuksia (2882/2/05).
195. Oikeusasiamies otti vuonna 2005 omasta aloitteestaan käsiteltäväksi tuomioistuimien lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeneissa tapauksissa pyytämien olosuhdeselvitysten kohtuuttoman pitkät valmisteluajat Espoon kaupungin sosiaalitoimessa. Riidan käsittely tuomioistuimessa oli keskeytyneenä niin kauan aikaa kuin olosuhdeselvityksen valmistuminen kesti. Olosuhdeselvitysten pitkistä valmistumisajoista Espoossa tehtiin lisäksi kaksi kantelua tapauksissa, joissa olosuhdeselvityksiä oli valmisteltu noin 1,5 - 2,5 vuotta. Tilanne oli Espoon eräillä alueilla päässyt pahasti ruuhkautumaan vuosina 2001–2004. Kaupungin sosiaalitoimi vetosi resurssipulaan ja vaikeuteen saada sijaisiksi kelpoisuusvaatimukset täyttäviä työntekijöitä. Oikeusasiamies huomautti, ettei kunta voi vedota resurssien puutteeseen, jos kuntalaisten perusoikeuksia turvaavien työtehtävien suorittaminen viivästyy kunnassa lainvastaisesti. Perustuslain (1999/731) mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Sosiaalitoimessa olikin myöhemmin pysytty purkamaan ruuhkia ja lyhentämään valmisteluajoja mm. töitä priorisoimalla.
196. **Lapsiasiavaltuutettu** on toimintakertomuksessaan vuodelta 2005 nostanut esiin huoltoriidat vakavana ongelmana jopa lasten mielenterveyden kannalta. Lapsiasiavaltuutetulle tulevissa kansalaisyhteydenotoissa huoltoriidat ovat olleet jokaisena vuotena yksi neljästä yleisimmästä yhteydenottojen syystä. Palvelujärjestelmä ei kykene riittävästi vastaamaan sovittelun tarpeisiin sekä ottamaan lapsen etua huomioon. Ns.

olosuhdeselvitysten laatiminen sosiaalitoimessa kestää pitkään, johon myös tarvittaisiin lisää voimavaroja.

197. **Saamelaiskäräjät** kiinnittää huomiota siihen, että saamelaisperheet tarvitsevat kieleen, kulttuuriin ja elämäntapaansa mukautettua apua erityisesti ongelmatilanteissa. Avioerot ja kahdessa perheessä asuminen koskettavat myös saamelaislapsia ja –nuoria. Erityisesti kahden kielen ja - kulttuurin perheissä erotilanteessa on lapsen molempien kielten ja kulttuurien huomioiminen ja tukeminen yhdenvertaisesti tärkeää. Erotilanteessa eri toimijoiden (sosiaalitoimisto, perheneuvola, käräjäoikeus) osaaminen saamen kieleen, kulttuuriin ja elämäntapaan liittyen tulee varmistaa. Kokemukset ovat osoittaneet, ettei saamelaisen vanhemman kieli- ja kulttuuritaustaa ole erotilanteessa tasavertaisesti huomioitu. Viranomaisilla ei ole riittävästi tietoa saamelaisen asiakkaan kieleen ja kulttuuriin liittyvistä erityispiirteistä. Huoltajuuskiistatilanteissa tulee turvata saamelaistaustaisen vanhemman tasavertainen kohtelu.
198. Kansalaisjärjestöt ovat huolissaan lapsiperheille tarjottavien kunnan järjestämien palveluiden riittävästä resursoinnista. Mannerheimin Lastensuojeluliitto toteaa, että parisuhteen tukeminen lasten vanhempien erojen ehkäisemiseksi on riittämätöntä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluissa että vanhemmuutta ja parisuhdetta tukevissa terapiapalveluissa. Lastensuojelun Keskusliitto myös toteaa ammatillisille tarkoitettua perheasioiden sovitteluun valmentavaa koulutusta olevan huonosti saatavilla, mikä on ristiriidassa sovittelun peruspalveluluonteen kanssa. Kasvavia ilmiöitä ovat esimerkiksi monikulttuuristen perheiden hajoaminen, alle 3-vuotiaiden lasten vanhempien erojen lisääntyminen ja samaa sukupuolta olevien pariin erot. Ne tuovat uusia haasteita eron jälkeisen vanhemmuuden parissa työskenteleville ammatillisille. Lastensuojelun Keskusliitto toteaa myös, että lamavuosina ennalta ehkäiseviin ja avoimuuspalveluihin tehdyt leikkaukset vaikuttavat edelleen osaltaan lastensuojeluntarpeen ja sijaishuollon lisääntymiseen. Uudessa lastensuojelulain säädetään entistä yksityiskohtaisemmin lastensuojelun järjestämistä koskevista kunnan velvoitteista. Laki ei kuitenkaan edelleenkään määrittele selkeästi palvelujen minimitasoa eikä palvelujen järjestämisen laiminlyönnestä koidu kunnille mitään seuraamuksia. Lastensuojelupalvelujen saatavuus ja laatu vaihtelevat alueittain ja kunnittain. Myönteistä kansalaisjärjestöjen mukaan on myös, että hallitusohjelmaan on kirjattu parisuhde- ja perheneuvonnan ennalta ehkäisevän työn vahvistaminen.

suositus 29. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio kiinnittää huomiota lasten sijaishuollon lisääntymisen perussyihin, muun muassa tukemalla vanhempia riittävästi. Sopimusvaltion tulisi myös varmistaa, että laitoksissa kasvatettavat lapset asuvat pienissä ryhmissä ja saavat yksilöllistä hoitoa.

199. Lapsiperheiden taloudellista asemaa ja hyvinvointia sekä niitä koskevia tukitoimenpiteitä selostetaan yksityiskohtaisemmin jäljempänä jaksossa VI. Perusterveydenhuolto ja sosiaaliturva.
200. Pääministeri Vanhasen II hallituksen ohjelmaan kirjattiin yhdeksi perheiden hyvinvoinnin toteuttamista edistäväksi toimenpiteeksi perhehoitolainsäädännön uudistaminen tavoitteena sijaishuollon painopisteen siirtäminen laitoshoidosta perhehoitoon. Perhetyötä tulisi vahvistaa osana lastensuojelun avoimuuspalveluiden tukitoimia.

201. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmaan kirjatun tavoitteen mukaisesti perheiden tulisi saada tarvitsemaansa tukea matalan kynnyksen perhepalveluina. Kuntien lapsiperheille kohdennettuja palveluita tulisi olla riittävästi ja niiden tulisi olla laadultaan korkeatasoisia. Palveluiden tulisi olla kaikkien saavutettavissa ja tukea lasten hyvinvointia riippumatta perheiden sosiaalisesta, taloudellisesta, alueellisesta tai muusta yhteiskunnallisesta tilanteesta.
202. *Ennaltaehkäisevä lastensuojelu.* Uudessa lastensuojelulaisissa (2007/417) on määritetty lastensuojeluksi paitsi yksilökohtainen lastensuojelun viranomaisten lastensuojelutyö, myös ehkäisevä lastensuojelu. Ehkäisevää lastensuojelua toteutetaan muun muassa terveydenhuollossa, päivähoidossa, opetuksessa ja nuorisotyössä annettavalla erityisellä tuella, kun lapsi ei ole lastensuojelun asiakas. Ehkäisevällä lastensuojelulla on tarkoitus edistää ja turvata lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tukea vanhemmuutta. Kunnalle on säädetty velvoite huolehtia siitä, että lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettujen palvelujen avulla saadaan selville erityisen tuen tarve ja että tällaiseen tuen tarpeeseen vastataan.
203. Lastensuojelulain (2007/417) nojalla jokaisen kunnan velvollisuus on lain mukaan laatia yksin tai yhdessä muiden kuntien kanssa suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä. Suunnitelma tulee hyväksyä kunnan valtuustossa ja tarkistaa vähintään neljän vuoden välein. Suunnitelma on otettava huomioon laadittaessa vuosittaista kunnan talousarviota ja taloussuunnitelmaa. Suunnitelman tulee sisältää suunnittelu-kaudelta tiedot lasten ja nuorten kasvuoloista ja hyvinvoinnin tilasta, heidän hyvinvointiaan edistävästä sekä ongelmia ehkäisevistä toimista ja palveluista, lastensuojelun tarpeesta ja lastensuojeluun varattavista voimavaroista, lastensuojelulain mukaisten tehtävien hoitamiseksi käytettävissä olevasta palvelujärjestelmästä, yhteistyön järjestämisestä eri viranomaisten kesken sekä suunnitelman toteuttamisesta ja seurannasta.
204. Lastensuojelulainsäädännöstä on tarkoitus toteuttaa koulutusta ja laatia ohjeistusta eri ministeriöiden ja keskusviranomaisten ja koulutusyksiköiden yhteistyönä. Siten pyritään turvaamaan se, että kuntien eri viranomaiset saavat riittävät tiedot lakiin sisältyvistä velvoitteistaan ja lastensuojelulain (2007/417) tavoite ehkäisevän lastensuojelun laaja-alaisesta toteutumisesta kunnan eri toiminnoissa vähentää jatkossa lastensuojelun sosiaalityön tarvetta.
205. Silloinkin kun lastensuojeluviranomaisten on tarpeen ryhtyä lapsi- ja perhekohtaisiin lastensuojelutoimiin on lastensuojelun keskeinen periaate tukea lapsen vanhempia ja huoltajia lapsen kasvatuksessa. Avohuollon tukitoimet ovat aina ensisijaisia suhteessa huostaanottoon ja sijaishuoltoon edellyttäen, että ne ovat lastensuojelulain (2007/417) tarkoittamalla tavalla lapsen edun kannalta tarkoituksenmukaisia, mahdollisia ja riittäviä. Laissa avohuollon tukitoimilla tarkoitetaan muun muassa lapsen ja perheen toimeentulon ja asumisen turvaamista, lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluita, perhetyötä, vertaisryhmätoimintaa sekä loma- ja virkistystoimintaa.
206. *Lastensuojelun sijaishuoltoyksiköt.* Uusi lastensuojelulaki (2007/417) edellyttää, että sijaishuoltoa toteutetaan ensisijaisesti pienissä ja perheenomaisissa ryhmissä kuten perhehoitona perheissä tai ammatillisissa perhekodeissa. Tällainen sijoitus mahdollistaa osaltaan yksilöllistä hoitoa ja huolenpitoa. Toisaalta hyvinkin vaikeasti oireileville lapsille on kehitetty pienissä ryhmissä toteutettavaa, erittäin ammattitaitoista laitoshuoltoa, joka saattaa vastata perhehoitoa paremmin lapsen tarpeisiin. Jos lapsen on hoidollisista ja kasvatuksellisista syistä tarpeen kohdistaa rajoitustoimenpiteitä vastoin

lapsen tahtoa, laitossijoitus on oikeusturvavasyistä säädetty edellytykseksi niiden toteuttamiselle.

207. Käytännössä sijaishuoltoa toteutetaan suhteellisesti yhä enemmän lastensuojelulaitoksissa ja entistä vähemmän tavallisissa sijaisperheissä. Kehitys johtunee osittain siitä, että sijaishuoltoon tulevien lasten keskimääräinen ikä on noussut useita vuosia ja sijoitettavilla lapsilla on entistä vakavampia ongelmia. Vakavasti oireileville ja murrosikäisille lapsille on vaikeampi löytää hänen tarpeitaan vastaavaa sijaisperhettä kuin vähän oireileville ja pienille lapsille. Perhesijoituksia pyritään aktiivisesti lisäämään lähivuosina lisäämällä koulutusta, tiedotusta ja perheille tarjottavaa tukea.
208. Uudessa lastensuojelulaissa (2007/417) on säädetty lastensuojelulaitoksissa yhdessä asuinyksiossa asuvien lasten enimmäismäärästä sekä asuinyksiossa työskentelevän henkilöstön vähimmäismäärästä. Yhteen yksikköön voidaan jatkossa sijoittaa vähemmän kuin ennen (nyt seitsemän lasta, aiemmin kahdeksan). Yhdessä asuinyksiossa tulee olla vähintään seitsemän hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää (aiemmin viisi) tai usean asuinyksiossa laitoksessa vähintään kuusi. Laitoksissa, joilla oli toimilupa lain tullessa voimaan, tulee noudattaa edellä mainittuja mitoituksia viimeistään vuoden 2011 alussa. Lääninhallitukset valvovat lainsäädännön noudattamista.
209. *Perhekeskus*. Valtioneuvoston vuonna 2003 tekemään periaatepäätökseen sosiaalialan tulevaisuuden turvaamisesta sisältyy tavoite kehittää perhekeskustoimintaa. PERHE -hanke on osa Sosiaalialan kehittämishanketta ja se kytkeytyy terveydenhuollon kehittämishankkeeseen. PERHE -hanke toteutettiin vuosina 2005 - 2007. Hankkeen piiriin kuuluivat lasta odottavat perheet sekä perheet, joissa on alle 18-vuotias lapsi. Hankkeessa uudistettiin yhteistyössä kuntien ja seutukuntien kanssa lapsi- ja perhepalvelujen palvelurakenteita. Tavoitteena oli synnyttää rakenteita, jotka mahdollistavat ennalta ehkäisevän ja matalan kynnyksen moniammatilliset työmuodot. Perhekeskukset perustuvat perheiden itsensä, peruspalvelujen, järjestöjen, vapaaehtoistoimijoiden, seurakuntien ja muiden toimijoiden kumppanuuteen, tiiviiseen ja sitoutuneeseen yhteistyöhön. Perhekeskusten kehittäminen laajeni lähes sataan kuntaan. Keskeinen periaate oli, että lasten hyvinvointia voidaan edistää tukemalla vanhemmuutta lapsiperheiden peruspalveluissa.
210. Perhekeskuksen palveluihin kuuluvat äitiys- ja lastenneuvola, varhaiskasvatus, päivähoido, koulu sekä varhaisen tuen ja perhetyön paikalliset palvelut. Myös järjestöjen ja seurakunnan lapsiperheille järjestämä toiminta on osa perhekeskuksen palveluverkoston. Perhekeskustyö kehitti perheiden sosiaalisen hyvinvoinnin ja varhaisen tuen perusrakenteita ja malleja kuntiin. Vahvimmin hankkeessa etenivät neuvolan laajennetun perhevalmennuksen toimintatavat, parisuhdetyö ja isien osallistuminen. Alueelliset perheiden kohtaamispaikat yleistyivät ja vanhempien vertaisryhmien toiminta aktivoitui.
211. Perhekeskustoiminnan kehittäminen jatkossakin on huomioitu myös pääministeri Vanhasen II hallituksen ohjelmassa ja lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa 2007 - 2011 sekä sitä toimeenpanevassa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmassa.
212. *Vammaisen lapsen perheen palvelut*. Vammaiset lapset ja heidän perheensä ovat oikeutettuja samoihin palveluihin ja tukiin kuin muutkin lapset ja perheet. Lisäksi heille tarjotaan erityispalveluja ja tukitoimia vammaisuuden perusteella. Sosiaali- ja tervey-

denhuollon ammattihenkilöt tukevat vammaisen lapsen vanhempia ja antavat heille tietoa vammaisuudesta alusta pitäen. Lastenneuvolassa lapsen kehitystä seurataan säännöllisesti ja kehitysviivästymät pyritään toteamaan mahdollisimman nopeasti. Kunnat, Kansaeläkelaitos ja monet järjestöt järjestävät sopeutumisvalmennuskursseja vammaisille lapsille ja heidän perheilleen. Vammaisten lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä hyvinvoinnin parantaminen on myös yksi lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmaan sisältyvistä toimenpiteistä.

213. **Lapsiasiavaltuutettu** toteaa korjaavien palveluiden (lastensuojelu, lastenpsykiatria) kysynnän jatkuvan kasvun osoittavan, että lasten ja perheiden ongelmiin puututaan liian myöhään. Ehkäiseviä palveluita, varhaista tukea ja rohkeutta ottaa perheen asioita puheeksi tulee vahvistaa, mikä on myös uuden lastensuojelulain tavoite. Neuvolan perhevalmennusta tulee vahvistaa sekä sosiaalityössä lisätä perhetyötä ja lapsiperheiden kotipalvelua. Oppilashuollon palvelut tulee olla tasa-arvoisemmin lasten saatavilla. Myös päivähoiton ja koulun ryhmäkokojen pienentäminen tukisi lasten hyvinvointia. Uusi lastensuojelulaki vahvistaa lapsipolitiikan yhteistyötä ja koordinaatiota kuntatasolla. Tämä antaa sinänsä hyviä välineitä suunnitella aiempaa paremmin ehkäisevien ja korjaavien palveluiden kokonaisuutta sekä painottaa ehkäisevää työtä.
214. **Romaniasiain neuvottelukunta** kiinnittää huomiota siihen, että perinteisesti romanilapsen isovanhemmat tai muut sukulaiset ovat huolehtineet lapsesta jos tämän oman vanhemmat eivät ole siihen jostain syystä pystyneet. Tämä perinne on murtumassa ja romanilasten lastensuojelun tarve sekä huostaanotot ovat lisääntyneet. Jo itsessään traumaattinen huostaanottotilanne on vielä vaikeampi romanilapselle: siirto toisenlaiseen kulttuuriympäristöön on vaikea eikä sijaisperheitä ei tahdo romanilapsille aina löytyä. Tarvitaankin uudenlaista osaamisen ja asiantuntemuksen lisäämisistä sekä sosiaalitoimelta että romanitoimijoilta. Romaniasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä henkilöstön koulutusta kohtamaan eri kulttuuritaustainen lapsi. Neuvottelukunta näkee tarpeelliseksi suunnata erityisesti perhetyötä hoitomuotona tukea tarvitseville perheille.
215. Suomessa toimii yksi romanilasten lastensuojeluun erikoistunut järjestö Romano Missio. Järjestöllä on tällä hetkellä yksi romanilapsille tarkoitettu lastenkoti ja yksi pienryhmäkoti.
216. Saamelaisten kotiseutualueen kunnista Utsjoella on keskimääräistä enemmän lastensuojelun avohuollon tukitoimissa olevia lapsia. Saamelaisperheiden tukena lastensuojeluongelmien ilmetessä on toiminut erillismäärärahan turvin saamenkielinen perhetyöntekijä vuodesta 2004 lähtien. Perhetyötä on kehitetty saamelaisen sukuyhteisön voimavaroja huomioivaksi ja verkostoituvaksi työskentelyksi. **Saamelaiskäräjät** toteaa, että tämä työskentelymalli on soveltunut erityisen hyvin Utsjoelle, jonka avulla on välttytty laitos- ja sairaalajaksoilta sekä lapsen sijoittamiselta vieraaseen kieli- ja kulttuuriympäristöön. Lastensuojelussa tulee asianmukaisesti huomioida saamelaislapsen oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaiskäräjät esittävät varhaisen puuttumisen turvaamiseksi voimavarojen kohdentamista saamen kielen ja kulttuurin huomioivien perhepalvelujen kehittämiseksi saamelaisten kotiseutualueelle.
217. Kansalaisjärjestöt tuovat esille, että Suomessa ei edelleenkään kerätä säännönmukaisesti valtakunnan tasolla tietoa niistä syistä ja tekijöistä, jotka ovat huostaanottojen

taustalla. Myöskään sijaishuollossa olevien lasten määrä ei ole kääntynyt laskuun. Siihin puuttuminen edellyttää niistä kerättävää ja analysoitavaa tietoa.

218. Kansalaisjärjestöjen mukaan sijaishuoltopalvelujen valvontakäytännöt vaihtelevat eri puolilla maata. Uudessa lastensuojelulaissa lapsiryhmien kokoon sekä hoito- ja kasvatustavastuussa olevan henkilöstön määrään tehdyt tarkistukset ovat tervetulleita, joskin hyvin vaatimattomia. Myös perhehoidossa on syytä tarkistaa hoidettavien lasten enimmäismäärää. Perhehoidon määrän ja osuuden nostamiseksi tarvitaan järjestöjen mukaan edelleen suunnitelmallisuuden parantamista, tiedotuksen ja rekrytoinnin tehostamista sekä sijaisperheiden valmennuksen ja tukemisen lisäämistä. Tällä hetkellä sijaisperheiden saatavuus ja käyttö vaihtelevat huomattavasti eri alueilla. Varhaisen puuttumisen tavoitteen toteutumisen merkittävänä esteenä on kansalaisjärjestöjen mukaan kuitenkin ennalta ehkäisevien palvelujen riittämätön resursointi. Järjestöt kiinnittävät lisäksi erityistä huomiota siihen, että esimerkiksi vammaisten lasten perheille tarkoitetut tukitoimet ovat puutteellisia.

suositus 30. Komitea myös suosittelee, että sopimusvaltio ottaa riittävästi huomioon lasten mielipiteet päätöksissä, jotka koskevat heidän sijoittamistaan sijaishuoltoon. Lisäksi komitea suosittelee, ettei lapsen sijaishuollolla vaikuteta haitallisesti vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen.

219. *Lapsen sijoittaminen vastustamaansa sijaishuoltoon.* Edellä luvussa III. Yleiset periaatteet on käsitelty yksityiskohtaisemmin lapsen mielipiteen selvittämistä huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevassa päätöksenteossa. Tilanteissa joissa 12 vuotta täyttänyt lapsi tai hänen huoltajansa ilmaisee vastustavansa huostaanottoon liittyvää sijoitusta, päätöksen tekee uuden lastensuojelulain (2007/417) mukaan aina ensiasiateena hallinto-oikeus. Ennen vuotta 2008 ensivaiheen päätökset tehtiin kunnan luottamushenkilöistä koostuvassa toimielimessä, ja tätä sijoituspäätöstä oli usein toteutettu pitkään, ennen kuin hallinto-oikeus käsitteli ja ratkaisi asiaa koskevan alistuksen ja mahdollisen valituksen. On odotettavissa, että menettelyt lapsen mielipiteen selvittämiseksi yhtenäistyvät ja että ensivaiheen sijoituspäätöksissä perustellaan jatkossa entistä selvemmin syyt sille, miksi päätöksessä on poikettu lapsen esittämästä mielipiteestä. Lastensuojelulain (2007/417) mukaan lasten sijaishuoltopaikan ja muun asuinpaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota muun muassa huostaanoton tai sijoituksen perusteisiin, lapsen tarpeisiin, sisaruussuhteiden ja muiden läheisten suhteiden ylläpitämiseen, hoidon jatkuvuuteen sekä lapsen kielelliseen, kulttuuriseen ja uskonnolliseen taustaan.
220. *Lapsen ja syntymävanhempien yhteydenpito sijaishuollon aikana.* Uudessa lastensuojelulaissa (2007/417) on korostettu lapsen ja syntymävanhemman yhteydenpidon merkitystä sekä viranomaisten velvollisuutta tukea sitä. Yhteydenpidosta lapsen ja vanhempien välillä tulee pyrkiä sopimaan asiakassuunnitelmassa, joka laaditaan mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä lapsen ja vanhempien kanssa ja lapsen mielipidettä kuunnellen vähintään kerran vuodessa. Yhteydenpito tulee kuitenkin toteuttaa siten, ettei se vahingoita lasta tai ole muutoin lapsen edun vastaista.
221. Elleivät osapuolet pääse yhteisymmärrykseen siitä, millä tavoin ja miten usein lapsen ja vanhempien keskinäinen yhteydenpito toteutetaan, tulee sosiaaliviranomaisten tehdä asiasta yhteydenpidon rajoittamispäätös, jolla sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin voidaan rajoittaa.

Rajoittamisen edellytyksenä on, että yhteydenpidosta ei ole voitu asiakassuunnitelmassa tai erityisestä syystä muutoin sopia lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden läheistensä kanssa, ja että

- 1) yhteydenpito vaarantaa lapsen sijaishuollon tarkoituksen toteuttamisen ja rajoittaminen on lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämätöntä tai
- 2) yhteydenpidosta on vaaraa lapsen hengelle, terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle tai
- 3) rajoittaminen on välttämätöntä vanhempien tai perheen muiden lasten, perhekodin tai laitoksen muiden lasten tai henkilöstön turvallisuuden vuoksi taikka
- 4) 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa yhteydenpitoa; sama koskee myös 12 vuotta nuorempaa lasta, jos hän on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota.

222. Yhteydenpidon rajoittamisesta päättää lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Päätös tehdään aina määräajaksi ja se voidaan tehdä korkeintaan vuodeksi kerrallaan. Päätöksestä on aina mahdollista valittaa hallinto-oikeuteen ja edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Ääritilanteissa on mahdollista kieltää yhteydenpito kokonaan määräajaksi, jos lapsen etu sitä edellyttää tai lapsi vastustaa yhteydenpitoa ja hän on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota.

223. **Lapsiasiavaltuutettu** kiinnittää huomiota uuden lastensuojelulain sisältämään veloitteeseen, jonka mukaan kaikenikäisten lasten mielipiteet tulee ottaa huomioon lastensuojelun ja sijaishuollon järjestämisessä. Uusi laki vahvistaa lapsinäkökulmaa sekä veloitetta tarkistaa lapsen terveydentila, turvata opetus ja sairaanhoitopalvelut sekä määrätä lapselle pätevä sosiaalityöntekijä, jonka tulee tiedottaa lapselle ja keskustella hänen kanssaan. Laki myös määrittelee aiempaa täsmällisemmin lapsen ja vanhemman yhteydenpidon rajoittamisen edellytykset. Yhteydenpidon rajoittamisen ongelmat ovat tulleet esille myös lapsiasiavaltuutetulle tulleissa kansalaisyhteydenotoissa.

224. Kansalaisjärjestöt tuovat esille, että lastensuojelulaki turvaa pykälien tasolla lapsen mielipiteen selvittämisen ja huomioon ottamisen. Lapsen osallisuuden toteutuminen ei kuitenkaan toteudu riittävästi, sillä kunnissa ole riittävästi päteviä sosiaalityöntekijöitä. Pätevien sosiaalityöntekijöiden saaminen on järjestön mukaan koko lastensuojelulain toteutumisen lähtökohta.

Suositus 32. Yleissopimuksen 19 artiklan valossa komitea suosittelee, että sopimusvaltio:

- a) ehkäistäkseen ja torjuakseen kaikenlaisen lasten hyväksikäytön vahvistaa valistus- ja opetuskampanjoita liittämällä lapset mukaan tähän toimintaan;
- b) lisää maksuttomaan kansalliseen lasten ja nuorten tukipuhelimeen kohdistamaansa tukea ja yhteistyötä;
- c) vahvistaa toimenpiteitä, joilla kannustetaan ilmoittamaan lapsen hyväksikäytöstä, mukaan lukien antamalla tähän mahdollisuuksia myös sijaishuoltoon sijoitetuille lapsille, sekä asettaa syytteeseen tällaisiin tekoihin syyllistyneet henkilöt;
- d) jatkaa väkivallan uhriksi joutuneille lapsille kohdistetun hoidon antamista täydellisen fyysisen ja psyykkisen toipumisen ja uudelleen sopeutumisen edistämiseksi;

suositus 33. Liittyen pääsihteerin käynnissä olevaan seikkaperäiseen tutkimukseen lapsiin kohdistuvasta väkivallasta (A/RES/56/138) ja siihen liittyvään hallitukselle osoitettuun kyselyyn komitea kiittää sopimusvaltion tähän kyselyyn antamia kirjallisia vastauksia ja osallistumista Sloveniassa 5-7 päivänä kesäkuuta 2005 pidettyyn Euroopan ja Keski-Aasian alueko-

koukseen. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio käyttää alueellisten neuvottelujen tuloksia keinona ryhtyäköseen - yhdessä kansalaisyhteiskunnan kanssa - toimiin jokaisen lapsen suojelemiseksi kaikenlaiselta fyysiseltä, seksuaaliselta tai henkiseltä väkivallalta sekä vahvistaakseen konkreettisia ja tarvittaessa määräaikaan sidottuja toimia tällaisen väkivallan ja väärinkäytön estämiseksi ja siihen reagoimiseksi.

225. *Rikoslaki*. Suomen kolmannessa määräaikaisraportissa ei ollut tietoja rikosoikeudellisista ja niihin liittyvistä toimenpiteistä, joihin on ryhdytty lapsen suojelemiseksi pahoinpitelyltä tai muulta huonolta kohtelulta. Näistä toimenpiteistä on aihetta todeta seuraavaa:
226. Lapsiin kohdistuva perheväkivalta mukaan lukien ruumiillinen kuritus on rangaistavaa. Lähinnä sovellettaviksi tulevat rikoslain (1889/39) 21 luvun (muutettuna lailla 1995/578) pahoinpitelyä, törkeää pahoinpitelyä ja lievää pahoinpitelyä koskevat säännökset. Varsinkin pienelle lapselle voi pahoinpitelyn yhteydessä aiheutua vaikeita vammoja, jotka tekevät teosta törkeän. Törkeästä pahoinpitelystä on tuomittava vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Toisaalta esimerkiksi tukistusluonteinen kurittaminen on sakolla rangaistavaa lievää pahoinpitelyä. Pahoinpitelysäännösten lisäksi voivat sovellettaviksi tulla esimerkiksi rikoslain (1889/39) 21 luvun vammantuottamusta ja törkeää vammantuottamusta koskevat säännökset.
227. *Lähestymiskiellosta annettu laki*. Lähestymiskiellosta annettua lakia (898/1998) on muutettu vuonna 2004 siten, että lähestymiskielto voidaan määrätä perheen sisäisenä. Tavoitteena on suojella perheväkivallan uhriksi todennäköisesti joutuvaa henkilöä ennakolta. Perheen sisäisellä lähestymiskiellolla voidaan suojella niin väkivaltaan mahdollisesti syyllistyvän henkilön asuinkumppania kuin samassa taloudessa asuvia lapsia.
228. Lapsiin kohdistuvan perheväkivallan torjumisen kannalta rikosoikeuden ja seuraamusjärjestelmän keinot eivät ole yksinään riittäviä. Näihin keinoihin voidaan usein turvautua vasta, kun pahoinpitelyä on jo tapahtunut. Tärkeää on puuttua perheväkivallan taustalla oleviin syihin ja olosuhteisiin kuten esimerkiksi mielenterveys- ja päihdeongelmiin ja vaikeissa taloudellisissa oloissa elävien perheiden olosuhteisiin. Tällainen toiminta samoin kuin lastensuojelutoimenpiteet painottuvat sosiaali- ja terveydenhoitoviranomaisten toimialalle ja edellyttävät viranomaisten yhteistyötä.
229. *Perheväkivallan ehkäiseminen*. Myös lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmaan yhtenä tavoitteena on perheväkivallan ja etenkin lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan vähentäminen. Poliittikkaohjelmassa otetaan huomioon väkivallan vähentäminen ja turvallisuuden parantaminen laajana ennaltaehkäisyyn painotuvana kokonaisuutena. Tällöin esimerkiksi nuorisotyön, koulun, neuvoloiden ja perheiden tehtävät ja roolit nousevat vahvasti esille. Perheväkivallan ehkäisyn kansallinen koordinointi kuuluu Stakesille.
230. Sosiaali- ja terveysministeriön toimintaohjelma lähisuhte- ja perheväkivallan ehkäisemiseksi vuosille 2004–2007 tähtäsi palvelujärjestelmän sekä ehkäisevien toimien kehittämiseen. Ohjelma painotti erityisesti väkivaltaisissa perheissä elävien lasten asemaa ja tavoitteena oli tehostaa väkivaltaa kokevien lasten ja nuorten auttamista. Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön ammatillisen osaamisen kehittäminen oli myös toimintaohjelman keskeisiä tavoitteita.

231. Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2004 julkaisemassa lastenneuvolaoppaassa ohjeistetaan neuvolan työntekijöitä kiinnittämään huomiota lapsiin kohdistuvaan kaltoinkohteluun mukaan lukien vauvojen ravisteleminen. Ravistelun ehkäisemiseksi on neuvoloissa jaettu kaikille ensimmäisen lapsen vanhemmille lehtinen nimeltä "Käsiteltävä varoen". Keväällä 2008 jaettiin kaikkiin neuvoloihin systemoituun katsaukseen perustuva hoitotyön suositus lasten kaltoinkohtelun tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta. Lastenneuvolaopas sisältää myös lomakkeen äitiin kohdistuvan parisuhdeväkivallan seulomiseksi. Vuonna 2008 sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn suositukset paikallisen ja alueellisen toiminnan ohjaamiseen ja johtamiseen.
232. Valtakunnallisella lähisuhde- ja perheväkivallan vastaisella toimintaohjelmalla on ollut merkittävä vaikutus väkivallan ehkäisytyön kehittämiseen. Lähes jokaiseen kuntaan on nimetty lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyötä koordinoiva viranomainen. Lisäksi jo yli puolet kunnista on
233. perustanut laajemman työryhmän suunnittelemaan palvelujen kehittämistä alueellaan. Lisäksi alueellisia lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn toimintaohjelmia on luotu useassa kunnassa. Yhteisiä toimintamalleja on kehitetty väkivallan uhrien, lasten sekä väkivaltaa käyttävien auttamiseksi. Yhteistyöllä on saavutettu erinomaisia tuloksia ja innovaatioita. Esimerkiksi Itä-Suomessa on tehty onnistuneesti yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa väkivaltaa koskevan tiedon lisäämiseksi. Siellä asiakas- ja potilasjärjestöjen keskustelutilaisuudet ovat luoneet uusia mahdollisuuksia piilossa olleiden tai akuuttien väkivaltakokemusten käsittelemiseen.
234. *Sisäisen turvallisuuden ohjelma.* Valtioneuvoston toukokuussa 2008 hyväksymän sisäisen turvallisuuden ohjelman yhtenä painopisteenä on lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan vähentäminen. Sisäisen turvallisuuden ohjelmaan sisällytetyn väkivallan vähentämistavoitteeseen tähtäävänä toimenpiteenä kehitetään edellä selostetulla tavalla seksuaalisen ja fyysisen väkivallan kohteeksi joutuneiden lasten ja nuorten kokonaisvaltaiseksi auttamiseksi ns. Lastentalo-toimintamallia, joka varmistaa erityisen osaamisen lapsen kanssa työskentelyssä niin rikostutkinnan, lapsilähtöisesti toimivan oikeusprosessin kuin hoito- ja tukitoimienkin osalta. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan vähentämiseen pyritään antamalla lapsille ja nuorille mahdollisimman varhaisessa vaiheessa turvataitokasvatusta, joka antaa lapsille erilaisia valmiuksia, mm. valmiudet torjua ns. nettigrooming (lasten houkutteleminen tapaamiseen seksuaalisessa hyväksikäyttötarkoituksessa) -yrityksiä.
235. Vuonna 2005 Stakes julkaisi oppimateriaalin "Turvataitoja lapsille". Sen avulla opetetaan päiväkodeissa, kouluissa ja kerhoissa lapsille taitoja hyväksikäytön ehkäisemiseksi. Oppaan avulla pyritään vahvistamaan lasten omia taitoja puolustaa itseään ja pitää huolta rajoistaan hankalissa tilanteissa. Oppaasta löytyy käytännöllisiä turvavinkkejä ja mielikuvaharjoituksia esim. koulukiusaamiseen, pahoinpitelyyn tai seksuaalinen ahdisteluun liittyen. Lapsia ohjataan huolissaan kääntymään turvallisten aikuisten puoleen. Opas sisältää myös tietoa ja välineitä moniammatilliseen ja kotien kanssa tehtävään yhteistyöhön.
236. Yleisemmän väkivallan vähentämistavoitteen osalta sisäisen turvallisuuden ohjelman mukaisesti vahvistetaan olemassa olevia uhrin tukipalveluja valtakunnallistamalla turvakoti- ja rikosuhripäivystyksen toiminta sekä luodaan 24 tunnin maksuton valtakunnallinen puhelinpäivystys kaikille uhreille ottamalla käyttöön palvelunumero. Lisäksi ohjelmassa esitetään kriminalisoitavaksi lasten houkutteleminen tapaamiseen seksuaal-

lisessa hyväksikäyttötarkoituksessa Euroopan neuvoston yleissopimuksen lasten suojelemiseksi seksuaaliselta riistolta ja hyväksikäytöltä edellyttämässä laajuudessa (grooming). Lainsäädännön toimeenpano varmistetaan viranomaistoimin ja viranomaisten välisellä yhteistyöllä. Myös hyväksikäyttötapausten ja niiden yritysten ilmoitusta tehostetaan ja lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn resursseja ja koordinaatiota vahvistetaan.

237. Ohjelman sisältämien toimenpiteiden implementoimiseksi on ehdotettu myös säännöllisesti toistettavaa valistuskampanjaa kuritusväkivallan vähentämiseksi lasten kasvatamisessa. Myös laitoksissa elävien lasten kasvatukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Kampanjan tulisi sisältää valistusta, tietoa, koulutusta sekä erilaisia tukimenetelmiä.
238. *Seksuaaliterveyden edistäminen.* Seksuaali- ja lisääntymisterveyden työryhmä laati seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelman vuosiksi 2007–2010. Siinä kiinnitetään erityishuomio nuoriin. Yhtenä sisältöalueena on seksuaalisen väkivallan ehkäisy ja väkivallan uhrien ja tekijöiden hoito. Stakes järjestää koulutuksia nuorten seksuaaliterveyden edistämiseksi; seksuaalinen väkivalta, sen tunnistaminen ja kohtaaminen ovat aihealueita, jotka liitetään koulutusohjelmiin. Toimintaohjelmassa käsitellään myös lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyviä terveydenhuollon kysymyksiä. Lasten seksuaaliterveyden edistäminen edellyttää monialaista yhteistyötä ja koordinoitua. Tiedon lisääminen auttaa lapsia ja nuoria tekemään omia terkeitä päätöksiä.
239. *Ilmoitusvelvollisuus hyväksikäytöstä.* Suomessa lapsiin kohdistuva väkivalta sekä seksuaalinen hyväksikäyttö tulevat käsiteltäväksi ensisijaisesti lastensuojelukysymyksenä. Uusi lastensuojelulaki (2007/417) velvoittaa mm. kaikkia sosiaali-, terveys-, koulu- ja nuorisotoimissa työskenteleviä tekemään lastensuojeluilmoituksen lastensuojeluviranomaisille, jos he arvioivat, että lapsi on kokenut kasvuympäristössään pahoinpitelyä tai seksuaalista hyväksikäyttöä. Ilmoitusvelvollisten piiriä on laajennettu aikaisempaan lainsäädäntöön nähden. Lastensuojeluviranomaisille puolestaan on säädetty velvollisuus tällöin selvittää lastensuojelun tarve sekä ilmoittaa poliisille, jos on perusteltua syytä epäillä tällaista väkivallan tekoa. Vain lievissä pahoinpitelyepäilyissä sosiaaliviranomaisella on oikeus arvioida edellyttääkö lapsen etu, että tehdään ilmoitus poliisille. Sosiaali- ja terveysviranomaisille sekä poliisille on laadittu ohjeet siitä, miten tällaisissa tilanteissa tulee toimia. Näiden ohjeiden tarkistamiseksi ja täydentämiseksi perustetaan uusi moniammatillinen työryhmä vuonna 2008.
240. Lapset ja nuoret voivat puhua asiasta esimerkiksi koulun terveydenhoitajalle, koulukuraattorille tai koulupsykologille. Yhteyttä voi ottaa myös sosiaalityöntekijöihin tai poliisiin. Muita auttavia tahoja ovat mm. kasvatus- ja perheneuvolat, lastensuojelu, mielenterveystoimistot, Rikosuhripäivystys ja Raiskauskriisikeskus.
241. Lapsiin kohdistuvien pahoinpitelyiden ja hyväksikäytön havaitsemisessa ja selvittämisessä on avuksi Stakesin vuonna 2003 julkaisema opas ”Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntija-ryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle”¹⁰. Opas on selkiyttänyt ilmoitusmenettelyä, täsmentä-

¹⁰ Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen, Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle, Taskinen Sirpa (toim.), Helsinki: Stakes 2003;

nyt viranomaisten vastuunjako, ja se on huomattavasti lisännyt poliisille tehtyjen hyväksikäyttöilmoitusten määrää.

242. *Poliisi*. Poliisin osaamista kehitetään lasten seksuaalisen hyväksikäytön tutkintatoimenpiteiden osalta järjestämällä asiaan liittyvää koulutusta Poliisiammattikorkeakoulussa. Koulutuksella pyritään saamaan sujuvuutta eri viranomaisten väliseen yhteistyöhön. Koulutuksessa on mukana muun muassa syyttäjiä ja lastenlääkäreitä.
243. Poliisille on laadittu ohjelma väkivallan estämiseksi ja vähentämiseksi: ”Poliisin toimenpiteet väkivallan estämisessä ja vähentämisessä” -julkaisu¹¹ toimii käytännön työvälineenä ja se sisältää myös lapsiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen. Ohjelman toteutus alkoi vuoden 2006 alussa: väkivallan vähentäminen on keskeistä poliisin toiminnassa. Poliisin toiminnassa painotetaan piilorikollisuuden paljastamista, mikä näyttää toteutuneen erityisesti tilastoitujen pahoinpitelyrikosten määrän lisääntymisenä.
244. Poliisiammattikorkeakoulu on aloittanut lapsiuhritutkimuksen vuoden 2008 alusta. Kyseessä on valtakunnallinen kyselytutkimus, joka suoritetaan kouluissa. Sisäisen turvallisuuden ohjelman toteuttamiseen sisältyvässä lapsiuhritutkimuksessa kartoitetaan mm. seksuaalisen hyväksikäytön, väkivallan, internetin kautta tapahtuvan seksuaalisen ahdistelun ja kiusaamisen yleisyyttä. Lapsiuhritutkimuksen rahoittaa sisäministeriö ja sen toteuttaa poliisiammattikorkeakoulu.
245. *Poikien ympärileikkaus uskonnollisista syistä*. Poikien ei-läketieteellistä ympärileikkausta koskevan lain valmistelu on edelleen kesken. Tilanne on säilynyt vuoden 2003 jälkeen Suomessa samana. Ympärileikkaus on käytännössä sallittu ja perinne on jatkunut ilman nimenomaista sääntelyä. Toimenpiteiden tarkkaa määrää ei tiedetä, mutta niitä arvioidaan tehtävän 100–200 vuosittain.
246. Suomessa poikalasten ympärileikkauksia on tehty perinteisesti vain juutalaisten ja islaminuskotaisten tataarien keskuudessa uskonnollisten ja kulttuurillisten perinteiden vuoksi. Muslimiväestön kasvaessa 90-luvulla, asia nousi julkiseen keskusteluun. Ko. toimenpidettä koskeva käytäntö perustuu sosiaali- ja terveysministeriön sairaanhoitopiireille vuosina 1992 ja 2003 antamaan ohjeistukseen, jossa toimenpiteet suositetaan tehtäväksi julkisessa terveydenhuollossa, jotta voidaan turvata riittävä asiantuntemus, hygienia ja kivunlievitys. Erityinen lainsäädäntö on ollut jo pitkään valmisteltavana sosiaali- ja terveysministeriössä, mutta toistaiseksi asia ei ole edennyt työryhmämietintöä ja lausuntokierrosta pidemmälle.
247. Ympärileikkausta on puolustettu mm. uskonnollisilla ja kulttuurillisilla syillä ja vastustettu mm. poikien koskemattomuuden suojan takaamisen ja pahoinpitelyn kieltävien säädösten perusteella. Esimerkiksi Suomen lääkäriliitto vastustaa toimenpidettä. Useissa sairaanhoitopiireissä kieltäydytään suorittamasta leikkauksia ja yksityisellä puolella kustannukset ovat monille perheille liian korkeat.
248. Vuonna 2006 Tampereen käräjäoikeus katsoi, että poikavauvan ympärileikkaus täytti pahoinpitelyn tunnusmerkit. Käräjäoikeus kuitenkin jätti muslimiäidin tuomitsematta lähinnä sekavan oikeus- ja viranomaiskäytännön vuoksi. Turun hovioikeus vapautti äidin syytteestä, koska ympärileikkauksen oli suorittanut lääkäri ja se oli tehty ammatitaitoisesti. Oikeus katsoi myös, että lainsäädäntö oli tältä osin puutteellinen eivätkä

¹¹ Poliisin ylijohdon julkaisusarja 10/2005

viranomaiset ole puuttuneet aiemmin tietoonsa tulleisiin vastaaviin tapauksiin. KKO on myöntänyt asiassa valitusluvan kesäkuussa 2007 (VL 2007:78, Dnro R2007:500).

249. **Valtakunnallinen vammaisneuvosto** kiinnittää huomiota tutkimuksissa saatuihin viitteisiin, että vammaisiin henkilöihin kohdistuu huomattavasti enemmän hyväksikäyttöä ja väkivaltaa kuin väestöön yleensä. Uutena uhan muotona mainitaan myös internetin välityksellä tapahtuva houkuttelu (ns. grooming).
250. **Eduskunnan oikeusasiamies** antoi vuonna 2006 eduskunnalle erilliskertomuksensa "Lapsi, perheväkivalta ja viranomaisten vastuu" havaitsemistaan ongelmista sellaisten viranomaisille kuuluvien tehtävien hoitamisessa, jotka liittyvät lapsen suojelemiseen perheväkivallalta. Oikeusasiamies korostaa viranomaisten aktiivisuutta perheväkivallalta puuttumiseksi sekä pitää keskeisenä eri viranomaisten välillä tapahtuvaa yhteistyötä. Lastensuojeluilmoitusten ja poliisille tehtävien ilmoitusten tekemisen vaikeus on oikeusasiamiehen mukaan ainakin osittain seurausta siitä, että viranomaiset joutuvat ilmoituksia tehdessään arvioimaan kysymyksiä, jotka eivät kuulu niiden tavanomaisiin tehtäviin.
251. Eduskunnan oikeusasiamies kiinnittää myös huomiota siihen, että lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittämisessä oikeuspsykiatrisen tutkimus on usein välttämätöntä. Tutkimus on lapsen ja hänen läheistensä oikeusturvan ja hoidon vuoksi suoritettava kiireellisesti. Oikeusasiamiehen saamien tietojen mukaan tutkimusten suorittamisajossa on huomattavia eroja maan eri osien välillä. Oikeusasiamies kiinnittää myös huomiota siihen, että vuoteen 2006 mennessä hoitotakuu lasten psykiatrisessa hoidossa ei ollut toteutunut kaikilta osin lain edellyttämällä tavalla.
252. Oikeusasiamies lisäksi kiinnittää erilliskertomuksessaan huomiota siihen, ettei lastensuojeluilmoituksista, toimenpiteistä joihin ilmoitukset ovat johtaneet tai muistakaan tiedoista, jotka koskevat lasten kohtaamaa perheväkivaltaa, ei toimiteta tilastoja. Oikeusasiamies toteaa, että tietoja keräämällä saataisiin tietoa myös niiden taustalla olevista ongelmista ja niiden laajuudesta. Lastensuojelulailla (2007/417) on kuitenkin jo osittain korjattu tätä tilastoja koskevaa puutetta. Lain 25 §:n mukaisesti sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on pidettävä rekisteriä lastensuojeluilmoituksista ja niiden sisällöstä.
253. **Lapsiasiavaltuutettu** on muun muassa toimintakertomuksessaan vuodelta 2005 arvioinut, että lasten turvallisuuden tilan selvittämiseksi tarvitaan sekä kattavampia viranomaisrekistereitä ja –tilastoja että säännönmukaisesti kerättyä tietoa lasten omista kokemuksista. Lapsiasiavaltuutettu on tukenut v. 2008 toteutetun lapsiuhritutkimuksen pilotin toteuttamista ja vastaavan tutkimuksen säännönmukaistamista. Käytännössä tarvitaan myös lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten osaamisen vahvistamista, eri ammattilaisten välisen yhteistyön sujuvuutta paikallisesti ja alueellisesti, lasten turvataitokasvatuksen lisäämistä ja säännöllistä asennekampanjointia kuritusväkivallan vähentämiseksi.
254. Useat kansalaisjärjestöt näkevät lapsiasiavaltuutetun lailla suureksi puutteeksi sen, että kattavia tilastotietoja lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ei ole. Lisäksi järjestöt kiinnittävät huomiota tarpeeseen kouluttaa lasten parissa työskenteleviä tunnistamaan ja puuttumaan väkivalltaan sekä suurta yleisöä koskevan asennekoulutuksen tarpeellisuuteen. Kansalaisjärjestöt pitävät myönteisenä poliisiammattikorkeakoulun aloittamaa lapsiuhritutkimusta, joka pitäisikin jatkossa toteuttaa säännöllisin väliajoin.

255. Lastensuojelun Keskusliitto on selvittänyt suomalaisten asenteita lapsen ruumiilliseen kuritukseen. Kun vuonna 1981 Suomen aikuisväestöstä 47 prosenttia hyväksyi kuritusväkivallan ja sitä vastusti 44 prosenttia, sekä miesten että naisten suhtautuminen on 2000-luvulla muuttunut kielteisemmäksi väkivallan käyttöön lasten kasvatuksessa. Lastensuojelun keskusliitto toteaaakin, että vaikka 20 vuodessa on tapahtunut merkittävä asennemuutos, on väkivallan käytöllä lapsia kohtaan silti merkittävä puolustajakuntansa. Lastensuojelun keskusliitto kiinnittää huomiota myös lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan eri kulttuureiden näkökulmasta ja siihen, että vähemmistön omat traditiot saattavat pitää tai pyrkivät pitämään näitä oikeudenloukkauksia yllä. Lisäksi tällaisia tilanteita luovat lapsi- ja pakkoavioliitot sekä tyttöjen ja poikien ympärileikkaukset. Lainsäädäntö ja viranomaiskäytännöt ympärileikkausten osalta kaipaavat selventämistä.
256. Kansalaisjärjestöt kiinnittävät huomiota myös siihen, että lapset altistuvat väkivallalle myös perheensä ulkopuolella. Puhuttaessa lapsiin kohdistuvasta väkivallasta on hyvä pitää mielessä, että lapset voivat olla väkivallan kokijoita myös silloin, kun se ei suoranaisesti kohdistu heihin. Myös väkivallan sivusta seuraaminen voi olla lapselle traumaattinen kokemus, johon hän tarvitsee apua. Erityisesti vanhempien mielenterveyden ongelmat ja päihdeongelmat lisäävät lapsen riskiä joutua väkivallan uhriksi kasvuympäristössään. Vanhemmuutta ja vanhempien selviämistä arjessa tuetaan vaikuttavasti mm. perhetyöntekijöiden tekemillä kotikäynneillä, joihin kunnissa on osoitettu tällä hetkellä vähän resursseja.
257. Kansalaisjärjestöjen mukaan maahanmuuttajataustaisten lasten oikeuksien toteutumisen kannalta ongelmana on, että maahanmuuttajavanhemmat eivät aina tiedä ruumiillisen kurituksen ja muun väkivallan olevan Suomessa kiellettyä. Maahanmuuttajataustaiset vanhemmat tarvitsisivat myös kasvatus- ja toimintamalleja ja erityistä tukea kasvatukseen. Varsinkin kahden kulttuurin ristipaineessa elävät lapset ja nuoret voivat olla vaarassa kohdata väkivaltaa sen eri muodoissa, kuten jokapäiväisen elämän rajoittamista, pakottamista ja ääritilanteissa myös ns. perheen tai suvun kunnian puolustamiseen liittyvää väkivaltaa sekä sukuelinten silpomisen tai pakkoavioliiton uhkaa.

VI. PERUSTERVEYDENHUOLTO JA SOSIAALITURVA (Artiklat 6, 18 kappale 3, 23, 24, 26, 27 kappaleet 1-3)

suositus 35. Nuorison terveyttä koskevan yleiskommentin nro 4 (2003) valossa komitea suosittelee, että sopimusvaltio vahvistaa lasten ja nuorten terveyteen, erityisesti lasten alkoholin käyttöön, kohdistuvia toimenpiteitä ja kehittää edelleen terveysohjelmiaan, joiden tulisi kohdistua muun muassa nuorten terveellisten elämäntapojen edistämiseen.

258. Hallituksen Terveyden edistämisen politiikkaohjelman tavoitteena on väestön terveydentilan parantuminen ja terveyserojen kaventuminen. Politiikkaohjelman yhteiskunnalliset vaikuttavuustavoitteet jäsentyvät muun muassa seuraaviin osa-alueisiin: terveyden edistämisen rakenteiden vahvistaminen, kansansairauksien ehkäisyyn vaikuttavien elintapamuutosten aikaansaaminen (mm. lasten ja nuorten ylipainoisuuden vähentäminen, päihteen käytön ja tupakoinnin vähentäminen) ja terveitä elämäntapa- valintoja edistävien työ- ja elinolosuhteiden kehittäminen.

259. Sosiaali- ja terveysministeriö on vuosina 2004 - 2007 ohjeistanut kuntia kiinnittämään huomiota lasten, nuorten ja perheiden terveyden vahvistamiseen mukaan lukien terveyttä edistävät elämäntavat. Vuonna 2004 julkaistu lastenneuvolaopas ohjaa koko maan kattavaa, kaikille alle kouluikäisille ja heidän perheilleen tarkoitettua lastenneuvolatoimintaa. Oppaassa kiinnitetään huomiota muun muassa vanhempien alkoholin käyttöön, tupakointiin ja muihin tottumuksiin. Oppaassa on myös ohjeet lasten terveysseurannasta määräaikaistarkastuksineen.
260. Kouluterveydenhuollon laatusuositus ohjaa kouluterveydenhuollon kehittämistä maan kaikissa kouluissa mukaan lukien terveystarkastukset ja terveysneuvonta. Ensimmäistä kertaa julkaistu Opiskeluterveydenhuollon opas sisältää ohjeet muun muassa nuorten alkoholikäytön ja mielenterveyden seurantaan. Opas kattaa kaikki peruskoulun jälkeiset koulutusmuodot. Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämisen toimintaohjelmassa vuosille 2007 - 2011 linjataan seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämistyötä. Siinä ohjeistetaan muun ohessa lasta odottavia perheitä sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon seksuaalineuvontaa. Tärkeitä sisältöjä ovat raskauden ehkäisypalveluiden järjestäminen, sukupuolitautilien torjunta ja seksuaalisen väkivallan ehkäisy ja varhainen tunnistaminen.
261. *Lasten ja nuorten terveyden osasto*. Kansanterveyslaitokseen perustettiin 1.1.2007 Lasten ja nuorten terveyden osasto. Uuden osaston tehtävänä on tuottaa uutta lasten ja nuorten terveyteen vaikuttavaa tietoa, siirtää tutkimustietoa kuntien käyttöön ja tarjota valtakunnallista ohjausta lasten ja nuorten terveyden edistämiseksi, sekä tukea erityisesti suomalaista neuvolajärjestelmää ja kouluterveydenhuoltoa.
262. *Alkoholipolitiikka*. Harjoitettava alkoholipolitiikka perustuu tällä hetkellä valtioneuvoston lokakuussa 2003 hyväksymään periaatepäätökseen alkoholipolitiikan linjauksista. Valtioneuvosto jakoi alkoholipolitiikan tavoitteet kolmeen osatavoitteeseen: 1) Alkoholin aiheuttamia haittoja lasten ja perheiden hyvinvoinnille vähennetään merkittävästi 2) Alkoholijuomien riskikäyttöä ja siitä aiheutuvia haittoja vähennetään merkittävästi sekä 3) Alkoholijuomien kokonaiskulutus käännetään laskuun. Alkoholiohjelman loppuarviointiraportissa vuonna 2006 katsottiin, että vuonna 2003 tehty veron alennuspäätös oli yksi merkittävimmistä esteistä alkoholiohjelman tavoitteiden toteutumiselle.¹²
263. Alkoholiohjelmassa vuosille 2008 - 2011 jatketaan alkoholihaittojen vähentämiseksi tehtävää työtä. Tässä yhteydessä otetaan huomioon myös hallitusohjelman linjaukset, jotka koskevat muun muassa lapsille vanhempien alkoholinkäytöstä aiheutuvia haittoja. Hallituksen tuki ohjelmalle tulee Terveyden edistämisen politiikkaohjelman kautta. Alkoholiohjelmassa on yhteisiä elementtejä myös Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman kanssa.
264. Alkoholin lisääntyvä kulutus ja siitä aiheutuvat terveyshaitat sekä huumeiden käyttö kuuluvat Kansanterveyslaitoksen strategiassa niihin keskeisiin haasteisiin, jotka nyt ja tulevaisuudessa kohdistuvat väestön terveyteen. Tässä työssä päihteiden terveysvaikutuksia koskevan tutkitun tiedon tuottaminen on keskeistä haitallisten kansanterveysvaikutusten ehkäisemiseksi. Lasten ja nuorten alkoholin ja päihteiden vastaista työtä ja siihen liittyvää tutkimusta tehdään Kansanterveyslaitoksessa laajasti. Mielenterveyden ja alkoholitutkimuksen osaston voimavaroista noin puolet liittyy päihdetutkimuk-

¹²<http://info.stakes.fi/alkoholiohjelma/FI/ohjelmakausi2004/index.htm>

seen. Tutkimusten kohteena ovat mm. nuorena aloitetun alkoholin käytön keskushermostovaikutukset, varhain alkava päihteiden käyttö, sen mielenterveysvaikutukset sekä päihdeongelmien kehittymiseen vaikuttavat tekijät. Yksikkö tuottaa tutkimustuloksiin perustuen toimintamalleja ja ohjeita nuorten päihdeongelmien ennaltaehkäisyyn, käsittelyyn ja hoitamiseen.

265. *Tupakoinnin ehkäisyohjelmat.* Kansanterveyslaitoksessa tehdään kattavaa nuorten tupakointiin liittyvää tutkimus- ja asiantuntijatyötä. Kansanterveyslaitos omaa pitkät perinteet nuorten tupakoinnin ehkäisemiseen tähtäävissä ohjelmissa. Kansanterveyslaitos on kehittänyt ja ollut mukana kehittämässä useita koulupohjaisia tupakoinnin ehkäisyohjelmia.
266. Suomalaisten nuorten tupakointi on kehittynyt myönteiseen suuntaan. Nuorten terveystapatutkimuksen (2007) mukaan tupakointia kokeillaan yhä vanhempana ja myös päivittäinen tupakointi aloitetaan vanhemmassa iässä kuin aikaisemmin. Terveys 2015 -kansanterveysohjelman tavoitetta (16 - 18 vuotiaista tupakoi enää 15 %) ollaan lähestymässä, mutta edelleen joka neljäs 16 - 18 -vuotiaista polttaa savukkeita. Suomessa etenkin yläasteen oppilaiden kehitys on huolestuttavaa, seitsemäsluokkalaisista polttaa vajaat 10 prosenttia, mutta kaksi vuotta myöhemmin samoista oppilaista kolmannes tupakoi säännöllisesti. Myös sosioekonomiset erot nuorten tupakoinnissa ovat suuret. Myönteiseen kehitykseen ovat vaikuttaneet monet seikat, muun muassa ravintolatupakoinnin kieltäminen vuodesta 2006 lähtien on tärkeä viesti savuttomuudesta, minkä lisäksi altistuminen tupakansavulle vähenee. Tupakkatuotteiden myynti alle 18 -vuotiaille on lainsäädännön nojalla kielletty. Kiellon rikkomisen ehkäisemiseksi hallitus antoi kesällä 2008 esityksen eduskunnalle tupakkatuotteiden myynnin tekemisestä luvanvaraiseksi. Tarkoituksena on ehkäistä erityisesti nuorten tupakointia.
267. *Elämäntavat.* Suurin osa suomalaisista lapsista ja nuorista voi hyvin, mutta muun muassa liikkumattomuudesta johtuvia tuki- ja liikuntaelinsairauksia tavataan yhä nuoremmissa lapsilla. Säännöllisin väliajoin toteutettavat kouluterveyskyselyt osoittavat ylipainon ja lihavuuden yleistyneen lasten ja nuorten keskuudessa huolestuttavalla tavalla. Lasten ja nuorten ravitsemusta pyritään edistämään tulevilla hallituskaudella muun muassa osana terveyden edistämisen politiikkaohjelmaa. Kansanterveyslaitos vahvistaa liikuntaan liittyvää tutkimus- ja asiantuntijatyötä. Myös lasten ylipainoisuuden ehkäisy kuuluu sen toiminnan painopisteisiin ja Kansanterveyslaitos välittääkin tietoa ylipainoisuuden syistä ja seurauksista terveydenhuollon ammattilaisille sekä lasten vanhemmille internetsivustojen kautta. Kouluterveydenhuollolla ja koulun terveys-tiedon opetuksella on suuri merkitys lapsen ja nuoren kehitykselle mm. lihavuuden, tupakoinnin, alkoholin ja huumeiden käytön vähentämisessä ja henkilökohtaisen hygienian edistämisessä.
268. Kunnat ovat mukana myös kansallisessa terveyserojen kaventamisen TEROKA-hankkeessa. TEROKA on Kansanterveyslaitoksen, Stakesin ja Työterveyslaitoksen yhteistyöhanke, jolla kehitetään toimintatapoja ja kootaan tietopohjaa Terveys 2015 -ohjelman terveyserojen kaventamistavoitteen saavuttamiseksi. Vaikuttamalla lasten ja heidän vanhempiansa terveystottumusten muodostumiseen, voidaan tehokkaasti ehkäistä mm. ylipainoisuutta. Kansallinen terveyserojen kaventamisen toimintaohjelma 2008 - 2011 sisältää linjauksia ja toimenpide-esityksiä myös lasten ja nuorten elintapoihin vaikuttamiseksi politiikan keinoin, sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämiseksi sekä yleisiksi yhteiskuntapoliittisiksi toimenpiteiksi.

269. *Suomalaisnuorten kouluaikainen ateriointi.* Koululaisten päivittäinen ruokailu on tulevaisuuden kansanterveyden kannalta avainasemassa, sillä varhain omaksutuilla ruokailutottumuksilla on elinikäiset terveydelliset vaikutukset. Suomalaisten nuorten kouluaikeasta ateriointia on analysoitu Työterveyslaitoksen, Sydänliiton, Stakesin ja Kansanterveyslaitoksen yhteistyönä. Työryhmän raportti vuodelta 2007 antaa arvokasta tietoa suomalaisnuorten kouluruokailuun osallistumisesta ja syödyn ruoan määrästä ja laadusta, kouluruoan lisäksi nautituista muista välipaloista ja niiden terveellisyydestä sekä ruokailuun osallistumiseen ja välipalojen laatuun vaikuttavista tekijöistä. Valtion ravitsemusneuvottelukunta on keväällä 2008 antanut valtakunnallisen suosituksen kouluruokailusta. Suositusten tarkoituksena on tukea ravitsemuksen ja terveyden myönteistä kehitystä. Terveellistä ravitsemusta ja terveyttä edistävää liikuntaa kehitetään myös kesäkuussa 2008 hyväksytyyn uuden valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaisesti.
270. *Rintaruokinnan edistäminen – Kansallisen asiantuntijaryhmän asettaminen.* Äidinmaidolla on lukuisia suotuisia vaikutuksia moniin pitkäaikaisiin kroonisiin sairauksiin, jotka yleistyvät länsimaissa nopeasti. Suomalaisäidit imettävät nykyään aiempaa pidempään, ja lapset saavat äidinmaitoa muun ravinnon ohella keskimäärin seitsemän kuukauden ikäisiksi.
271. EU:n komission tuella on valmistunut kansainvälinen toimintaohjelma imetyksen edistämiseksi ja tukemiseksi EU-maissa. Ohjelmassa todetaan, että imetyksen edistämiseksi tulee laatia kansallinen suunnitelma ja nimetä asiantuntijatyöryhmä suunnittelemaan ja koordinoimaan imetyksen edistämistyötä. Kansanterveyslaitos on tätä työtä varten perustanut Suomeen asiantuntijaryhmän vuonna 2007. WHO:n ja EU:n valmistelemat imetyksen edistämishjelmat toimivat ohjenuorana suomalaisen kansallisen ohjelman valmistelutyössä.
272. *Lastenneuvolatyön sisällöllinen ohjaus ja tuki – Sähköinen lastenneuvolan käsikirja.* Vastatakseen neuvolatyön haasteisiin Kansanterveyslaitos aloittaa vuonna 2008 internetpohjaisen sähköisen lastenneuvolaoppaan toteutuksen. Oppaaseen kootaan luotettava, yhtenäinen ja ajantasainen lastenneuvolatoimintaa koskeva terveystieto ja ohjeistus, johon lastenneuvoloiden kaikilla työntekijöillä on tasapuolinen pääsy. Tavoitteena on lasten ja nuorten kokonaisvaltainen terveyden edistäminen, terveydenhuollon palveluiden kehittäminen ja terveyserojen kaventaminen alueellisesti ja yksilötasolla, neuvolatoiminnan hyvien käytänteiden levittäminen valtakunnallisiksi sekä ohjeistuksen ja terveystiedon yhtenäistäminen. Tulevina vuosina vastaava käytännön työtä tukeva sähköinen opas tullaan toteuttamaan koskien äitiysneuvolatoimintaa, kouluterveydenhuoltoa ja opiskeluterveydenhuoltoa.
273. Stakesin yhteydessä toimii Neuvolatyön kehittämis- ja tutkimuskeskus, jonka tehtävänä on tutkia, kehittää ja tukea äitiys- ja lastenneuvolatyötä. Neuvolatyön kehittämis- ja tutkimuskeskus kehittää uusia toimintatapoja sekä levittää tietoa niistä ja muusta neuvolatyöstä. Näin voidaan lisätä voimavarojen tarkoituksenmukaista käyttöä ja neuvolatyön vaikuttavuutta. Tavoitteena on vahvistaa lasta odottavien ja kasvattavien perheiden voimavaroja ja edistää lasten hyvinvointia. Keskus toimii yhteistyössä koulutus- ja terveystalvvelujärjestelmän ja järjestöjen kanssa.
274. Myös monet kunnat ovat kehittäneet neuvolatoimintaa koko perheen hyvinvointineuvoloiksi mm. vanhempainvalmennusta kehittämällä. Kuntien perusterveydenhuollon

rakenteita kehitetään laajempiin väestöpohjiin perustuvaksi, jolloin perusterveydenhuollossa on paremmat mahdollisuudet erikoistumiseen esimerkiksi neuvola- ja koulu-terveydenhoitoon (kunta- ja palvelurakennemuutos, ks. myös edellä jakso I. Yleiset toimenpiteet sopimusmääräysten täytäntöönpanemiseksi A. Uutta lainsäädäntöä).

275. *Lasten ympäristöterveys – kansallinen toimintaohjelma.* Suomi on sitoutunut laatimaan ja toimeenpanemaan kansallisen lasten ympäristö ja terveys -toimintaohjelman, jotka pohjautuvat eurooppalaiseen toimintaohjelmaan (Children's Environment and Health Action Plan for Europe, CEHAPE). Suomessa kansallisen toimintaohjelman taustaselvityksen laatiminen annettiin Kansanterveyslaitoksen ympäristöterveyden osaston tehtäväksi ja se julkaistiin vuonna 2007. Kansallisessa toimintaohjelmassa korostetaan laajahkoja kokonaisuuksia liittyen esimerkiksi päiväkotien ja koulujen elinympäristöjen terveellisyyteen, kouluterveydenhuoltoon ja koulujen terveystiedon opetukseen, ilmansaasteisiin ja ilmastonmuutokseen sekä turvattuuteen ja asuinalueiden segregoitumisen ehkäisemiseen, sillä ne koskettavat laajoja lapsiryhmiä ja ne katsottiin monelta osin puutteellisesti hoidetuiksi.
276. *Lasten ja nuorten tapaturmien ehkäisy – ajankohtaiset hankkeet.* Kansanterveyslaitos tekee monipuolista työtä lasten ja nuorten tapaturmien ja niiden riskitekijöiden tunnistamiseksi, tilastoimiseksi ja vaikuttavien ehkäisevien menetelmien kehittämiseksi. Keskeisenä tavoitteena on tapaturmien ehkäisyn osaamisen vahvistaminen kansallisella tasolla. Nuorten tapaturmiin liittyen Kansanterveyslaitos on mukana laajassa kansainvälisessä AdRisk-projektissa, jonka tavoitteena on nuorten tapaturmien ja väkivallan vähentäminen Euroopassa. Hankkeen Suomen osuus on tuottaa tilannekatsaus 15 - 24 -vuotiaiden nuorten henkilövahinkojen (tapaturmat, väkivalta, itsemurhat) ilmaantuvuudesta, riskitekijöistä ja Euroopassa käynnissä olevista ohjelmista sekä kirjallisuuskatsaus hyvistä käytännöistä henkilövahinkojen ennaltaehkäisemiseksi.
277. Kansanterveyslaitos on osallistunut myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton koordinoiman "Lapsen turvaksi" -hankkeen työryhmään¹³, jonka tavoitteena on vähentää lasten tapaturmia. Kansanterveyslaitos valmistele myös lasten ja nuorten tapaturmien ehkäisyn toimenpideohjelman vuoden 2008 aikana.
278. *Maahanmuuttajaväestön erityistarpeet.* Maahanmuuttajaväestön tarpeisiin on pyritty kiinnittämään enemmän huomiota. Monet terveysongelmat ovat yleisiä maahanmuuttajaperheiden ja –lasten keskuudessa heikentäen heidän hyvinvointiaan ja integroitumistaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Eri ryhmät poikkeavat kuitenkin huomattavasti toisistaan terveydentilan, elintapojen ja elinolojen suhteen. Kansanterveyslaitos on käynnistänyt maahanmuuttajaväestön terveydentilaa selvittävän tutkimuksen erityisesti maahanmuuttajaperheiden lapsista ja nuorista. Tavoitteena on saada tietoja ensisijaisesti huono-osaisista maahanmuuttajaryhmistä ja heidän elinoloistaan, elintavoista, yleisestä terveydentilasta, mielenterveydestä, tartuntataudeista ja rokotuksista, toiminta- ja työkyvystä, sekä palvelujen ynnä muiden toimenpiteiden tarpeista. Tutkimuskohteena ovat asuntokunnat, joissa perheen päähenkilö ei ole Suomen kansalainen eikä Suomessa syntynyt, eikä suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuva.
279. **Lapsiasiavaltuutetun** mukaan vanhempien päihteidenkäytön aiheuttamat ongelmat on aiempaa paremmin tiedostettu, mutta asian korjaamiseksi ei ole tehty riittäviä toimenpiteitä. Lapsiasiavaltuutettu korostaa toimia odottavien äitien ja syntyvien lasten

¹³ http://www.mll.fi/projektit/lapsen_turvaksi/

terveyden turvaamiseksi, päihdeperheissä elävien lasten tuen vahvistamiseksi sekä yleisiksi toimiksi, joilla vanhempien alkoholinkäyttöä vähennetään. Lasten hyvinvoinnin kannalta ongelmallista ja turvattomuutta lisäävää ei lapsiasiavaltuutetun mukaan ole ainoastaan alkoholin suurkulutus vaan myös ajoittainen harkitsematon alkoholin käyttö lapsiperheissä.

280. Romanilapset ovat neuvolapalveluiden piirissä ja neuvolapalveluja käytetään hyvin myös romanien keskuudessa. **Romaniasiain neuvottelukunta** on todennut, että kouluikäisten ja teini-ikäisten romaninuorten terveydentilasta ja hyvinvoinnista ei juuri ole tietoa. Kouluterveydenhuoltoon tulisi kohdistaa lisää voimavaroja ja luoda varhaiskasvatuksessa toteutettujen ohjelmien kaltaisia malleja kouluikäisten ja teini-ikäisten romaninuorten terveyden ja hyvinvoinnin tukemiseksi. Yleinen oletama tutkimustiedon puuttuessa on, että myös Suomessa romanien elinikäodote on jonkin verran muuta väestöä alhaisempi. Romaniasiain neuvottelukunnan mukaan yksi tärkeä keino lisätä elinikäodotetta ja laadukkaita elinvuosia on nuorella iällä aloitettu valistus muun muassa ravinto- ja liikuntatottumuksista, tyttöjen kohdalla perinteisen romanipuvun terveysvaikutuksista, perhesuunnittelusta sekä päihteistä.
281. Kansalaisjärjestöt toteavat, että ehkäisevään terveystyöhön ei ole kohdennettu riittävästi voimavaroja, mikä näkyy sekä äitiys- ja lastenneuvolatyössä että erityisesti kouluterveydenhuollossa. Suomen korkeatasoisessa äitiys- ja lastenneuvolajärjestelmässä on havaittavissa heikkenemisen merkkejä. Neuvolatoiminnassa on merkittäviä kunkohtaisia eroja, joten eri kunnissa asuvat joutuvat keskenään eriarvoiseen asemaan. Normiohjauksen puute on keskeinen syy kouluterveydenhuollon ja muun koulun oppilashuollon heikentyneeseen tilanteeseen. Erityisenä lasten kasvu ympäristön terveysongelmana ovat päiväkotij- ja koulurakennusten homeongelmat. Rakennusten korjauksiin käytetyt voimavarat ovat riittämättömiä ja niillä korjataan vain pieni osa rakennuksista, joissa on terveyttä haittaavia rakenteellisia ongelmia.
282. Kansalaisjärjestöt kiinnittävät huomioita myös alkoholin kokonaiskulutuksen lisääntymiseen Suomessa vuonna 2004 toteutetun alkoholiveroalennuksen johdosta. Alkoholin kulutuksen kasvu lisää ongelmia myös lasten ja lapsiperheiden elämässä. Vanhempien liiallinen alkoholin käyttö on keskeisimpiä syitä lasten laiminlyöntiin perheissä ja lastensuojelutarpeelle. Lasten ja nuorten oma alkoholinkäyttö on järjestöjen mukaan myös edelleen merkittävä ongelma Suomessa.
283. **Seksuaalinen tasavertaisuus - Seta** ry katsoo, että sukupuolivähemmistöihin kuuluville nuorille (erityisesti nk. gender dysphoric – nuorille) ei ole Suomessa saatavilla riittävä ja laadullisesti korkeatasoista hoitoa, koska sukupuolivähemmistöille tarkoitettu hoitojärjestelmä on rakennettu aikuisten tarpeiden mukaan. Asianmukaisen hoidon puute altistaa nuoria mielenterveysongelmille.

suositus 37. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio tehostaa toimenpiteitään nuorten itsemurhien estämiseksi ja vahvistaa mielenterveyspalvelujaan.

284. *Itsemurhien ehkäisy*. Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut huhtikuussa 2007 Mieli 2009-työryhmän. Työryhmän tehtävänä on tuottaa toimintamallit mielenterveys- ja päihdepalvelujen ja niihin liittyvän päivytyksen järjestämiseksi alueellisena kokonaisuutena. Tavoitteena on, että ihmisten hyvinvointia ja mielenterveyttä edistävä työ on toimivaa ja ihmiset saavat mielenterveys- ja päihdeongelmiinsa hoitoa, palveluja ja

kuntoutusta ja että yhteistyö kuntien perus- ja erityispalvelujen, eri palvelujen tuottajien ja ammattiryhmien välillä toimii. Muun muassa tämän hankkeen avulla pyritään ehkäisemään masennusta ja itsemurhia, myös lasten ja nuorten osalta.

285. Eduskunta on budjettikäsittelyn yhteydessä kahdeksana vuotena peräkkäin lisännyt voimavaroja lasten- ja nuorisopsykiatriaan. Tällä voimavarojen lisäyksellä on pyritty vaikuttamaan myös itsemurhien ehkäisemiseen.
286. Ns. Hoitotakuu on ollut voimassa lasten- ja nuorten psykiatriassa vuoden 2001 lähtien. Tuoreet tulokset osoittavat, että tarpeelliseksi todettu lasten ja nuorisopsykiatrisen hoito voidaan aloittaa kolmen kuukauden määräajassa varsin luotettavasti kaikkialla muualla Suomessa paitsi Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitoyhtymän ja Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin alueella.
287. Kansanterveyslaitoksen mielenterveyden ja alkoholitutkimuksen osasto seuraa nuorten itsemurhakuolleisuutta, joka on edelleen laskenut noin 35 - 40 % 1990-luvun alkupuolelta. Osasto on tuottanut 2000-luvun ajan terveyden edistämisen hankkeissa kirjallisia aineistoja terveydenhuollon ammattilaisille ja kansalaisille nuorten depressioista, itsetuhoisuudesta, käytöshäiriöistä, päihdekäytöstä, sen tunnistamisesta ja hoidosta. Nuorten depression hoidon tutkimus- ja kehittämisprojekti (Adolescent depression study, ADS) tutkii nuorten depressiota, sen kulkua ja siihen saatua hoitoa. Pyrkimyksenä on tuottaa tietoa ennustekijöistä sekä depressioihin liittyvästä itsetuhoisuudesta. Lasten ja nuorten masentuneisuutta on alettu seuloa koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa käyttämällä tarkoitukseen kehitettyä lomaketta (nuorille muokattu versio Beckin depressio-kyselystä). Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluja vahvistetaan osana KASTE-ohjelmaa.
288. *Aikalisä*. Nuoret miehet tulevat kutsuntoihin 17-vuotiaina ja varusmiespalvelukseen 18-vuotiaina. Merkitsevä osa 17-vuotiaista heistä vapautetaan mielenterveydellisten syiden perusteella. Stakesin, useiden kuntien, puolustusvoimien ja työministeriön yhteisessä Aikalisä-hankkeessa tavoitetaan näitä nuoria miehiä, jotka ovat syrjäytymisvaarassa. Toimintaa on jo noin 50 kunnassa ja se on laajenemassa. Tähänastiset kokemukset ovat rohkaisevia, ja hankkeen on arvioitu myös ehkäisevän itsemurhia.
289. **Eduskunnan oikeusasiamies** on todennut vuonna 2004 tekemässään ratkaisussaan (1205/4/04) koskien oppimisvaikeuksia ja lisäksi kouluvaikeuksia omaavaa lasta, jolle etsittiin kiireellistä hoitopaikkaa psykiatrisesta sairaalasta syksyllä 2003 lapsen itsetuhoisuuden ja muiden kasvaneiden ongelmien vuoksi, että tapauksen pitkä jonotusaika lastenpsykiatriselle osastohoidolle oli ollut lainvastainen. Lainsäädäntö olisi tässä tapauksessa edellyttänyt psykiatrisen hoidon antamista enintään kolmessa kuukaudessa. Samassa yhteydessä kävi ilmi, että koko sairaanhoitopiirissä ilmeni suuria ongelmia nuorisopsykiatrisen osastohoidon järjestämisessä. Oikeusasiamies ei pitänyt tilannetta hyväksyttävänä. Oikeusasiamies on todennut tarkastuksillaan, että lasten ja nuorten psykiatrisen osastohoidon järjestämisessä on ollut ongelmia myös muissa sairaanhoitopiireissä.
290. **Lapsiasiavaltuutettu** on teettänyt selvityksen nuorten itsetuhoisuudesta Suomessa ja sen ehkäisemisestä¹⁴. Selvitys sisältää myös tilastotietoa itsetuhoisuuden kehityksestä Suomessa. Selvitys on julkaistu internetissä ja siitä on tiedotettu laajasti nuorten kans-

¹⁴ Nuorten itsemurhat Suomessa, Uusitalo Tuula, Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 3:2007

sa työskenteleville sekä medialle. Tutkimuksen mukaan sekä poikien että tyttöjen itsetuhoisuus on Suomessa edelleen kansainvälisesti vertaillen korkealla tasolla vaikka se poikien osalta onkin viimeisten 20 vuoden aikana vähentynyt. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että lasten ja nuorten palveluissa, erityisesti kouluissa ja oppilashuollossa, on eri keinoin parannettava osaamista lasten ja nuorten masennuksen sekä itsetuhoisuuden muiden oireiden tunnistamiseksi ja varhaiseksi auttamiseksi.

291. Kansalaisjärjestöt katsovat, että kansallisen itsemurhien ehkäisyprojektin päätyttyä vuonna 1997 Suomessa ei ole toteutettu kattavia kansallisia itsemurhien ehkäisyohjelmia. Lapsia ja nuoria ei ole otettu huomioon itsemurhien ehkäisytoimenpiteissä. Järjestöjen mukaan riittävän aikaisessa hoitoon pääsyssä ja hoidon jatkuvuudessa on edelleen puutteita eikä suomalaisessa itsemurhien ehkäisytyössä ole lainkaan kiinnitetty huomiota seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten itsemurhariskiä, joka on todettu kohonneeksi monissa ulkomaisissa tutkimuksissa.

suositus 39. Komitea suosittelee, että ADHD:n ja ADD:n diagnosointia ja hoitoa tutkitaan lisää, mukaan lukien tutkimukset psykiatrisien mahdollisten haitallisista vaikutuksista lasten fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin ja että näiden käyttäytymishäiriöiden hoidossa käytetään mahdollisuuksien mukaan muita käsittely- ja hoitomenetelmiä.

292. Suomessa sairauksien hoitokäytäntöjä, lasten ADHD ja ADD mukaan lukien, ohjataan kansainvälisessä vertailussa erittäin hyvin. Valtakunnallinen lasten ADHD:ta ja ADD:tä koskeva hoitosuositus perustuu kansainvälisen tieteellisen näytön kriittiseen analyysiin. Suomessa potilaiden hoidossa korostetaan hoidon monialaisuutta ja että lääkitys ainoastaan täydentää muuta hoitoa, se ei milloinkaan ole potilaiden ainoa hoito. Alle kouluikäisillä ja lieväoireisissa ADHD:ssä ei lääkkeitä edes käytetä. Suomessa potilaiden hoito on porrastettu järkevästi perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon kesken ja potilaiden hoito on moniammatillista. Lääkityksen asianmukaisuutta Suomessa varmistaa myös se, että niiden määrääminen on rajoitettu alan erikoislääkäreihin. ADHD:n ja ADD:n lääke- ja muu tutkimus on kansainvälistä ja Suomi seuraa kansainvälistä kehitystä ja tieteellistä kirjallisuutta sekä tuottaa itse alan tutkimusta.

suositus 41. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio panee tehokkaasti täytäntöön kansallisen köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisen toimintasuunnitelmansa sekä vahvistaa tukeaan talousvaikeuksissa oleville perheille sen varmistamiseksi, että köyhyys vähenee ja lapsia suojellaan taloudellisella ja muulla avulla niiltä kielteisiltä vaikutuksilta, joita taloudellisilla vaikutuksilla on heidän kehityksensä.

293. Suomen kansallisessa raportissa sosiaalisen suojelun ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden strategioista¹⁵ esitettiin tärkeimmät tavoitteet vuosille 2006–2008 köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Kansallisen strategian neljä päätavoitetta ovat työmahdollisuuksien takaaminen mahdollisimman monelle, sosiaalisten ongelmien ja sosiaalisten riskien toteutumisen ennalta ehkäisy, syrjäytymistä ja köyhyyttä ehkäisevien toimenpiteiden jatkuvuuden turvaaminen sekä järjestelmän perusrakenteiden ylläpito ja osaan työvoiman saatavuuden turvaaminen. Ongelmien ennaltaehkäisyä koskevissa tavoitteissa on todettu, että erityisesti kiinnitetään huomiota varhaiseen puuttumiseen lasten, nuorten ja lapsiperheiden ongelmissa. Raportissa todetaan myös, että syrjäy-

¹⁵ Sosiaali ja terveysministeriön selvityksiä 2006:53

tymisriskit näyttävät viime aikoina lisääntyneen erityisesti lasten ja nuorten sekä päih-teiden käyttäjien keskuudessa. Lastensuojelutoimenpiteiden kohteena olevien lasten ja nuorten määrä on kasvanut hälyttävästi.

294. *Hyvinvointi.* Tiedon kerääminen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista yhden-mukaisesti ja säännöllisesti politiikkaohjelman mukaisesti on käynnistynyt vuonna 2007. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seurannan sekä lapsivaikutusten arvioinnin tie-topohjaa kehitetään säännöllisin välein tehtävien perustiedon tutkimuksin. Tavoitteena on luoda lasten ja nuorten hyvinvoinnin tieto- ja indikaattorijärjestelmä, jonka avulla päätöksentekijät voivat seurata lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia.
295. Suomen Akatemiassa on valmisteilla lasten hyvinvointiin ja terveyteen liittyvä tutki-musohjelma. Tutkimusohjelman tavoitteena on tuottaa uutta tietoa mm. lasten syrjäy-tymiseen liittyvistä taustatekijöistä ja siitä miten perhe voisi parhaiten edistää lapsen kasvua ja kehitystä. Lisäksi halutaan selvittää, miten muut yhteiskunnan toimijat ku-ten koulu, neuvola ja terveydenhuolto voisivat yhdessä tukea lapsen kasvua ja kehi-tystä.
296. *Lapsiperheiden taloudellinen asema.* Suurella osalla lapsia ja nuoria menee hyvin. Stakesin suomalainen hyvinvointi 2008 - raportin mukaan väestö voi entistä parem-min. Hyvinvointierot ovat kuitenkin kasvussa, eivätkä pienituloisten tulot ole kohen-tuneet yhtä paljon kuin hyvätuloisten. Lasten, nuorten ja perheiden ongelmien lisään-tyminen ja pahoinvointi näkyy lastensuojelun tarpeen, päih-teiden käytön ja mielenter-veysoireiden lisääntymisenä. Lasten suhteellinen köyhyys on lisääntynyt viime vuosi-na. Perherakenteet ovat muuttuneet ja yksinhuoltajaperheissä elää noin kuudennes lapsista. Köyhyys on muuta väestöä yleisempää myös monilapsisissa sekä pienten las-ten perheissä. Suhteellisesti korkein köyhyysaste on yksinhuoltajaperheissä, joissa pienituloisuus liittyy useimmiten pitkäaikaiseen työttömyyteen. Pitkäaikaistyöttömyy-den vähentämiseen tähtäävillä toimenpiteillä on suuri merkitys myös lapsiperheiden köyhyyden vähentämiselle.
297. Suomi korotti vähimmäismääräisiä vanhempainpäivärahoja vuoden 2005 alusta. Li-säksi ansiotuloihin perustuvia vanhempainpäivärahoja korotettiin vuoden 2007 alusta. Lasten kotihoidon tuen tasoa on korotettu viimeksi huhtikuun 2007 alussa. Tuolloin tehtiin 10 euron tasokorotus perheen toisesta alle kolmevuotiaasta lapsesta sekä kus-takin seuraavasta lapsesta maksettavan hoitorahan määrään. Perheille maksettavan lapsilisän määrää on nostettu vuoden 2004 alussa siten, että perheen ensimmäisestä lapsilisään oikeuttavasta lapsesta maksettavan lapsilisän määrä korotettiin 90 eurosta 100 euroon kalenterikuukaudessa. Samassa yhteydessä perheen kunkin seuraavan lapsen lapsilisän määrä määriteltiin erikseen. Lapsilisän yksinhuoltajakorotus nostet-tiin 33,60 eurosta 36,60 euroon lasta kohti kalenterikuukaudelta. Lapsilisälakia muu-tettiin jälleen vuoden 2008 alussa, jolloin lapsilisän yksinhuoltajakorotusta nostettiin 36,60 eurosta 46,60 euroon lasta kohden kalenterikuukaudelta. Yksinhuoltajalla tar-koitetaan henkilöä, joka ei ole avioliitossa tai joka asuu aviopuolisostaan erillään. Yk-sinhuoltajaperheitä on noin 120 prosenttia kaikista lapsiperheistä ja niissä asuu noin 160 000 lasta. Perhe voidaan saada osittaista hoitorahaa, kun vanhempi lyhentää työ-aikaansa lapsen hoidon vuoksi. Vuonna 2004 osittaista hoitorahaa nostettiin 63,07 eurosta 70 euroon kuukaudessa ja osittainen hoitoraha laajeni peruskoulun ensimmäi-sen ja toisen vuosiluokan oppilaiden vanhempiin.

298. Perheiden taloudellista asemaa pyritään parantamaan myös jatkossa. Vanhempainpäivärahojen vähimmäistasoa korotetaan hallitusohjelman mukaisesti vuoden 2009 alusta työmarkkinatuen tasolle. Nämä jo tehdyt ja suunnitteilla olevat päivärahojen korotukset parantavat lapsiperheiden taloudellista asemaa ja osaltaan vähentävät eriarvoistumiskehitystä ja köyhyyttä.
299. *Elatusapu*. Lapsen elatusapua koskevat säännökset ovat lapsen elatuksesta annetussa laissa (704/1975). Lain mukaan elatusapua voidaan määrätä suoritettavaksi joko vanhempien sopimuksella, jonka kunnan sosiaalilautakunta vahvistaa tai tuomioistuimen tuomiolla. Valtaosassa tapauksista elatusapu määrätään sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella. Elatusavun määrään vaikuttavat tekijät on laissa kuvattu yleispiirteisesti. Yleispiirteisyys tekee vaikeaksi ennakoita elatusavun oikeaa suuruutta. Eri kunnissa onkin ollut erilaisia käytäntöjä elatusavun määrän laskemiseksi, minkä vuoksi lapsen asuinpaikka on vaikuttanut elatusavun suuruuteen. Oikeusministeriö on julkaissut vuonna 2007 (OM 2:2007) ohjeen lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi. Ohjeen tarkoituksena on yhdenmukaistaa kuntien sosiaaliviranomaisten toimintaa, kun ne opastavat vanhempia elatusavun oikean määrän arvioimisessa ja harkitsevat vanhempien tekemän elatussopimuksen vahvistamista lapsen elatuksesta annetun lain nojalla. Ohjeella pyritään myös parantamaan elatusapua koskevien ratkaisujen ennakoitavuutta. Ohje on toimitettu kaikkiin kuntiin.
300. *Elatustuki*. Jos lapsen vanhempi laiminlyö elatusavun maksamisen tai esimerkiksi lapsen isyyttä ei ole vahvistettu, lapsella on elatusturvalain (671/1998) perusteella oikeus saada elatustukea kunnan varoista. Elatustukea voi hakea lapsen huoltaja tai edunvalvoja. Huhtikuun 2009 alusta lukien elatustuen toimeenpano ja maksamattomien elatusapujen perintä tullaan siirtämään kunnilta Kansaneläkelaitoksen tehtäväksi. Samassa yhteydessä valtio ryhtyy vastaamaan elatustuen kustannuksista. Uudistuksella pyritään tehostamaan elatusapusaatavien perintää sekä selkeyttämään elatustuen hakemiseen ja maksamiseen liittyviä toimenpiteitä. Myös elatusavun ja elatustuen indeksidonnaisuutta parannetaan samassa yhteydessä.
301. *Työköyhyys*. Lastensuojelulaissa (417/2007) säädetään kuntien velvollisuudesta perheiden ja lasten toimeentulon ja asumisen turvaamisesta. Perheen oikeudet toimeentulon ja asumisen turvaamiseen on tulkittu niin kutsutuiksi subjektiivisiksi oikeuksiksi, joihin lastensuojelun asiakkaana olevilla lapsilla ja perheillä on oikeus. Subjektiivisen oikeuden luonteeseen kuuluu, että sosiaalihuollon asiakkaalla on oikeus saattaa toimielimen päätös tarvittaessa hallintovalituksena hallinto-oikeuden käsiteltäväksi ja edelleen korkeimman hallinto-oikeuden ratkaistavaksi.
302. Kun lastensuojelun tarve johtuu riittämättömästä toimeentulosta, perheen asunnotto- muudesta tai muista asuntoon liittyvistä puutteista, nämä on viivytyksettä korjattava. Säännös merkitsee, etteivät perheen riittämätön toimeentulo tai puutteelliset asumisolosuhteet voi muodostaa koskaan yksistään huostaanottoon johtavaa perustetta. Säännös myös tarkoittaa, että sosiaalihuollon viranomaisilla, kuten kunnan muillakin viranomaisilla on velvollisuus edistää lapsen oikeutta turvalliseen ympäristöön ja läheisiin ihmissuhteisiin. Asunnon puute tai puutteelliset asumisolosuhteet eivät saa merkitä esimerkiksi sitä, että lapsi ja hänen hoidostaan ja kasvatuksestaan vastaavat vanhemmat tästä syystä joutuisivat asumaan eri paikoissa tai että lapsi tästä syystä otettaisiin huostaan.

303. Mikäli perheen ongelmat johtuvat oleellisilta osin puutteellisesta toimeentulosta, on sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huolehdittava tarvittaessa toimeentuloedellytyksistä lähinnä järjestämällä perheelle taloudellisia ja muita perheen toimeentuloa tukevia avohuollon tukitoimia. Tällöin päätöksentekijä ei ole sidottu toimeentulotukilain mukaisiin säännöksiin toimeentulotuen määrästä, vaan on puututtava perheen ongelmiin järjestämällä riittävää tukea ja apua.
304. *Lasten päivähoito.* Lasten päivähoiton ja varhaiskasvatuksen kehittäminen on merkittävä osa lasten hyvinvoinnin kehittämisessä sekä yhtenäisen lapsipolitiikan edistämisessä. Suomi on edelläkävijä varhaiskasvatuksen järjestämisessä. Laissa lasten päivähoitosta (1973/36) määritelty subjektiivinen oikeus kunnan järjestämään päivähoitopaikkaan turvaa kaikille alle kouluikäisille lapsille yhtäläisen oikeuden osallistua päivähoitossa järjestettävään varhaiskasvatukseen vanhempien sosioekonomisesta asemasta tai perheen asuinpaikasta riippumatta. Suomalaisen varhaiskasvatuksen ehdottomana vahvuutena on, että päivähoitossa lasten hoito ja opetus toteutetaan ehyenä kokonaisuutena. Pienten lasten hoito- ja kasvatustilanteiden kehittämisessä keskeisiä periaatteita Suomessa ovat olleet muun muassa palvelujen saatavuuden yhdenvertaisuus, vaihtoehtojen luominen perheille ja palveluiden kohtuullinen hinta. Pienituloisilta ei peritä lainkaan maksua. Päivähoito mahdollistaa vanhempien osallistumisen työelämään ja edistää sukupuolisen tasa-arvon toteutumista. Varhaiskasvatus edistää lapsen tervettä kasvua, kehitystä ja oppimista. Laadukas varhaiskasvatus tasoittaa lasten elinolosuhteista seuraavia eroja ja tarjoaa siten kaikille lapsille yhtäläiset mahdollisuudet kehittyä omien edellytystensä mukaisesti. Päivähoitossa tarjottavalla varhaiskasvatuksella voidaan myös ehkäistä lasten syrjäytymistä.
305. **Lapsiasiavaltuutettu** toteaa köyhyyden keskittyvän Suomessa yksinhuoltajille, alle 3-vuotiaiden lasten perheille sekä monilapsisille perheille. Lapsiasiavaltuutettu katsoo että edelleen on tarvetta parantaa juuri näille perheille kohdistuvia tulonsiirtoja sekä helpottaa yksinhuoltajien työssäkäyntiä järjestämällä lasten hoitopalveluita myös päivähoitoiän ohittaneille.
306. Lapsiasiavaltuutetun mukaan lasten kannalta köyhyyden kielteiset vaikutukset liittyvät esimerkiksi harrastusmahdollisuuksien vähäisyyteen. Useat harrastukset edellyttävät vanhempien maksukykyä. Koulun yhteyteen tulee järjestää mahdollisuuksia ilmaiseen harrastamiseen.
307. **Saamelaiskäräjät** kiinnittää erityisesti huomiota saamelaisten mahdollisuuksiin hankkia toimeentulonsa perinteisissä elinkeinoissa (poronhoito, kalastus, metsästys), joiden suhteen saamelaisten mahdollisuudet yhdenvertaiseen elämän perusedellytysten hankkimiseen tulisi turvata ja samalla edistää saamelaiskulttuurin harjoittamista.
308. Useat kansalaisjärjestöt kiinnittävät huomiota siihen, että lapsiperheiden suhteellinen köyhyys on lisääntynyt huomattavasti viimeisen puolentoista vuosikymmenen aikana. Järjestöjen mukaan toimet lapsiperheiden toimeentulon parantamiseksi ovat olleet riittämättömiä. Perhepoliittisiin etuuksiin viime vuosina tehdyt pienet korotukset eivät ole korjanneet 1990-luvun puolivälissä tehtyjä leikkauksia ja inflaation leikkaavaa vaikutusta etuuksien reaaliarvoon. Erityisesti köyhyys koskee yksinhuoltajaperheitä, joiden on vaikeampi kuin kahden huoltajan perheissä yhdistää lastenhoito ja työelämä. Kansalaisjärjestöt tuovat esille myös, että muun muassa lasten ohjatut harrastukset jäävät usein köyhien perheiden ulottumattomiin.

309. *Vammaiset lapset.* Vammaispolitiikan tavoitteita ovat vammaisten henkilöiden tasa-arvoinen kohtelu, elämänhallinnan, työ- ja toimintakyvyn sekä omatoimisuuden tukeminen. Toiminnan painopisteitä ovat osallistumisen esteiden poistaminen, palvelut ja kuntoutus. Tavoitteena on, että yleiset palvelut ovat kaikille kansalaisille soveltuvia ja riittäviä. Vasta toissijaisesti turvaudutaan erityispalveluihin, kuten asumis-, apuväline-, kuljetus- ja tulkkipalveluihin.
310. Vammaiselle henkilölle, myös lapselle, laaditaan henkilökohtainen palvelusuunnitelma hänen tarvitsemiensa palvelujen ja tukitoimien selvittämiseksi. Se laativat kunnan viranomaiset yhdessä vammaisen ja hänen huoltajansa tai omaistensa kanssa. Palvelusuunnitelmalla parannetaan asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja vaikuttamismahdollisuuksia. Suunnitelma tarkistetaan määräajoin ja sille nimetään vastuuhenkilö, joka sovitaa palvelut yhteen ja kokoaa viranomaiset neuvotteluun.
311. Vaikeasti kuulovammaisilla, kuurosokeilla ja puhevammaisilla henkilöillä on oikeus maksuttomaan, kunnan järjestämään tulkkipalveluun. Tulkkipalvelua järjestetään viittomakielellä tai esimerkiksi uutta teknologiaa hyödyntävillä kommunikointitavoilla. Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia (380/1987) muutettiin vuonna 2006 (lain muutos 1267/2006) siten, että tulkkipalveluja lisättiin. Vaikeasti kuulo- ja näkövammaisella henkilöllä on mahdollisuus saada vähintään 360 tuntia ja muulla vaikeavammaisella henkilöllä vähintään 180 tulkintatuntia kalenterivuoden aikana (aikaisemmin vast. määrät 240/120). Muutokset tulivat voimaan vuoden 2007 alussa. Muutos koskee myös vaikeavammaisia lapsia ja parantaa heidän osallistumismahdollisuuksiaan.
312. Kunta- ja palvelurakennemuutoksen yhteydessä on päätetty tulkkipalvelujen järjestämis- ja rahoitusvastuun siirtämisestä valtiolle. Uudistuksen käytännön valmistelutulkkipalvelujen siirtämiseksi Kansaneläkelaitokselle on aloitettu ja ne sekä tarvittavat lainsäädännölliset muutokset vievät aikaa niin, että siirto voinee tapahtua aikaisintaan vuoden 2010 alussa. Siirron tavoitteena on muun muassa käyttäjien yhdenvertaisuuden vahvistuminen.
313. Korkein hallinto-oikeus on syksyllä 2007 antanut ennakkopäätöksen¹⁶ koskien vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) mukaisen palveluasumisen järjestämistä alaikäiselle lapselle tämän omaan kotiin. Päätös selventää oikeuskäytäntöä, koska säännöksen soveltamisessa on ollut horjuvuutta sen suhteen, voidaanko palveluasuminen lapselle järjestää myös omaan kotiin vai onko kyse vanhemmuuteen kuuluvien velvollisuuksien hoitamisesta myös vaikeavammaisen lapsen kohdalla. KHO katsoi päätöksessä, että vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) mukaiset palvelut ja tukitoimet on tarkoitettu myös alaikäiselle vaikeavammaiselle lapselle silloin, kun lapsen erityistarpeet hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioon ottaen edellyttävät vanhemmilta tavanomaisen vanhemmuuden ylittävää erityistä valvontaa ja huolenpitoa.
314. Kansalaisjärjestöjen mukaan vammaispalveluissa on merkittäviä paikallisia ja alueellisia eroja, mikä asettaa vammaiset lapset eriarvoiseen asemaan asuinpaikkakunnan perusteella. Henkilökohtaisen avustajan, tulkkipalveluiden ja kuljetuspalveluiden saataavuudessa on ongelmia. Puutteet näissä palveluissa haittaavat vammaisen lapsen oike-

¹⁶ KHO: 2007:79

utta kehitykseen ja itsenäistymiseen. Vammaisten lasten perheiden oikeutta vammais- palveluihin ja kotipalveluihin ei ole turvattu riittävällä tavalla lainsäädännössä. Vaikeavammaisille lapsille ei ole riittävästi sijaishoitopaikkoja, jotka helpottaisivat heidän vanhempiansa jaksamista. Myös vammaisten pakolais- ja maahanmuuttajalasten erityistarpeisiin on kiinnitetty riittämättömästi huomiota.

VII. KOULUTUS, VAPAA-AIKA JA KULTTUURITOIMINTA (Artiklat 28, 29 ja 31)

A. KOULUTUS

suositus 43. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio ryhtyy kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin varmistaakseen, että yleissopimuksen 28 ja 29 artikla pannaan täysimääräisesti täytäntöön kaikkien lasten osalta koko maassa, mukaan lukien kaikkein haavoittuvimpiin ryhmiin kuuluvat lapset, kuten romanilapset.

suositus 45. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio tutkii, missä määrin ihmisoikeuskasvatusta on saatavilla kouluissa ja varmistaa, että kaikille lapsille ei ainoastaan anneta opetusta ihmisoikeuksista, vaan että heidät myös otetaan mukaan hankkeisiin, joissa ihmisoikeusnormeja ja -arvoja toteutetaan käytännössä niin kotona, koulussa kuin yhteisönkin sisällä.

315. Perustuslain (1999/731) mukaan jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Oppivelvollisuudesta säädetään lailla. Perustuslain (1999/731) mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla säädetään, jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Sivistykselliset perusoikeudet koskevat kaikkia Suomessa asuvia iästä ja kansalaisuudesta riippumatta.
316. Perustuslaissa (1999/731) säädetään kuntien itsehallinnosta. Kunnille voidaan antaa tehtäviä ainoastaan säätämällä siitä lailla. Perusopetuslain (1998/628) nojalla kunta on velvollinen järjestämään sen alueella asuville oppivelvollisuusikäisille perusopetusta sekä oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna esiopetusta.
317. *Opetussuunnitelman perusteet*. Opetus kaikilla kouluasteilla perustuu opetushallituksen vahvistamiin kansallisiin opetussuunnitelman perusteisiin, joissa esitetään kouluopetuksessa huomioonotettavia seikkoja, kuten ihmisoikeuskasvatus, erilaisten kulttuurien tuntemus ja kunnioittaminen, monikulttuurisuus ja suvaitsevaisuuden edistäminen.
318. Kaikille lapsille on säädetty oikeus osallistua vuoden ajan ennen oppivelvollisuuden alkua maksuttomaan esiopetukseen. Esiopetusuudistus, joka tuli voimaan vaiheittain elokuusta 2000 alkaen, käynnisti koko kasvatuksen ja opetuksen ohjausasiakirjojen uudistuksen lapsen hyvinvointia, kasvua ja oppimista tukeväksi ja edistäväksi kokonaisuudeksi. Tavoitteena on kasvun ja oppimisen jatkumo.
319. Esiopetuksen opetussuunnitelmien perusteet tuli ottaa käyttöön viimeistään elokuussa 2002, perusopetuksessa elokuussa 2006 ja lukiokoulutuksessa elokuussa 2005. Opetussuunnitelmien arvopohjana ovat ihmisoikeudet, tasa-arvo, demokratia, luonnon monimuotoisuuden ja ympäristön elinkelpoisuuden säilyttäminen sekä monikulttuuri-

suuden hyväksyminen. Opetuksen avulla tuetaan oppilaan oman kulttuuri-identiteetin rakentumista.

320. Uudet opetussuunnitelman perusteet on laadittu aikaisempaa yksityiskohtaisemmaksi. Näin voidaan paremmin varmistaa riittävä valtakunnallinen yhtenäisyys ja turvata koulutuksellinen tasa-arvo. Eri oppiaineiden tavoitteiden lisäksi myös oppiainerajat ylittävät aihekokonaisuudet on määritelty valtakunnallisesti. Myös oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä tukevat toimintatavat, kuten oppilashuolto, on kirjattu perusteissa.
321. Uusissa opetussuunnitelmien perusteissa on huomioitu eri kieli- ja kulttuuriryhmien opetuksen erityispiirteet. Opetuksessa on otettava huomioon kansalliset ja paikalliset erityispiirteet sekä kansalliskielet, saamelaiset alkuperäiskansana ja kansalliset vähemmistöt. Perusteissa korostetaan, että kouluissa on otettava huomioon suomalaisen kulttuurin monipuolistuminen eri kulttuureista tulevien maahanmuuttajien myötä. Perusteissa painotetaan, että oppisisältöjen lisäksi näiden aiheiden tulisi näkyä koko koulun toimintakulttuurissa.
322. Ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelmien perusteiden yleisiin tavoitteisiin kuuluvat ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja edistäminen sekä demokratian ja tasa-arvon edistäminen, omien valintojen suunnittelu ja tekeminen sekä vastuu valinnoista. Opetussuunnitelmien perusteiden mukaan opetuksen tulee pyrkiä antamaan valmiudet elinikäiseen oppimiseen, tukea oppijan persoonallisuuden kasvua, sekä oppijan kasvua vastuuseen omasta ja muiden ihmisten hyvinvoinnista. Tavoitteisiin kuuluvat myös oppia yhteistyötä, oppia kansalaisen perusoikeuksia ja velvollisuuksia, oppia kannustavaa vuorovaikutusta, oppia tunnistamaan julkilausuttujen arvojen ja todellisuuden välisiä ristiriitoja, pohtia kriittisesti suomalaisen yhteiskunnan ja kansainvälisen kehityksen epäkohtia ja mahdollisuuksia, oppia suvaitsevaisuutta ja kansainvälistä yhteistyötä sekä oppia vastuuntuntoiseksi ja velvollisuuksistaan huolehtivaksi kansalaiseksi.
323. Opetussuunnitelmauudistuksen tavoitteena oli muun muassa luoda perusopetuksesta entistä yhtenäisempi kokonaisuus, painottaa oppilaan hyvinvoinnista huolehtimista ja syrjäytymisen ehkäisyä, ottaa entistä paremmin huomioon oppilaiden yksilölliset tarpeet ja rakentaa perusteiden sisään joustava, erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksen kattava järjestelmä, tehostaa ohjaustoimintaa ja lisätä kodin ja koulun yhteistyötä.
324. Hallitusohjelmassa painotetaan perusopetuksen päättävien nuorten jatko-opintopaikkojen turvaamista, riittävän opintojen ohjauksen ja tukitoimien tarjoamista sekä ammatillisen koulutuksen läpäisyn parantamista. Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa vuosille 2007 - 2012 on asetettu koulutusasteiden välisten nivelvaiheiden tehostaminen sekä koulutuksen keskeyttämisen vähentäminen ja läpäisyn parantaminen kaikilla kouluasteilla lähivuosien tavoitteiksi.
325. *Esiopetus*. Laadukkaalla varhaiskasvatuksella, esiopetus sen osana, luodaan edellytykset lapsen kasvulle, tasapainoiselle kehitykselle ja hyvälle elinikäiselle oppimiselle. Se on perusta lapsen ja nuoren kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille ja terveydelle. Suomessa esiopetuksen tehtävänä on taata kaikille lapsille tasavertaiset mahdollisuudet oppimiseen ja koulun aloittamiseen ja tasoittaa kouluvalmiuksissa havaittuja eroja, jotka ovat yhteydessä lapsen oppimisen edellytyksiin ja myöhempään koulumenestykseen.

326. Opetusministeriö laati 2004 selvityksen Esiopetuksen tila Suomessa, jonka perusteella voitiin todeta, että esiopetus on edistänyt lasten suotuisia kasvu-, kehitys- ja oppimisvalmiuksia yhdenvertaisesti koko maassa. Esiopetuksen päättyessä lasten valmiudet koulunkäynnin aloittamiseen ovat hyvät.
327. Erilaiset oppijat - yhteinen koulu oli Opetushallituksen johtama hanke vuosille 2004 - 2006. Sen yhtenä teemana oli oppimisvalmiuksien vahvistaminen ja oppimisvaikeuksien varhainen tunnistaminen sekä vaikeuksiin puuttuminen eri toimijoiden yhteistyötä tehostamalla. Kehittämistyö painottui kasvun ja oppimisen polun alkupäähän - päivähoitoon ja esiopetukseen. Mukana olivat myös yleis- ja erityisopetus sekä oppilashuolto. Kodin ja koulun yhteistyön ja vanhempien tukemisen merkitys korostuivat. Teemaan osallistui kymmenen kuntaa eri puolilla Suomea.
328. *Aamu- ja iltapäivätoiminta.* Osaksi lapsen kokonaisvaltaista kehitystä tukevaa toimintaa liittyy 1. ja 2. vuosiluokkien oppilaille ja vuosiluokkien 3-9 erityisopetukseen otetuille ja siirretyille oppilaille järjestettävä aamu- ja iltapäivätoiminta. Aamu- ja iltapäivätoimintaa koskeva lainsäädäntö ja toimintaa ohjaavat perusteet tulivat voimaan elokuussa 2004. Aamu- ja iltapäivätoiminnan tavoitteena on tukea kodin ja koulun kasvatustyötä sekä edistää tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa. Aamu- ja iltapäivätoiminnan aikaisempaa laajamittaisempaa järjestämistä tuetaan myöntämällä kunnille toimintaan valtionosuutta.
329. Opetusministeriö antoi keväällä 2006 eduskunnan sivistysvaliokunnalle selvityksen aamu- ja iltapäivätoiminnasta. Selvityksen mukaan aamu- ja iltapäivätoiminta on parantanut kaikkien lasten mahdollisuuksia osallistua ohjattuun, virkistävään ja turvalliseen toimintaan aamulla ennen koulupäivän alkamista ja iltapäivällä koulupäivän päättymisen jälkeen, vähentänyt lasten yksinäistä aikaa ilman aikuisen läsnäoloa sekä helpottanut perheen ja työelämän yhteensovittamista.
330. *Romanilapset.* Opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikkö kehittää romanilasten koulutusta. Erityistä huomiota kiinnitetään romanilasten osallistumisedellytyksiin varhaiskasvatuksessa ja romaninuorten koulunkäyntiin ja jatko-opintojen onnistumiseen. Romaniväestön koulutuksen tavoitteena on koulutuksellisen tasa-arvon saavuttaminen pääväestöön nähden. Romanilasten koulutuksen kehittämisessä kiinnitetäänkin erityisesti huomiota romanilasten osallistumisedellytyksiin varhaiskasvatukseen, romaninuorten koulunkäynnin ja jatko-opintojen onnistumiseen, syrjinnän ja syrjäytymisen ehkäisyyn, yleisten tuen muotojen tehokkaaseen hyödyntämiseen, erityisopetuspäätösten valtakunnalliseen yhdenmukaistamiseen ja oppilaanohjauksen lisäämiseen. Esi- ja perusopetusta koskevan tiedotuksen ja kehittämisen avulla lisätään esiopetukseen osallistuvien määrää ja vähennetään peruskoulun keskeyttäneiden määrää. Tiedotusta on suunnattu sekä vanhemmille että opettajille. Tieto edesauttaa opettajia tukemaan romanilapsia peruskoulun käynnissä ja mahdollistaa yhteistyötä romanivanhempien kanssa. Romanilasten koulunkäyntiä ja identiteetin vahvistamista tuetaan ja yhdyshenkilöiden ja romanikielen opettajien ja muiden romaniopetuksen piirissä olevien henkilöiden (esim. kouluavustajat) ammattitaitoa ja asemaa vahvistetaan. Vuonna 2007 alkaneen romanikoulutuksen perusopetusprojekti 2:n puitteissa on mm. järjestetty yhdyshenkilökoulutusta sekä romanikielen kesäkoulu, joka on suunnattu opettajille ja muulle koulun henkilökunnalle. Projektin puitteissa on myös tuotettu uutta materiaalia, mm. poliiseille suunnattu opas, romanioppilas koulussa -opas sekä opas kodin ja koulun välisestä yhteistyöstä.

331. Opetushallituksen vuonna 2004 tekemän romaniväestön koulutusta koskevan selvityksen perusteella koululakeihin 1990-luvulla tulleet muutokset sekä muut lainsäädännön uudistukset ovat vaikuttaneet myönteisesti romanikielen asemaan ja kehitykseen koulutuksessa. Romanien koulutus on pitkällä aikavälillä kehittynyt ja heidän koulutusmyönteisyytensä on kasvanut.
332. *Tasa-arvo.* Sukupuolten välinen tasa-arvo on keskeinen teema ihmisoikeuskasvatuksessa. Hallitusohjelma esittää, että tasa-arvotietoisuutta lisätään peruskouluissa ja opettajankoulutukseen ja lastentarhanopettajien koulutukseen sisällytetään sukupuolietietoista opetusta. Myös jo ammatissa toimivien opettajien sukupuoli- ja tasa-arvotietoisuutta on tarpeen kasvattaa ja siksi myös opettajien täydennyskoulutuksiin sisällytetään tätä teemaa koskevia opetus sisältöjä. Osana hallituksen tasa-arvoohjelmaa 2008 - 2011 tarkastellaan myös oppimateriaaleja sukupuolinäkökulmasta. Oppimateriaaleista tulisi välittyä ennakkoluuloton ja avarakatseinen käsitys siitä, mikä on naisille ja miehille sopivaa ja mahdollista eikä oppimateriaalin tulisi vahvistaa stereotyyppisiä sukupuolirooleja tekstien tai kuvaston kautta.
333. *Kansainvälisyyskasvatus.* Opetusministeriö julkaisi vuonna 2007 ohjelman Kansainvälisyyskasvatus 2010. Sen tavoitteena on kehittää kansainvälisyyskasvatuksen opetus suunnitelmia, sisältöjä, menetelmiä, ja materiaaleja siten, että kansainvälisyyskasvatus muodostuu suunnitelmalliseksi näkökulmaksi, joka läpäisee kaikkea opetusta. Ohjelmaan sisältyy myös opettajien täydennyskoulutusta ja opetustoimen henkilöstökoulutusta koskevia tavoitteita. Opetusministeriö käynnisti myös projektin Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen, jonka tarkoituksena on jatkaa työtä Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman pohjalta. Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen -projektin tarkoituksena on mm. konkretisoida Euroopan neuvoston North-South Centre:n toimittamassa, Suomen kansainvälisyyskasvatusta koskevassa kansainvälisessä arvioinnissa annettuja suosituksia. Projektin keskeinen tavoite on lisätä globaalikasvatuksen laatua ja vaikuttavuutta.
334. *Osallistuva oppilas - yhteisöllinen koulu -hanke.* Koulun toimintakulttuurilla pyritään vaikuttamaan oppimisympäristön rakenteisiin, erityisesti pedagogisiin käytäntöihin. Olennainen osa koulun toimintakulttuuria ovat koulun aikuisten ja oppilaiden vuorovaikutussuhteet. Nuorten osallistuminen koulun toimintaan, kuten oppilaskunnan hallituksen työhön, ilmentää kiinnostusta yhteisten asioiden hoitoon. On arvo sinänsä, että yhteiskunnallisesti suuntautuneet kouluissa toimivat ryhmät antavat nuorille mahdollisuuden reflektoida kokemuksia ja keskustella niistä. Tällä on usein merkitystä myös koulun ja luokan ilmapiirin kehittymiselle ja sillä on myös vaikutusta toisten auttamiseen laajemminkin yhteiskunnassa. Osallistuva oppilas - yhteisöllinen koulu -hankkeen tavoitteena on tukea kunnissa lasten ja nuorten erilaisten vaikuttamisjärjestelmien kehittymistä, rakentaa toiminta- ja yhteistyöverkostoja sekä kehittää viranomaisyhteistyötä, kehittää koulujen yhteisöllistä toimintakulttuuria, kehittää oppilaskuntatoimintaa ja järjestää valtakunnallista ja alueellista koulutusta sekä henkilöstön täydennyskoulutusta sekä tuottaa tukimateriaalia
335. *JOPO-hanke.* Joustava perusopetus JOPO -hanke käynnistyi tammikuussa 2006, kun opetusministeriö myönsi määrärahaa kunnille koulupudokkaiden aktivointiin tähtäävän toiminnan kehittämiseen perusopetuksessa ja toisen asteen nivelvaiheessa. Joustavan perusopetuksen tavoitteena on tukea oppilaita, jotka ovat vaarassa jäädä ilman perusopetuksen päättötodistusta. Samalla pyritään ehkäisemään toisen asteen koulutuksesta pois jäämistä ja koulutuksen keskeyttämistä. Toimintamallin avulla kehite-

tään perusopetukseen yksilöllisiä, oppilaiden erilaiset tarpeet huomioivia toimintatapoja ja opetusmenetelmiä. Joustavassa perusopetuksessa korostuvat toiminnallisuus, erilaisten oppimisympäristöjen käyttö ja työssäoppiminen. Hankkeeseen osallistui vuonna 2006 yhteensä 27 kuntaa eri puolilta Suomea. Vuonna 2007 toiminta laajeni kattamaan yhteensä 54 kuntaa. Joustavan perusopetuksen ryhmiä on vuonna 2008 kaikkiaan 72 ja niissä opiskelee noin 700 oppilasta.

336. *Peruskoulutus paremmaksi-ohjelma*. Peruskoulutus paremmaksi (ns. POP) -ohjelma on koko hallituskauden 2007 - 2011 kestävä ohjelma, joka liittyy hallituksen tavoitteisiin parantaa koulutuksen laatua. Hallitus on päättänyt käyttää ikäluokkien pienentymisestä vapautuvat voimavarat koulutuksen laadun kehittämiseen. Voimavaroja suunnataan erityisesti perusopetuksen laadun kehittämiseen. Ohjelman toteuttamista varten on varattu yhteensä 80 miljoonaa euroa, joka kohdennetaan kunnille valtionavustuksina. POP-ohjelman painopisteenä ovat tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksen ja tukitoimien kehittäminen, oppilaanohjauksen kehittäminen, kerhotoiminta ja kodin ja koulun yhteistyö, opetusryhmien pienentäminen, opetustoimen täydennyskoulutus sekä mahdollisesti muut hallitusohjelman kohteet. Lisäksi valmistellaan perusopetuksen kansallisia laatukriteereitä, joiden tavoitteena on opetuksen korkean laadun ja monipuolisen tarjonnan turvaaminen sekä opetuksellisten ja sivistyksellisten perusoikeuksien takaaminen lapsille ja nuorille asuinpaikasta, kielestä ja taloudellisesta asemasta riippumatta. Ehdotukset perusopetuksen toiminnan laadun kriteereiksi valmistuvat keväällä 2009. Ohjelma toteutetaan vaiheittain vuosina 2008–2011.
337. *Erytisyopetus*. Opetusministeriön asettama ohjausryhmä laati vuonna 2007 selvityksen "Erytisyopetuksen strategia"¹⁷. Selvityksessä korostettiin varhaisen tehostetun tuen merkitystä ennen oppilaan siirtämistä erityisopetukseen. Oppilaalle tulisi tarjota tukiopetusta, osa-aikaista erityisopetusta ja oppilashuollon tukitoimia. Erytisyopetuspäätös pitäisi tehdä pääosin määräaikaaisesti ja päätöksessä pitäisi kirjata entistä velvoittavammin tiedot opetuspaikasta, opetuksen tarvittavista resursseista, avustajista ja muista oppilashuollon palveluista. Selvityksen keskeisenä ajatuksena on lähikouluperiaate ja inklusion toteuttaminen. Opetuksen järjestämisen lähtökohtana on oppilaiden oikeus opiskella lähikoulussaan riippumatta siitä, millaista tukea oppilaat tarvitsevat sekä toisaalta korostetaan koulun ulkopuolelle jääneiden oppilaiden, kuten fyysisesti vammaisten ja kehitysvammaisten oikeutta opetukseen.
338. Useat kansalaisjärjestöt ovat katsoneet, että ihmisoikeuskasvatus kouluissa on riittämätöntä: omaa ajattelua, yksilöllisiä taitoja, ihmisoikeuksia, yhteiskuntatietoisuutta ja mediakriittisyyttä ei huomioida koulutuksessa tarpeeksi ja ne ovat liikaa yksittäisen opettajan vastuulla.
339. Lasten osallistumisen osalta kansalaisjärjestöt pitävät tervetulleena uudistuksena perusopetuslakiin (1998/628) vuonna 2007 lisättyä säännöstä oppilaskunnasta (lain muutos 2007/239). Vaikka säännös ei velvoita kouluja järjestämään oppilaskuntatoimintaa, opetuksen järjestäjän tulee säännöksen mukaan muulla tavoin huolehtia siitä, että oppilailla on mahdollisuus ilmaista mielipiteensä koulunsa toimintaan liittyvistä, oppilaita yhteisesti koskevista asioista.

¹⁷ Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:47

340. Järjestöt tuovat myös esille, että valtakunnallisiin ja koulukohtaisiin opetussuunnitelmiin tulee kirjata pakolliseksi opetuskokonaisuudeksi tyttöjen ja naisten ihmisoikeudet sekä korostetusti naisiin kohdistuva väkivalta ihmisoikeuskysymyksenä. Lisäksi seksuaalikasvatuksessa tulee huomioida naisiin kohdistuva väkivalta ja sukupuoleen perustuva häirintä kaikissa muodoissaan. Järjestöjen mukaan näiden asioiden käsittely tulee vakiinnuttaa osaksi terveystiedon opetusta ja oppisisältöä.
341. Vammaisjärjestöt ovat esittäneet seuraavanlaisia ehdotuksia vammaispolitiikan tulevaisuuden haasteiden ratkaisemiseksi: vammaisten ihmisten opiskelua tulee helpottaa ja tukea mahdollisimman paljon. Koulunkäyntiavustajasta tulisi tehdä subjektiivinen oikeus. Koulunkäyntiavustajien koulutusta tulisi lisätä ja työehtoja parantaa. Moniammatillisen eli koulun, perheen ja muiden asiantuntijoiden yhteistyön kehittämiseen vaadittiin kiinnittämään enemmän huomiota. Vammaisille koululaisille ja opiskelijoille tulee pystyä takaamaan paremmat kokeilu- ja työharjoittelumahdollisuudet eri koulutusaloille. Myös mahdollisuuksia tutustua eri oppilaitoksiin tulisi parantaa.

suositus 47. Komitea suosittelee, että sopimusvaltiot - liittäen lapset täysimääräisesti mukaan toimintaan - edelleen jatkaa asiaankuuluvia toimia kiusaamis- ja väkivaltailmiöitä vastaan kouluissa, mukaan lukien tekemällä opiskelijoiden, henkilökunnan ja vanhempien keskuudessa määräjain selvityksiä koulussa edistettävien vertaissuhteiden laadusta. Erityisesti tulisi keskittyä vammaisiin lapsiin ja vammaisten vanhempien lapsiin kohdistuvaan kiusaamiseen ja väkivaltaan.

342. Perusopetuslakiin (1998/628), lukiolakiin (1998/629) ja lakiin ammatillisesta koulutuksesta (1998/630) sisällytettiin vuonna 2003 säännökset, jotka velvoittavat koulutuksen järjestäjän laatimaan opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelman opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toimeenpanemaan suunnitelma ja valvomaan sen noudattamista ja toteutumista.
343. Opetusministeriön vuonna 2005 asettaman kouluhyvinvointityöryhmän tehtävänä oli laatia toimenpide-ehdotukset, joilla luodaan edellytyksiä ja rakenteita lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja koulutyytyväisyyden tukemiseksi. Tavoitteena oli myös edistää lasten ja nuorten mahdollisuuksia vaikuttaa koulun arkeen. Työryhmä rajasi työnsä perusopetukseen. Koulu yhteisön päivittäinen arki sisältää tekijöitä, jotka itsessään voivat vahvistaa tai heikentää lasten hyvinvointia. Työryhmän loppuraportissa todettiin, että koulu voi vaikuttaa näihin tekijöihin sekä omilla toimillaan että yhteistyössä kotien ja oppilashuollon palvelujen kanssa.
344. *Vertaissovittelu.* Yhtenä toimenpidesuosituksena edellä mainitun kouluhyvinvointityöryhmän selvitykseen sisältyi, että täydennyskoulutuksen määrärahoja suunnattaisiin peruskouluun kehitetyn vertaissovittelutoiminnan laajentamiseen, kehittämiseen ja arviointiin niin, että vertaissovittelutoiminta tukisi koulu yhteisöjen konkreettisia toimenpiteitä kiusaamisen ehkäisemiseksi ja käsittelemiseksi. Vertaissovittelun eli VERSO-toiminnan tavoitteena on koulujen toimintahäiriöiden vähentäminen ja ehkäiseminen. VERSO-toimintaa toteuttaa Suomen Sovittelufoorumi ja opetusministeriö on rahoittanut hanketta vuosina 2006 - 2007. Vuosina 2008 - 2009 hanketta rahoittaa Raha-automaattiyhdistys. VERSO-kouluissa pyritään väkivallattomuuteen ja päihteettömyyteen, koulukiusaamisen vähentämiseen ja hyvään työrauhaan. Vertaissovittelu on ratkaisukeskeisyyteen pohjautuva menetelmä, joka tuo vaihtoehtoisen ja vapaaehtoisen tavan ratkaista oppilaiden välisiä ristiriitoja koulun arkipäivässä. Menetelmän

tarkoituksena on oppilaiden vuorovaikutustaitoja edistämällä vähentää koulujen toimintahäiriöitä.

345. Vertaissovittelu on menetelmänä yksinkertainen selkeä kaava, jonka mukaisesti osapuolia hieman vanhemmat sovittelijoiksi koulutetut oppilaat auttavat osapuolina olevia oppilaita löytämään itse ratkaisun ristiriitaansa. Sovittelun aikana osapuolet saavat kertoa oman näkemyksensä tapahtuneesta, kuvata tuntemuksiaan ja pohtia eri ratkaisuvaihtoehtoja. Kaavaa noudattamalla sovittelijaoppilaat ja ristiriidan osapuolet etenevät lopulta sopimukseen, jonka toteutumista seurataan.¹⁸
346. Toiminnan käynnistymisen jälkeen on tehty selvityksiä siitä, miten uusi osallistumista toteuttava menetelmä kouluissa toteutuu. Ensimmäinen seurantakysely vertaissovittelutoiminnan käynnistäneille kouluille tehtiin vuonna 2003 ja seuraava vastaava vuonna 2005. Molemmat kyselyt oli kohdennettu vertaissovittelijaoppilaille ja heidän ohjaajilleen. Vuonna 2006 toteutettiin kolmas seurantakysely – tällä kertaa sovittelussa osapuolina olleille oppilaille. Vertaissovittelulla on kyselyjen tulosten mukaan onnistuttu puutumaan hetkellisiin tilanteisiin niin, että on syntynyt mahdollisuus käyttäytymisen muutokseen. Vertaissovittelun yksi olennainen vahvuus piilee juuri vertaisuudessa eli siinä, että oppilaat puhuvat tilannetta ratkoessaan samaa kieltä. Seurantakyselyjen tulokset ovat rohkaisevia, sillä niin vertaissovittelijoiden kuin sovittelussa olleiden oppilaiden mielipiteet ovat kaikissa kysymyksissä valtaosaltaan myönteisiä ja toimintaa kannattavia. Oppilaille mahdollisuus osallistua koulun työrauhan turvaamiseen oli vertaissovittelijaoppilaiden vastausten perusteella erittäin mieleistä. Tavoitteena on laajentaa vertaissovittelu koko maan kouluihin.¹⁹
347. *KiVa Koulu.* KiVa Koulu on Opetusministeriön rahoittama toimenpidekokonaisuus koulukiusaamisen vähentämiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi. Syyskuussa 2006 käynnistyneen toimenpidekokonaisuuden kehittämistä vastaavat Turun yliopiston psykologian laitos ja Oppimistutkimuksen keskus yhteistyössä. KiVa Koulu -ohjelma voidaan ottaa valtakunnalliseen käyttöön asteittain syksystä 2009. KiVa Koulu -toimenpideohjelmaan kuuluu erilaisia kiusaamista ehkäiseviä toimenpiteitä sekä keinoja puuttua tehokkaasti esille tuleviin kiusaamistapauksiin. Osana toimenpideohjelmaa tuotetaan kouluille ja kodeille monipuolista materiaalia. Sen sisältämät toimenpiteet suuntautuvat yksittäisten oppilaiden lisäksi luokkien ja koulujen tasolle. Kaiken kaikkiaan KiVa koulu -ohjelman kehittämiseen osallistuu vuosien 2006 - 2009 aikana yhteensä 24 000 lasta ja nuorta eri puolilta Suomea.
348. *Koulurauha.* Poliisi ja opetushallitus ovat osallistuvat yhteistyössä järjestöjen kanssa Koulurauha-hankkeeseen, jonka tavoitteena on edistää turvallista ja viihtyisää koulua sekä muistuttaa, että kaikilla kouluyhteisön jäsenillä on oikeus turvalliseen ja tasa-arvoiseen oppimisympäristöön. Koulurauha on julistettu joka syksy koulujen alkaessa vuodesta 1990 lähtien. Koulurauha-ohjelman avulla eri paikkakuntien koulujen hyvät käytännöt koulukiusaamisen ja väkivallan vähentämiseksi leviävät laajalti ympäri maan. Koulurauha-ohjelmassa on mukana noin 40 % Suomen kouluista.
349. **Eduskunnan oikeusasiamies** on todennut saaneensa tietoonsa erityisesti vähemmistöryhmien edustajia kuullessaan, että romanilapsilla on edelleen huomattavia ongelmia

¹⁸ <http://www.ssf-ffm.com/vertaissovittelu/>

¹⁹ Vertaissovittelumenetelmä vertaissovittelijoina ja osapuolina olleiden oppilaiden kokemana - Artikkelin vertaissovittelutoiminnan seurantakyselyjen tuloksista, Maija Gellin 2007 Suomen sovitteluforum ry (www.ssf-ffm.com)

koulunkäynnissä ja että he kohtaavat edelleen koulukiusaamista. Sama koskee myös maahanmuuttajalapsia ja muidenkin vähemmistöjen edustajia, kuten vammaisia lapsia sekä lapsia ja nuoria, joiden seksuaalinen suuntautuminen kehittyy enemmistöstä poiketen. Opetustoimen laillisuusvalvonnasta vastaava apulaisoikeusasiamies on ratkaissut vuosittain joitakin koulukiusaamiseen liittyviä kanteluita. Kouluihin tehdyillä tarkastuksilla on myös säännöllisesti kiinnitetty huomiota koulukiusaamisen ehkäisyyn ja kiusaamistapauksiin puuttumiseen asianmukaisella tavalla.

350. **Vähemmistövaltuutetulle** tulee vuosittain joitakin yhteydenottoja koulutukseen ja opiskeluun liittyen. Useimmiten kyse on ollut koulukiusaamisesta, eli yhdenvertaisuuslaissa kielletystä häirinnästä tai oppilasvalinnasta ammatilliseen koulutukseen ja siitä, että oppilaan kielitaito ei ole ollut riittävä. Myös esimerkiksi venäjänkielisiin koululaisiin kohdistuva nimittely on vähemmistövaltuutetun saamien tietojen mukaan edelleen valitettavan yleistä. Opetusviranomaisten ja koulujen tulisi puuttua siihen selkeästi ja systemaattisesti.
351. **Lapsiasiavaltuutettu** on vaikuttamistyössään vaatinut säännönmukaista lasten turvallisuuden tilaa selvittävää uhritutkimusta, jossa kartoitetaan lasten kotona että muissa kasvuympäristöissä kohtaamaa väkivaltaa ja kiusaamista. Tällainen selvitys on parhaillaan tekeillä Poliisiammattikorkeakoulun ja oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen yhteistyönä (kts. uhritutkimuksesta lisää edellä luvussa V. Perheyhteisö ja sijaishuolto). Lapsiasiavaltuutettu on korostanut, että selvityksissä tulee ottaa huomioon myös mahdollinen opettajien lapsiin kohdistama epäasiallinen ja epäammatillinen käytös. Tätä koskeva kysymys sisältyy em. uhritutkimukseen.
352. Kansalaisjärjestöt kiinnittävät huomiota myös siihen, että seksuaalista ja sukupuoleen liittyvää häirintää tapahtuu kouluissa ja oppilaitoksissa, jonka kohteena ovat usein tytöt ja naispuoliset opettajat. Kuitenkin seksuaalinen häirintä ja seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvä epämiellyttävä kohtelu jää kouluissa usein havaitsematta tai siihen ei puututa. Erityisryhmänä järjestöt nostavat esiin homo- tai biseksuaalisiin sekä trans- tai intersukupuolisiin (HLBTI) lapsiin ja nuoriin kohdistuvan kiusaamisen ja syrjinnän. HLBTI-lapsia ja -nuoria tai sateenkaariperheitä ei ole juurikaan huomioitu nuorten tai koulujen parissa toimivien viranomaisten tai järjestöjen työssä.
353. Järjestöjen näkemysten mukaan kouluväkivallan ja – kiusaamisen yhteydessä huomiota tulisi kiinnittää myös netissä ja kännykässä tapahtuvaan kiusaamiseen, joka on vielä varsin uusi ilmiö ja josta tiedetään vähän.

B. VAPAA-AIKA, LEIKKIMINEN JA VIRKISTYSTOIMINTA SEKÄ KULTTUURIELÄMÄ (31 ARTIKLA)

354. *Lasten ja nuorten vapaa-ajantoiminnan rahoitus.* Opetusministeriö rahoittaa lasten ja nuorten vapaa-ajantoimintaa. Vuonna 2002 eduskunta hyväksyi lain raha-arpajaisten sekä veikkauks- ja vedonlyöntipelien tuoton käyttämisestä (1054/2001). Tämän mukaan Veikkauksen tuotosta edunsaajille (tiede, taide, nuorisotyö ja liikunta) taataan tietyt prosenttiosuudet. Nuorisotyön osuudeksi laissa on määritelty vähintään 9 %. Samassa yhteydessä laissa määriteltiin aikajakso, missä kirjastojen valtionosuuksien rahoittaminen siirretään yleisten budjettivarojen piiriin. Tämä osaltaan lisäsi myös edunsaajien käytettävissä olevia määrärahoja. Lain soveltaminen hallituskaudelta

2003–2007 lähtien on aiheuttanut nuorisotyön osalta määrärahojen merkittävän nousun ja mahdollistanut määrärahojen lisäämisen eri käyttötarkoituksiin.

355. *Valtionosuudet kuntien nuorisotyöhön.* Valtio tukee kuntien nuorisotyötä asukaskoh-
taisesti laskettavan euromäärän mukaisesti. Vuonna 2007 nuorisotyöhön tarkoitettu
valtionosuus oli 13 euroa/alle 29-vuotias asukas (12,3 euroa vuonna 2003). Nuoriso-
laki (2006/72) määrittää nuoriso-työn kunnan toimialaksi ja kunta voi käyttää nuori-
sotyöhön osoitetun valtionosuuden parhaaksi katsomallaan tavalla nuorisotyöhön.
Vuonna 2007 kunnat käyttivät nuorisotyöhön noin 160 miljoonaa euroa (140 miljoonaa
euroa vuonna 2002), joista valtionosuus on kattanut noin 7 miljoonaa euroa eli
4,4 %. Muiden kuntiin suunnattujen nuorisotyön valtionavustusten (mm. nuorten työ-
pajatoiminta, nuorisotila-avustukset, tieto- ja neuvontapalvelut, koululaisten iltapäivä-
toiminta, ennaltaehkäisevä päihde- ja huumetyö) kanssa valtion rahoituksen osuus on
noin 12,5 % (6 % vuonna 2002) kuntien nuorisotyömenoi-
sta.
356. *Lastenkulttuurin edistäminen.* Lastenkulttuuri on ollut opetusministeriön toiminnan
yhtenä paino-pisteenä vuodesta 2003 lähtien. Opetusministeriö toteutti vuosina 2003–
2007 lastenkulttuuri-poliittisen ohjelman, joka sisälsi koko ministeriön toimialaa kos-
kevat periaatteelliset tavoitteet ja laajoja ja yksityiskohtaisia toimenpiteitä toteutetta-
vaksi lastenkulttuurin eri alueilla. Myös ministeriön toiminta- ja taloussuunnitelmassa
2004 - 2007 lastenkulttuuri on ollut painopisteenä ja kehittämistavoitteena. Tämä on
näkynyt myös konkreettisina toimintoina. Vuoden 2003 alusta käynnistyi 406 000 eu-
ron määrärahalla lastenkulttuurikeskusten verkosto Taikalampun ensimmäinen kolmi-
vuotinen toimikausi. Verkostossa oli kuusi jäsentä. Meneillään olevalla toisella kolmi-
vuotiskaudella jäseniä on kymmenen ja määräraha toimintaan 970 000 euroa. Verkos-
ton tehtävänä on tukea ja kehittää jo olemassa olevien lastenkulttuurikeskusten toi-
mintaa ja edistää toiminnan syntymistä sinne, missä sitä ei vielä ole. Toimintaan liittyy
eri taiteenaloihin liittyvän osaamisen, monipuolisen lastenkulttuuriosaamisen (näytte-
ly- ja esitystoiminta, taidekasvatus, tapahtumat, tutkimus) kehittäminen. Verkoston
toiminnan tuloksena lastenkulttuuritoiminta on lisääntynyt ja aktivoitunut eri puolilla
Suomea.
357. Vuonna 2008 lastenkulttuurin edistämiseen tarkoitettu määräraha on 510 000 euroa
lastenkulttuurin erityisavustuksiin ja apurahoihin. Painopisteenä avustustoiminnassa
on taiteilijan ja lapsen välinen vuorovaikutus taidekasvatuksessa, taide lapsen yhtei-
sössä ja syrjäytymisen ehkäisemiseen tähtäävät hankkeet (taide lasten laitoksissa).
Määräraha on kasvanut vuodesta 1997 noin 219%.
358. Nuorisosirkustoiminnalla on entistä suurempi merkitys lasten ja nuorten kulttuurin
edistämässä. Opetusministeriö on tukenut valtakunnallista Nuorisosirkusliittoa ta-
voitteena toiminnan valtakunnallinen edistäminen ja myös paikallisia hyvin toimivia
sirkuksia. Nuorisosirkustoiminta on monipuolista nuoriso-, kulttuuri- ja liikuntatoi-
mintaa, jonka kehittämiseen on opetusministeriössä kiinnitetty erityistä huomiota.
359. *Lastenelokuva.* Lastenelokuva ja lastenelokuvakulttuuri ovat vuodesta 2002 lähtien
olleet kulttuuripolitiikan yhtenä painopisteenä. Vuosina 2002–2005 toimeenpantiin
opetusministeriön lastenelokuvan kehittämissuunnitelma, jonka suositukset kattoivat laa-
jasti lastenelokuvan tuotantoon, levitykseen ja jakeluun liittyviä rakenteellisia ehdo-
tuksia.

360. *Lapset ja media.* Lapset ja media -toimintaohjelma on ollut käynnissä vuodesta 2006. Toiminta-ohjelmaan sisältyvät hankkeet edistävät kasvattajien ja lasten medialukutaitoa sekä mediakasvatuksen vakiintumista. Vuonna 2003 elvytettiin koulukinotoiminta, jonka tavoitteena on, että jokainen suomalainen peruskoululainen pääsee katsomaan elokuvaa elokuvateatteriinkin vähintään kerran vuodessa.
361. Saamenkielisten lasten ja nuorten radio- ja TV-ohjelmien sekä muun lasten kulttuuritarjonnan (muun muassa lehdet, kirjallisuus, musiikki, teatteri, videot, nukketeatteri) lisäämiseen on kohdennettu erityistoimia Lapset ja media -toimintaohjelman puitteissa. Yleisradio aloitti saamenkielisen lastenohjelman lähettämisen syksyllä 2007.
362. **Saamelaiskäräjät** on todennut, että saamenkielisen lastenohjelman lähettämisen aloittaminen on ollut saamelaislasten kielen säilymisen ja kehittymisen kannalta tärkeä toimenpide. Tärkeäksi on myös koettu se, että ohjelmaa voivat seurata saamelaiset kaikkialla Suomessa. Saamelaiskäräjät on katsonut, että saamenkielisen lastenohjelmiston tuottamista tulisi resursoida nykyistäkin enemmän, ja että tuotannossa tulisi hyödyntää myös yhteispohjoismaista, jo valmiina olevaa saamenkielistä lastenohjelmistoa. Saamenkielisiä lastenlehtiä, saamenkielistä virkistys- ja harrastus-toimintaa, saamenkielisen lastenkirjallisuuden, saamenkielisen lastenmusiikin ja saamenkielisten tietokonepelien tuottamista tulisi tukea ja edistää entistä ponnekkaammin.
363. Mannerheimin Lastensuojeluliitto toteaa, että lasten ja nuorten ohjelmien määrä ei ole lisääntynyt samassa suhteessa television muun ohjelmatarjonnan kanssa. Lapsille tehtyjä ohjelmia lähetetään vähän suhteessa lasten osuuteen väestöstä.
364. *Lasten ja nuorten liikunta.* Opetusministeriö on tukenut lasten ja nuorten liikuntaa usealla eri tavalla. Keskeisin tukimuoto on lajiliittojen tulosperusteinen avustaminen, jonka kautta laskennallisesti kanavoituu noin 8,5 miljoonaa euroa lasten ja nuorten liikunnan tulosten perusteella. Toinen merkittävä tukimuoto on ollut lasten ja nuorten liikuntaohjelma, jonka kautta on tuettu paikallista toimintaa koulupäivän aikana tai välittömästi sen jälkeen ja paikallisia seuroja kehittämään uusia toimintamuotoja liikuntaa harrastaville nuorille. Lisäksi lajiliittoja on kannustettu kehittämään omia lasten ja nuorten ohjaus- ja kilpailujärjestelmiä. Kolmas merkittävä tuen muoto on ollut liikuntapaikkarakentaminen ja erityisesti lähiliikuntapaikkahankkeiden tukeminen koulujen pihoihin.
365. *Valtakunnallisten liikuntajärjestöjen avustaminen.* Lasten ja nuorten liikunnan tukeminen korostuu valtakunnallisten liikuntajärjestöjen avustusjärjestelmässä. Vuodesta 2006 käytössä olleen valtionapujärjestelmän tulosalueet ja niiden keskinäiset painotukset ovat olleet seuraavat:

Lasten ja nuorten liikunta	50 %
Aikuisliikunta	25 %
Huippu-urheilu	25 %

366. Valtakunnallisten liikuntajärjestöjen valtionavustusten jaon pohjana on viime vuosina käytetty 1990 -luvulla kehitettyä tulosohjausjärjestelmää. Tulosperusteisella arvioinnilla pyritään ohjaamaan liittoja toiminnan kehittämisen osalta siten, että mahdollisimman moni tyttö ja poika voi osallistua liiton seurojen toimintaan. Päästäkseen tähän tavoitteeseen liiton tulee auttaa seuroja monipuolistamaan tarjontaansa. Sen tulee vastata ohjaajien ja valmentajien osaamisesta sekä tarjota seuroille välineitä toiminnan

kehittämiseen lapsikeskeiseksi. Liitolla tulee myös olla tarjolla seuroille toimintamalleja ja kilpailu- ja harrastuspainotteiseen toimintaan. Seuroissa tulee olla tarjolla monipuolisia harrastusvaihtoehtoja, jotka mahdollistavat eritasoisen kilpailemisen tai harrastamisen ilman kilpailemista. Kilpailujärjestelmän tulee tarjota mahdollisuuksia monenlaiseen kilpailemiseen.

367. Tulospohjainen avustusjärjestelmä on osaltaan ohjannut lajiliittoja ottamaan selkeämmin huomioon lasten ja nuorten liikunnan kehittämisen. Ongelmaksi on enemmän noussut se, että paikallisilla seuroilla ei ole kaikilta osin valmiuksia ottaa vastaan kaikkia seuroihin haluavia. Lisäksi yhä selkeämmin on esiinnoussut se tosiasia, että lasten ja nuorten harrastus keskittyy harvempiin lajeihin. Esimerkiksi 10-vuotiaiden poikien osalta 25 % koko ikäluokasta harrastaa jalkapalloa.
368. *Lasten ja nuorten liikuntaohjelma*. Opetusministeriö päätti jatkaa vuonna 1999 käynnistetyn Lasten ja nuorten liikuntaohjelman toteuttamista käynnistämällä sen toinen vaihe vuonna 2003. Ohjelman keskeisinä painopisteinä ovat olleet liikunnan lisääminen koulupäivän aikana sekä paikallisen seuratoiminnan kehittäminen.
369. Lasten ja nuorten liikuntaohjelman painotukset ovat seuratoiminnan laadun kehittäminen sekä liikunnan harrastamisen mahdollisuuksien tarjoaminen entistä useammille, iltapäivätoiminnan laadullinen kehittäminen liikunnan osalta sekä 3 - 9 -luokkalaisten välittömästi koulupäivän jälkeisen toiminnan kehittäminen sekä paikallinen pilotointi, vammaisten lasten mukaan ottaminen urheiluseuratoimintaan Liikuntaa Kaikille Lapsille-hankkeen esimerkkien avulla sekä vähän liikkuvien lasten ja nuorten aktivointi
370. Opetusministeriö on rahoittanut Lasten ja nuorten liikuntaohjelman sekä kouluhyvinvoinnin-toimenpideohjelman kautta lasten- ja nuorten urheilujärjestö Nuori Suomi ry:n toteuttamaa Koululaiset liikkeelle-hanketta. Hankkeen tavoitteena on ollut tavoitteena on varmistaa jokaiselle koululaiselle päivittäin vähintään tunti liikumista: hanke levittää päivittäisen liikunnan toimintamalleja erilaisten kampanjoiden, liikunta-kerhojen, kisojen ja tapahtumien kautta.

VIII. ERITYISET TURVAAMISTOIMENPITEET (Artiklat 22, 38, 39, 40, 37 (alakohdat b-d)ja 32–36)

A. POIKKEUSOLOISSA ELÄVÄT LAPSET

i. Pakolaislapset

371. *Ulkomaalaisyhteistyön uudistus*. Ulkomaalaisviraston nimi muuttui Maahanmuuttovirastoksi 1 päivästä tammikuuta 2008 lähtien. Nimenmuutos liittyi pääministeri Vanhasen II hallituksen hallitusohjelman maahanmuuttoa koskeviin laajempiin uudistuksiin, joilla sisäasiainministeriöön koottiin maahanmuutosta ja kotoutuksesta vastaava kokonaisuus, josta vastaa maahanmuutto- ja eurooppaministeri. Maahanmuuttoviraston tehtävät ovat samat kuin edeltäjällään kattaen turvapaikka-, oleskelulupa- ja kansalaisuusasiat.
372. *Ulkomaalaislaki*. Nykyinen ulkomaalaislaki (2004/301) tuli voimaan toukokuussa 2004. Lakia muutettiin vuonna 2006 lisäämällä siihen säännökset Maahanmuuttovi-

raston, poliisin ja rajavartiolaitoksen oikeudesta saada pyynnöstään ilman huoltajaa olevaa alaikäistä turvapaikanhakijaa ja hänen perheenjäseniään koskevia tietoja vastaanottokeskukselta sekä säännös ilman huoltajaa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan vanhemman tai muun hänen tosiasiallisesta huollostaan vastanneen henkilön jäljittämisestä (lain muutos 1158/2006).

373. *Lapsen etua koskeva selvitys.* Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelmaan kirjattiin selvitettäväksi lapsen edun toteutumista turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Tavoitteena on arvioida erityisesti ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijalasten asema ja kohtelu. Selvitys laadittaneen vuoden 2008 kuluessa ja selvityksen osoittamien mahdollisten kehittämistarpeiden toteuttaminen on maahanmuuttohallinnon lähivuosien keskeinen tavoite.
374. *Säilöönotto.* Sisäasiainministeriö on maaliskuussa 2008 asettanut selvityshankkeen ulkomaalaislain (2004/301) nojalla säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta, säilöönottoyksikön toiminnasta sekä säilöön ottamisen edellytyksistä ja menettelyistä. Selvityshanke toteutetaan kahdessa vaiheessa. Hankkeen ensimmäisessä vaiheessa tarkoituksena on selvittää ja arvioida mm. säilöön otettujen kohtelua säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköstä annetun lain (116/2002) nojalla perustetussa säilöönottoyksikössä. Erityisesti tässä yhteydessä tarkastellaan erityisryhmien kuten alaikäisten asemaa säilöön ottamisen edellytysten ja kohtelun kannalta. Selvityksen on määrä valmistua vuoden 2008 loppuun mennessä.
375. *Tiedonsaantioikeus.* Tiedonsaantioikeutta koskeva ulkomaalaislain (2004/301) muutos tuli voimaan helmikuussa 2007. Lain perusteella Maahanmuuttovirastolla, poliisilla ja rajavartiolaitoksella on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada pyynnöstään vastaanottokeskukselta ilman huoltajaa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan syntymäaika, perheenjäseniä ja näiden olinpaikkaa koskevia tietoja, jotka ovat välttämättömiä mainittujen viranomaisten selvittäessä alaikäisen henkilöllisyyttä, matkareittiä tai maahantulon tai oleskeluluvan myöntämisen edellytyksiä taikka Maahanmuuttoviraston pyrkiessä jäljittämään ilman huoltajaa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan vanhempia tai muuta hänen tosiasiallisesta huollostaan vastannutta henkilöä. Tietoja pyydettyessä viranomaisten on erityisesti kiinnitettävä huomiota lapsen etuun.
376. Tiedonsaantioikeuden tarkoituksena on lapsen edun toteutuminen ja lapsen aseman parantaminen mahdollistamalla lapsen tilanteen kokonaisvaltainen viranomaiskäsittely sekä päätöksenteon perustuminen kaikkiin tiedossa oleviin tosiseikkoihin. Alaikäiselle on kerrottava hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla Maahanmuuttoviraston, poliisin ja rajavartiolaitoksen tiedonsaantioikeudesta. Lapsen edustajan tulee saada etukäteen tieto luovutettavista tiedoista. Lapsen edustaja voi oikaista virheellisen tiedon ja arvioida tiedon merkitystä. Ennen kuin Maahanmuuttovirasto ratkaisee kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen sekä siihen liittyvän muun ulkomaalaislain (2004/301) mukaisen hakemuksen, lapsen edun periaate otetaan aina päätöksenteossa huomioon. Toistaiseksi Maahanmuuttovirasto ei ole tehnyt tiedonsaantipyynnöitä ulkomaalaislain (2004/301) tiedonsaantioikeutta koskevan säännöksen nojalla.
377. *Jäljittäminen.* Ulkomaalaislakiin (2004/301) lisättiin vuonna 2006 (lain muutos 1158/2006) myös jäljittämistä koskeva säännös. Sen mukaan Maahanmuuttoviraston on mahdollisuuksien mukaan pyrittävä ilman huoltajaa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan edun toteuttamiseksi jäljittämään hänen vanhempansa tai muu hänen tosiasiallisesta huollostaan vastannut henkilö viipymättä.

378. Maahanmuuttovirastolla on velvoite suorittaa alaikäisen yksin tulleen turvapaikkahakijan vanhempien tai tosiasiallisten huoltajien jäljittämistä. Jäljittämisen tavoitteena on selvittää huoltajan olinpaikka sekä luoda uudelleen yhteys alaikäisen hakijan ja hänen huoltajansa välillä. Jäljittämisen kautta Maahanmuuttovirasto voisi saada päätöksensä perusteeksi tietoja alaikäisen turvapaikkahakijan perhesuhteista sekä elinolosuhteista. Lisäksi jäljittämisen tavoitteena on saada hyödyllistä tietoa mahdollista perheenyhdistämistä varten joko Suomessa, hakijan kotimaassa tai asuinmaassa. Jäljittämistä ei suoriteta, jos hakijalla ei ole ollut tosiasiallista huoltajaa ennen Suomeen tuloaan. Jäljittäminen ei vaikuta kansainvälisen suojelun tarpeen arviointiin. Jäljittäminen ei saa vaarantaa alaikäisen turvapaikanhakijan tai hänen omaistensa turvallisuutta.
379. Maahanmuuttovirasto ja riippumaton kansalaisjärjestö International Social Service (ISS) ovat solmineet huhtikuussa 2007 yhteistyösopimuksen ilman huoltajaa olevien alaikäisten turvapaikanhakijoiden tosiasiallisten huoltajien jäljittämistä. ISS:llä on maailmanlaajuinen verkosto, jonka avulla ISS avustaa kansainvälisestä siirtolaisuudesta johtuvissa yksilöiden ja perheiden ongelmatilanteissa, kuten esimerkiksi kansainvälisissä adoptioissa ja huoltajuuskiistoissa.
380. Maahanmuuttoviraston ja ISS:n välisessä yhteistyösopimuksessa on sovittu, että ISS:n tulee viimeistään kahden kuukauden (60 vuorokautta) kuluttua jäljittämispyyntön vastaanottamisesta ilmoittaa, onko jäljittäminen mahdollista suorittaa. Jäljittämisen kokonaiskestoajaksi on sovittu viisi kuukautta (150 vuorokautta). Yksittäistapauksessa on mahdollisuus sopia toisin. Maahanmuuttoviraston ylijohdajan ja turvapaikkakayksikön välisessä vuoden 2007 tulossopimuksessa on sovittu, että alaikäisten yksin tulleiden turvapaikanhakijoiden hakemusten käsittelyaika on 180 vuorokautta silloin, kun jäljittämistä suoritetaan. Muutoin käsittelyaika on 90 vuorokautta.
381. Suomeen on 1.2 – 31.12.2007 välisenä aikana saapunut 50 yksin tullutta alaikäistä turvapaikanhakijaa, jotka on puhuteltu Maahanmuuttovirastossa vuoden 2007 loppuun mennessä. ISS:lle on vuoden 2007 aikana lähetetty 11 jäljittämispyyntöä. Jäljittämisen loppuraportti on saatu vain neljän (4) lapsen kohdalla. Vuoden 2007 kokemusten perusteella voidaan todeta jäljittämisen olevan käytännössä hyvin haasteellista. Turvapaikkaprosessi edellyttää nopeahkoa jäljittämistoimintaa, mutta jäljittämistyö on osoittautunut käytännössä aikaa vieväksi. Tämä johtuu muun muassa hakijoiden pääasiallisten lähtömaiden tilanteesta, jossa jäljittäminen on äärimmäisen hankalaa.
382. Jäljittämisen myötä Maahanmuuttoviraston tiedontarve on kasvanut. Sen vuoksi yksin saapuneiden lasten Suomessa olevia sukulaisia tai tuttaviam on ryhdytty kuulemaan Maahanmuuttovirastossa. Edellytyksenä kyseiselle kuulemiselle on sekä kuultavan suostumus että lapsen edustajan suostumus. Menettely on osaltaan saattanut vaikuttaa siihen, että Maahanmuuttovirasto ei ole toistaiseksi lähettänyt vastaanottokeskusten johtajille tiedonsaantipyynnöjä viranomaisen tiedonsaantioikeuden perusteella.
383. *Ilman huoltajaa saapuvat alaikäiset turvapaikanhakijat.* Vuonna 2005 Suomeen saapui ilman huoltajaa olevia alaikäisiä turvapaikanhakijoita 220. Vuonna 2006 heitä saapui 108 ja vuonna 2007 ilman huoltajaa olevia alaikäisiä turvapaikanhakijoita saapui 98. Vuonna 2006 pääosa heistä oli Afganistanin (23), Somalian (20), Angolan (17) ja Irakin (15) kansalaisia. Vuoden 2007 alaikäisistä ilman huoltajaa olleista hakijoista pääosa oli irakilaisia (27) ja somalialaisia (24). Kaikkiaan vuoden 2007 hakijat edustivat 18 kansalaisuutta. Valtaosa hakijoista oli yli 15-vuotiaita poikia. Maahan-

muuttovirasto tilastoi alaikäisiksi myös ne hakijat, jotka tulevat turvapaikkamenettelyn aikana täysi-ikäisiksi. Asiakirjojen puuttuessa hakijan tilastoiminen alaikäiseksi perustuu hänen omaan ilmoitukseensa.

384. *Maahanmuuttoviraston tekemät päätökset ilman huoltajaa tulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille.* Vuonna 2006 alaikäisten ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijoiden hakemuksiin tehtiin 130 päätöstä. Aineellisesti käsiteltiin 100 hakemusta. Raukeamispäätös tehtiin yhdeksään (9) hakemukseen ja 21 hakijan osalta hakemus jätettiin tutkimatta sen vuoksi, että jokin muu EU-jäsenvaltio, Norja tai Islanti oli vastuussa turvapaikkahakemuksen tutkimisesta (ns. Dublin-menettely).
385. Vuonna 2007 ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden hakemuksia käsiteltiin aineellisesti 150. Raukeamispäätös tehtiin kolmelle (3) hakijalle ja 12 hakijan osalta hakemus jätettiin tutkimatta sen vuoksi, että jokin muu EU-jäsenvaltio, Norja tai Islanti oli vastuussa turvapaikkahakemuksen tutkimisesta (ns. Dublin-menettely). Sekä vuonna 2006 että vuonna 2007 osa hakijoista oli päätöksentekohetkellä täyttänyt 18 vuotta.
386. *Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten vastaanotto.* Suomeen ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten vastaanotto järjestetään vastaanottokeskusten yhteydessä olevissa ryhmäkoteissa, joita on eri puolilla Suomea yhteensä neljä. Suurin osa ilman huoltajaa tulleista alaikäisistä sijoitetaan ensin pääkaupunkiseudulla sijaitsevaan transit-yksikkönä toimivaan ryhmäkotiin. Ilman huoltajaa tulleelle alaikäiselle haetaan välittömästi hänen saavuttuaan säännösten mukainen edustaja, jonka määrää käräjäoikeus. Lapsen edustamisesta on säädetty maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetussa laissa (493/1999). Transit-yksikössä ilman huoltajaa tulleet alaikäiset oleskelevat noin 2 - 4 kuukautta. Tänä aikana poliisi selvittää alaikäisen henkilöllisyyden, matkareitin ja maahantulon. Turvapaikkapuhuttelun tekee Maahanmuuttovirasto. Turvapaikkapuhuttelussa on läsnä alaikäisen edustaja, transit-yksikön sosiaalityöntekijä, tulkki sekä - jos edustaja katsoo tarpeelliseksi - oikeudellinen avustaja. Pienten lasten tukena voi olla myös lapsen sukulainen. Alaikäisten turvapaikanhakijoiden puhuttelu on edelleen keskitetty Maahanmuuttovirastossa tulosalueelle, jonka virkamiehillä on tarvittava erityisasiantuntemus lapsiasioissa. Alaikäisen puhuttelusta on laadittu oma ohjeistus.
387. Turvapaikkapuhuttelun jälkeen alaikäiset siirretään ryhmäkotiin odottamaan turvapaikka- ja oleskelulupapäätöstä. Perustarpeiden kuten majoituksen, aterioiden ja terveydenhuollon lisäksi ryhmäkoti järjestää alaikäisen hoivan ja kasvatuksen. Täysi-ikäisiksi tulleet turvapaikkaa hakevat nuoret sijoitetaan vastaanottokeskukseen muiden turvapaikanhakijoiden joukkoon.
388. Oleskeluluvan saaneille alaikäisille osoitetaan kuntapaikka, minkä jälkeen kunta vastaa lapsen perustarpeista, hoivasta, kasvatuksesta ja kotoutumisesta. Kunta sijoittaa alaikäisen yleensä perheryhmäkotiin, joita on viisi eri puolella Suomea. Kolme näistä on yhdistettyjä ryhmä- ja perheryhmäkoteja. Tällaisessa ryhmä- tai perheryhmäkodissa asuvan alaikäisen ei tarvitse muuttaa sen jälkeen kun hän on saanut oleskeluluvan, vaan hän jatkaa asumista samassa paikassa. Tällä järjestelyllä on haluttu turvata erityisesti pienten lasten sijoituksen jatkuvuus; lapsen ei tarvitse kokea eroa häntä hoivavista aikuisista, joihin hän turvaa ja on kiintynyt. Nuoret siirretään joko erillisiin perheryhmäkoteihin, joissa asuu 15 - 17 -vuotiaita, tai yhdistetyn ryhmä- ja perheryhmäkodin yhteydessä sijaitseviin tukiasuntoihin, jotka on tarkoitettu 17-vuotiaille. Ryh-

mä- ja perheryhmäkotien sekä tukiasuntojen henkilökunnan mitoitus ja lapsiryhmän koko vastaa lastensuojelulain (2007/417) vaatimuksia. Ryhmä- ja perheryhmäkodeissa alaikäisille järjestetään kasvatuksen ja hoivan ohella sosiaali- ja terveystalveluita sekä tulkkipalveluita. Alaikäisen ilman huoltajaa tulleiden terveystalvelut ovat laajemmat kuin täysi-ikäisten ja hyvin lähellä maassa pysyvästi asuvien palveluita.

389. Osa alaikäisistä sijoitetaan yksityismajoitukseen perheisiin, jotka ilmoittavat olevansa lapsen sukulaisia ja haluavansa ottaa lapsen hoitoonsa. Ennen sijoittamista yksityismajoitukseen perheisiin selvitetään perheen kyky ja voimavarat huolehtia lapsen hoivasta. Selvityksen tekevät transit-yksikön sosiaalityöntekijä ja perhetyöntekijä, joiden lisäksi selvityksen tekemiseen osallistuvat myös perheen asuinkunnan sosiaalitoimi ja alaikäisen edustaja sekä mahdollisuuksien mukaan lastensuojelun työntekijä. Selvityksen laatimiseen kuuluu useita kotikäyntejä ja perheen haastatteluja. Jos päätös on myönteinen, alaikäinen sijoitetaan perheeseen ja kunnalle tehdään lastensuojelulain mukainen ilmoitus yksityisperheeseen sijoitettavasta alaikäisestä. Lapsen tilannetta perheessä seurataan kotikäynnin, johon osallistuvat edellä mainitut perhetyöntekijä ja alaikäisen edustaja.
390. Oppivelvollisuusikäiset eli alle 16-vuotiaat lapset käyvät koulua. Useimmiten kunnat järjestävät heille ensin maahanmuuttajalapsille tarkoitettua alkuopetusta, jonka painopiste on suomen kielen oppimisessa. Alkuopetuksen (500 tuntia) jälkeen lapset siirretään heidän ikänsä mukaisille tavallisille luokille. Oppivelvollisuusikäisten ylittäneille alaikäisille pyritään löytämään opiskelumahdollisuuksia ilta- ja aikuislukioista sekä kansanopistoista. Oleskeluluvan saaneet alaikäiset jatkavat opintojaan ikänsä ja kykyjensä mukaisesti maan koulutusjärjestelmässä. Nuorille on järjestetty myös opintoihin valmentavaa opetusta. Oleskeluluvan saaneiden alaikäisten ja myös täysi-ikäisten terveystalvelut ovat samat kuin maassa pysyvästi asuvilla.
391. *Psykososiaalisen arvioinnin kehittäminen yksintulleiden turvapaikanhakijalasten vastaanottamiseen.* Tammikuussa 2008 käynnistyi Yhteiset Lapsemme ry:n ja Eri-tyishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry:n yhteistyönä hanke psykososiaalisen arvioinnin kehittämiseksi yksintulleiden turvapaikanhakijalasten vastaanottamiseen. Maahanmuuttovirasto on mukana ohjausryhmässä, joka on perustettu ohjaamaan ja linjaamaan käynnistynyttä projektia. Ohjausryhmän tehtävänä on myös projektin aikana luodun toimintamallin toimivuuden arvioiminen ja sen kytkeminen olemassa olevaan yksin tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmään.
392. Yksin tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan vastaanottaminen on erittäin haasteellinen tehtävä. Lapsen kohdalla pitää pystyä arvioimaan mahdollisimman objektiivisesti turvapaikan tarve sekä päätöksen oikeellisuus lapsen edun näkökulmasta. Lapsen edun mukaisen päätöksen tekeminen edellyttää lapsen psykososiaalisen tilanteen kartoitusta sekä tehdyn päätöksen vaikutusta lapsen psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen sekä sosiaaliseen hyvinvointiin pitkällä aikavälillä. Projektin ensisijaisena kohderyhmänä ovat Suomeen yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat. Projektin toisena kohderyhmänä ovat virastojen, vastaanottokeskusten ja kuntien työntekijät, joihin projekti kohdistuu koulutuksellisesti.

suositus 50. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio varmistaa, että ns. nopeutetussa menettelyssä kunnioitetaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia ja turvapaikanhakijoiden oikeusturvaa.

393. Ulkomaalaislain (2004/301) nojalla turvapaikkahakemus voidaan käsitellä nopeutetussa menettelyssä, jos hakija hakee turvapaikkaa Suomesta toisen kerran saatuaan jo kielteisen päätöksen, tai jos hakija on tullut Suomeen ns. turvallisesta alkuperämaasta taikka jos hakemus katsotaan ilmeisen perusteettomaksi. Nopeutetun turvapaikkamenettelyn tarkoituksena on karsia pois ja tehdä mahdolliseksi käsitellä nopeasti sellaiset turvapaikkahakemukset, joissa hakijalla selvästi ei ole perusteita kansainvälisen suojelun saamiseksi Suomessa. Nopeutetussa menettelyssä päätöstä koskevan muutoksenhaun vireilläolo ei estä käännyttämispäätöksen täytäntöönpanoa.
394. Maahanmuuttoviraston vuoden 2006 vahvistetun tilaston mukaan ns. nopeutetussa menettelyssä (ilmeisen perusteeton) ratkaistiin neljä (4) alaikäisen yksin tulleen turvapaikanhakijan hakemusta. Vuonna 2007 yksi (1) ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden hakemuksista on ratkaistu ns. nopeutetussa menettelyssä.
395. **Vähemmistövaltuutettu** teki valtioneuvoston pyynnöstä vuonna 2005 selvityksen nopeutetun turvapaikkamenettelyn oikeusturvatakeista. Käsittelyn perustana oli kansainvälisissä sopimuksissa asetetut ihmisoikeudet sekä perustuslain (1999/713) oikeusturvaa ja hyvää hallintoa koskevat säännökset. Tutkimuksen perusteella voitiin havaita, että vaikka menettely pääsääntöisesti turvaa oikeusturvan, käytännössä on kuitenkin esiintynyt tulkintaongelmia. Viranomaisen toiminnan tulisi olla johdonmukaista ja yhdenvertaista turvapaikkamenettelyn aikana riippumatta hakijoiden alkuperästä ja asiointivalmiuksista.
396. Ongelmallisena valtuutettu piti mahdollisuutta jättää turvapaikkapuhuttelu kokonaan tekemättä tai siirtää puhuttelu muun kuin Maahanmuuttoviraston suoritettavaksi. Myös turvapaikanhakijan mahdollisuuksia avustajan käyttämiseen ja oikeusavun saamiseen tulee kiinnittää entisestään huomiota, ettei hakijan oikeusturva vaarannu.
397. Muutoksenhaun osalta valtuutettu totesi, että hallinto-oikeudelle tulisi varmistaa mahdollisuus lausua asiassa ennen käännytyspäätöksen täytäntöönpanoa, mitä ei aina ole tapahtunut resurssien puutteellisuuden vuoksi. Valtuutettu katsoi, että tämä vaarantaa oikeusturvan ja muutoksenhakuoikeuden tehokkuuden.
398. Sisäasiainministeriö asetti ajalle 1.11.2007–30.4.2008 selvityshankkeen maahanmuuttohallinnon ja Maahanmuuttoviraston toiminnan kehittämiseksi. Selvityshankkeen tavoitteena oli luoda edellytykset aktiiviselle, kokonaisvaltaiselle ja johdonmukaiselle maahanmuuttopolitiikalle, joka ottaa täysipainoisesti huomioon niin työvoiman tarpeen, maahanmuuttajien moninaiset lähtökohdat kuin kansainvälisen suojelun ja ihmisoikeuksien toteuttamisen velvoitteet. Selvityshankkeen painopiste oli Maahanmuuttoviraston palvelun, toiminnan laadun ja rakenteiden kehittämisessä. Selvityshankkeen toimeksiantona oli myös tehdä hallitusohjelmaankin kirjattu selvitys Maahanmuuttoviraston ja valitustuomioistuinten käsittelymenettelyistä.
399. Selvitysmiehen raportin mukaan muutoksenhakua koskeva lainsäädäntö ja muutoksenhaun prosessit ovat yleisesti ottaen asianmukaisia ja asiakkaan oikeusturvan huomioon ottavia. Muutoksenhakuprosessiin yleensä ja tosiasioiden selvittämiseen kuluu tuomioistuimessa tietty aika niillä voimavaroilla, jotka tuomioistuimella ovat käytettävissä. Selvitysmiehen esittämien toimenpide-ehdotusten mukaisesti keskimääräisiä käsittelyaikoja olisi saatava lyhyemmiksi. Lisäksi tulisi kiinnittää huomiota siihen, että hallintotuomioistuimissa on riittävästi voimavaroja ulkomaalaisasioiden hoitamiseen.

suositus 51. Komitea suosittelee myös, että sopimusvaltio käsittelee perheen yhdistämistä koskevat hakemukset myönteisesti, humanisti ja kiireellisesti yleissopimuksen 10 artiklan mukaisesti.

400. *Perhesidehakemusten käsittelyaika.* Perhesidediaarissa, joka koskee alaikäisten lasten perhesidehakemuksia, keskimääräinen käsittelyaika vuonna 2007 oli 114 vrk. Tämä luku pitää sisällään sekä hakemukset, joissa perheenkokoajalla on lupa pakolaisuuden/suojelun tarpeen perusteella että muut kolmannen maan kansalaisten alaikäisten lasten hakemukset. Vuonna 2006 vastaavan ryhmän keskimääräinen käsittelyaika oli 106 vrk.
401. Kokonaiskäsittelyaikojen pituus riippuu kuitenkin useista eri seikoista, joihin virastolla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa. Kokonaiskäsittelyaika hakemuksen vastaanottamisesta (josta vastaavat Suomen edustustot ja kihlakunnan poliisilaitokset) päätöksen tiedoksiantoon (Suomessa pääsääntöisesti kirjeitse ja poikkeuksellisesti haastetiedoksiantona; ulkomailla usein edustuston välityksellä) kattaa monia eri viranomaistoi-
menpiteitä. Lisäksi on huomioitava, että pakolaistaustaisten ulkomaalaisten hakemusten usein pidempi käsittelyaika johtuu nimenomaan tarpeesta kuulla hakijoita henkilökohtaisesti ja hankkia erilaisia lisäselvityksiä suullisenkin kuulemisen avulla. Perhesiteestä ei välttämättä voida esittää minkäänlaista asiakirjaselvitystä ja toisaalta voi olla perusteltua syytä kyseenalaistaa esitettyjen asiakirjojen luotettavuus. Voi myös olla tarpeen varata tilaisuus osoittaa biologinen sukulaisuus toteen DNA-tutkimuksen avulla, minkä järjestäminen vie aikaa. Suullinen kuuleminen voi olla tarpeen siitäkin syystä, että kuultava on luku- ja kirjoitustaidoton. Kuulemisviiveitä aiheuttaa myös se, että hakijat asuvat usein kaukana Suomen edustustojen sijaintipaikoista, eikä perhesidehaastattelujen järjestäminen myöskään aina ole mahdollista maan olosuhteet huomioon ottaen (esimerkiksi konfliktit, sadeaika).
402. Maahanmuuttovirasto on pyrkinyt omilla aloitteillaan kiinnittämään muiden perheen-
yhdistämisprosessiin osallistuvien viranomaisten huomion siihen, että prosesseja prio-
risoitaisiin ja tehostettaisiin. Käsittelyä pyritään edelleen tehostamaan ohjeistuksen ja
koulutuksen avulla yhteistyössä poliisilaitosten ja edustustojen kanssa. Parhaillaan
meneillään olevan ulkomaalaisprosessien sähköistämisen avulla pyritään myös vaikut-
tamaan käsittelyaikoihin.
403. **Eduskunnan apulaisoikeusasiamies** on myös kiinnittänyt Maahanmuuttoviraston
huomiota siihen, että lapsen edun toteutuminen edellyttää alaikäistä koskevien asioi-
den käsittelemistä kiireellisenä. Viranomaisilla on erityinen vastuu lapsen oikeuksien
toteutumisesta, sillä lapsen mahdollisuudet puolustaa oikeuksiaan itse ovat vähäiset.
Tapauksessa oli kysymys oleskelulupa-asian käsittelyajasta, joka oli lapsen näkökul-
masta kohtuuttoman pitkä (2874/4/05).
404. Useat kansalaisjärjestöt kiinnittävät huomiota siihen, että lapsen etu ei edelleenkään
aina toteudu täysimääräisesti alaikäisiä turvapaikanhakijoita koskevassa päätöksente-
ossa. Kansalaisjärjestöt pitävät kuitenkin myönteisenä sitä, että ilman huoltajaa tullei-
den turvapaikanhakijalasten turvapaikkaprosessi on nopeutunut huomattavasti viime
vuosien aikana. Järjestöjen mukaan hakemusten nopeampi käsittely ei järjestöjen mu-
kaan kuitenkaan ole toteutunut perheenyhdistämishakemusten kohdalla. Järjestöt
kiinnittävät huomiota myös turvapaikanhakijoina olevien lasten säilöönottamisen on-
gelmallisuuteen. Alaikäisten säilöönottoa ei tilastoida, joten asiasta ei ole avoimesti

saatavilla ajantasaista tietoa. Myös ns. Dublin-sopimuksen kaavamainen soveltaminen turvapaikanhakijalapsiin huolestuttaa järjestöjä.

405. Kansalaisjärjestöjen mukaan ulkomaalaislakiin (2004/301) tehtyjen jäljittämistä ja tietojensaantia koskevien muutosten tultua voimaan niiden toimeenpanon vaikutuksia lasten asemaan ja perheenyhdistämiseen on seurattava tarkasti.
406. *Alaikäisten avioliitot ja pakkoavioliitot.* Maahanmuuttoviraston tiedossa on pakkoavioliittoa viitteitä sisältäneitä oleskelulupahakemuksia, joissa ulkomailla oleskeleva henkilö on hakenut avioliiton perusteella oleskelulupaa Suomeen. Pakkoavioliittoa epäily on voinut Maahanmuuttoviraston oleskelulupaharkinnassa tulla esille esimerkiksi tapauksissa, joissa Suomessa oleskeleva avioliiton solminut tyttö on vasta hyvin nuori, asuu vanhempiensa luona ja käy koulua. Maahanmuuttoviraston tiedossa on myös tapauksia, joissa Suomessa asuva tyttö on tämän perheen tietämättä ja luottamuksellisesti kertonut suoraan Maahanmuuttovirastolle, että tämä ei halua ulkomailta oleskelulupaa hakevan aviopuolisonsa tulevan Suomeen.
407. Jos Maahanmuuttovirastolla on oleskelulupaharkinnassa syytä epäillä pakkoavioliiton mahdollisuutta, pyritään puolisoita henkilökohtaisesti ja suullisesti kuulemalla selvittämään, ovatko he antaneet vapaaehtoisen suostumuksensa avioliiton solmimiselle ja haluavatko he viettää yhteistä perhe-elämää Suomessa. Erityisen tarkkaan asiaa selvitetään kuulemisen avulla silloin, kun jompikumpi puolisoista on alaikäinen ja/tai kyseessä on ns. valtakirja-avioliitto, jossa puolisoit eivät ole solmineet avioliittoa henkilökohtaisesti läsnä ollessaan.
408. Korkein hallinto-oikeus on antanut kysymykseen liittyen Ulkomaalaisviraston (nyk. Maahanmuuttovirasto) valituslupahakemuksen johdosta ratkaisun, jossa se katsoi, että myös maahanmuuttajatyöillä on kulttuuritaustasta ja uskonnosta riippumatta oikeus täyttä ja vapaaehtoista suostumusta ilmentävään aviopuolison valintaan. Korkein hallinto-oikeus ei pitänyt oleskeluluvan myöntämistä lapsen edun mukaisena.²⁰

ii. Lapset aseellisissa selkkauksissa sekä heidän toipumisensa ja yhteiskunnallisen sopeuttamisensa edistäminen - Suomen toinen määräaikaishavainto YK:n lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen tehdyn lasten osallistumista aseellisiin selkkauksiin koskevan valinnaisen pöytäkirjan täytäntöönpanosta

409. *YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin.* Valinnainen pöytäkirja lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin tuli Suomessa voimaan toukokuussa 2002 (SopS 31/2002). Pöytäkirja koskee aseellisia selkkauksia, joiden varalta Suomessa on yleinen asevelvollisuus. Pöytäkirjaa koskevan ratifioimiskirjan tallettamisen yhteydessä Suomi antoi pöytäkirjan 3 artiklan 2 kappaleen mukaisen selityksen, jonka mukaan Suomi vaatii kaikilta kansallisista asevoimiensa värvättäviltä henkilöiltä 18 vuoden vähimmäisikä ja että vähimmäisikä koskee sekä miesten asevelvollisuutta, että naisten vapaaehtoista asepalvelusta.

²⁰ KHO 2005:87

410. Suomessa tuli vuoden alusta 2008 voimaan uusi asevelvollisuuslaki (1438/2007). Uudistuksen tavoitteena oli saattaa laki perustuslain (1999/731) vaatimukset täyttäväksi ja myös muutoin entistä ajanmukaisemmaksi ja toimivammaksi. Sisällöltään uusi laki vastaa suurelta osin aikaisemmin voimassa ollutta lainsäädäntöä. Lain mukaan jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asevelvollinen sen vuoden alusta, jona hän täyttää 18 vuotta. Kolmannessa määräaikaisraportissa ja pöytäkirjan täytäntöönpanoa koskevassa ensimmäisessä määräaikaisraportissa selostettuun verrattuna ainoa merkittävä uudistuksen tuoma muutos on, että asevelvollisuutta koskevassa lainsäädännössä ei enää ole säännöksiä varusmiespalveluksen suorittamisesta vapaaehtoisena. Vanhan asevelvollisuuslain mukaan oli mahdollista aloittaa palvelus vapaaehtoisesti 18-vuotiaana. Käytännössä tämän vapaaehtoisen palvelukseen astumisen merkitys oli vähäinen.

Suositus 5. Komitea kehottaa sopimusvaltiota toimittamaan seuraavan määräaikaisraporttinsa yhteydessä tietoja niistä lainkäyttöalueellaan olevista pakolais- ja siirtolaislapsista, jotka ovat saattaneet joutua omassa alkuperämaassaan mukaan vihollisuuksiin, sekä heille fyysisen ja henkisen toipumisensa ja sosiaalisen sopeutumisensa edistämiseksi mahdollisesti annetusta avusta. Lisäksi sopimusvaltiota pyydetään antamaan lisätietoja teknistä yhteistyötä ja taloudellista apua koskevista hankkeista, joiden tarkoituksena on estää lasten osallistuminen aseellisiin selkkauksiin ja auttaa aseellisten selkkausten lapsiuhrien toipumista.

411. Alaikäisten pakolais- ja turvapaikanhakijalasten vastaanottamista koskevia tilastoja sekä menettelyä on selostettu tarkemmin edellä pakolaislapsia koskevassa jaksossa VII. Erityiset turvaamistoimenpiteet.
412. *Kehityspoliittinen ohjelma.* Valtioneuvosto hyväksyi lokakuussa 2007 kehityspoliittisen ohjelman, joka ohjaa Suomen kehityspolitiikkaa ja kehitysyhteistyötä hallituskauden ajan. Ohjelman mukaan kehityspolitiikan tärkein tavoite on köyhyyden poistaminen vuonna 2000 asetettujen vuosituhattavoitteiden mukaisesti. Köyhyyden poistaminen on mahdollista vain siten, että niin kehitysmaiden kuin teollistuneidenkin maiden kehitys on sekä taloudellisesti, yhteiskunnallisesti että luonnontaloudellisesti kestävä. Suomi noudattaa omassa kehitysyhteistyössään YK:ssa ja EU:ssa yhteisesti hyväksytyjä tavoitteita ja toimintalinjoja. Suomen hallitus on sitoutunut varmistamaan kehitysyhteistyön määrärahakehityksen, joka vie Suomen kohti YK:ssa asetettua 0,7 % bruttokansantulosta -tavoitetta. Suomi edistää kehityspolitiikassaan läpileikkaavasti muun muassa helposti syrjäytyvien ryhmien, kuten esimerkiksi lasten oikeuksien ja tasavertaisten osallistumismahdollisuuksien parantamista.
413. Suomi rahoittaa useita hankkeita, joiden tarkoituksena on estää lasten osallistuminen aseellisiin selkkauksiin tai/ja auttaa aseellisten selkkausten lapsiuhrien toipumista. Vuonna 2007 Suomi osallistui esimerkiksi seuraaviin projekteihin:

Maat: Great Lakes Region (Republic of Congo, Central African republic, Uganda, Rwanda, Burundi, Democratic Republic of Congo, Angola)
Hanke: Demobilization and reintegration of combatants in countries involved in, or affected by, conflict in the Great Lakes Region
Annettu tuki: 1 MEUR

Maa: Sri Lanka
Hanke: Interim Safehouse for war affected children in Batticaloa District
Annettu tuki: 132.120 EUR

Maat: Nepal, Sri Lanka
Hanke: Project funding for Coalition to stop the use of Child Soldiers
Annettu tuki: 80.000 EUR vuosina 2005-06

Maa: DRC
Hanke: Women and girls in post-conflict situation
Annettu tuki: 119.700 EUR vuonna 2007

414. Lisäksi tukea on annettu useille hankkeille, joita ei ole määritelty pelkästään lapset ja aseelliset konfliktit (ns. CAAC- eli Children and Armed Conflict -hankkeet) -hankkeiksi, vaikkakin niillä tosiasiallisesti on vaikutusta myös lasten oikeuksien kanalta. CAAC -hankkeita tuetaan myös UNICEF:n kautta kanavoitavalla tuella.
415. Suomi rahoittaa myös suomalaista lapset ja aseelliset konfliktit -asiantuntijaa, joka toimii Kongossa EUPOL-operaatiossa nimikkeellä "Expert EUPOL EUSEC Droits de L'Homme/Enfants dans le Conflits Armés" (lastensuojelu- ja ihmisoikeusasiantuntija).
416. Kansalaisjärjestöt kiinnittävät huomiota aseellisiin selkkauksiin joutuneille lapsille ja nuorille tarjottavien terapiapalveluiden tarpeeseen. Turvapaikanhakija- ja pakolaislasten, etenkin yksintulleiden taustojen ja kokemusten selvittäminen ja aikuisen luottamuksellisen suhteen mahdollistaminen on tärkeää jo heti tulovaiheessa. Asiantuntijoiden koulutukseen ja terapiapalvelujen kehittämiseen tarvitaan resursseja.
417. Kansalaisjärjestöt kiinnittävät huomiota myös siihen, että Suomen kehityspoliittisesta ohjelmasta puuttuvat selkeät tavoitteet, jotka ohjaisivat ohjelman toimeenpanoa. Selkeiden tavoitteiden puute vaikeuttaa selvästi ohjelman seuranta ja vaikutusten arviointia erityisesti sen osalta, miten lapset siitä hyötyvät. Kansalaisjärjestöjen näkemyksen mukaan vuonna 2007 laaditussa kehityspoliittisessa ohjelmassa lasten oikeudet jäävät lähes kokonaan huomiotta. Järjestöjen mukaan tulisikin varmistaa, että lasten oikeudet toteutuvat käytännössä myös Suomen kehitysavun kohteissa.

Suositus 6. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio jatkaa valinnaisen pöytäkirjan määräyksiä koskevan jatkuvan ja järjestelmällisen, kaikilla oleellisilla kielillä annettavan koulutuksen kehittämistä kaikille asiaan liittyville ammattiryhmille, erityisesti sotilashenkilöstölle, sekä saatamaan määräykset laajasti tunnetuiksi yleisön ja erityisesti lasten ja vanhempien keskuudessa kaikilla oleellisilla kielillä, muun muassa koulun opetussuunnitelman avulla.

418. Lapsen oikeuksien, lapsisotilaiden aseman ja sodan oikeussääntöjen opetus kuuluu osana upseerikoulutusta antavan Maanpuolustuskorkeakoulun koulutusohjelmaan.
419. Maanpuolustuskorkeakoulussa perustutkinnon koulutusohjelman mukainen opetus kuuluu osana sotatieteiden kandidaatin ja sotatieteiden maisterin tutkintoihin. Sodan oikeussääntöjen opetus kuuluu myös yleisesikuntaupseereiden koulutukseen. Opetuskielenä on pääsääntöisesti suomi, mutta oppimisjaksojen aikana käytetään tarvittaessa myös ruotsin kielellä. Lisäksi maanpuolustuskorkeakoulu, järjestää sodan oikeussääntöjä koskevia kursseja myös muille kuin oppilaitoksessa opiskeleville. Myös rauhan- turvakoulutuksen opetusohjelma sisältää sodan oikeussääntöjen opetusta. Opetus on osaksi englanninkielistä.

420. Varusmieskoulutuksen koulutusohjelmaan on sisällytetty myös sodan oikeussääntöjen opetusta. Opetuskielinä ovat suomi ja ruotsi. Ulkosuomalaisille varusmiespalveluksen suorittajille on tarkoitus julkaista englanninkielinen sotilaan käsikirja, joka sisältää sodan oikeussääntöjä koskevaa koulutusta.

7. Valinnaisen pöytäkirjan 2 artiklan 2 kappaleen valossa komitea suosittelee, että sopimusvaltion antama ensimmäinen raportti ja komitean hyväksymät päätelmät saatetaan laajasti yleisön saataville keskustelun ja tietoisuuden herättämiseksi valinnaisesta pöytäkirjasta ja sen täytäntöönpanosta ja seurannasta.

421. Valinnaisen pöytäkirjan täytäntöönpanoa koskevan ensimmäisen määräaikaisraportin ja sen johdosta annettujen suositusten julkaisemisesta on selostettu tarkemmin edellä luvussa I. Yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet sopimusmääräysten täytäntöönpanemiseksi.

B. LAPSET RIKOSRANGAISTUSJÄRJESTELMÄSSÄ

Suositus 55. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio saattaa alaikäisiä koskevan oikeudenkäytön täysin yleissopimuksen ja erityisesti sen 37, 40 ja 39 artiklan ja muiden Yhdistyneiden Kansakuntien nuoriso-oikeuden alaan kuuluvien normien mukaiseksi, mukaan lukien Yhdistyneiden Kansakuntien nuoria koskevat oikeudenkäynnin vähimmäissäännöt (Pekingin säännöt), Yhdistyneiden Kansakuntien nuorisorikollisuuden ehkäisemistä koskevat säännöt (Riadin säännöt), Yhdistyneiden Kansakuntien säännöt vapautensa menettäneiden nuorten suojelusta ja lapsia rikosoikeusjärjestelmässä koskevat Wienin toimintaohjeet; ja komitean nuoria koskevaa oikeudenkäyttöä käsitelleen yleiskeskustelunsa aikana (CRC/C/46, § 202-238) antamat suositukset. Tässä suhteessa komitea suosittelee, että sopimusvaltio erityisesti:

- a) jatkaa kaikkia tarvittavia toimia sen varmistamiseksi, että vapaudenmenetystä käytetään alle 18-vuotiaisiin vain viimesijaisena keinona ja mahdollisimman lyhyeksi ajaksi, ja että heidät pidetään erillään aikuisista vangeista vapaudenmenetyksensä aikana;
- b) varmistakseen lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen täysimääräisen täytäntöönpanon harkitsee kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 10 artiklan 2 kappaleen b kohtaan ja 3 kappaleeseen tekemiensä varaumien peruuttamista.

422. Rangaistuksen määräämistä koskevassa rikoslain (1889/39) 6 luvussa (muutettuna lailla 2003/515) on alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomittavaa rangaistusta koskevia erityissäännöksiä. Jos rikos on tehty alle 18-vuotiaana, sovelletaan lievennettyä rangaistusasteikkoa. Sen mukaan rangaistukseksi saa tuomita enintään kolme neljännestä laissa säädetystä ankarimmasta rangaistuksesta. Tämän vuoksi ikäryhmään kuuluville käytännössä tuomittavat rangaistukset ovat aikuisille tuomittavia lievempiä. Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei saa tuomita ehdotonta vankeusrangaistusta, elleivät painavat syyt sitä vaadi. Viimeksi mainitun säännöksen vuoksi Suomen vankiloissa on poikkeuksellisen vähän alle 18-vuotiaana rikoksiin syyllistyneitä vankeusvankeja, ainoastaan yksittäisiä sellaisia vankeja samaan aikaan. Ikäryhmään kuuluvan tekemästä rikoksesta ei saa tuomita elinkautista vankeusrangaistusta, vaan esimerkiksi murhasta ankarin mahdollinen rangaistus on 12 vuoden vankeusrangaistus. Alle 18-vuotiaiden tekemät henkirikokset ovat säilyneet yksittäisinä kautta 2000-luvun.

Vuonna 2003 ei ollut yhtään alle 18-vuotiaan tekemää henkirikosta, vuonna 2006 niitä oli 4.

423. *Nuorisorangaistus.* Vuoden 2005 alusta nuorisorangaistus tuli vakinaiseksi koko maan kattavaksi rangaistukseksi seuraamusjärjestelmään (laki rikoslain 6 ja 7 luvun muuttamisesta 1195/2004 ja laki nuorisorangaistuksesta 1196/2004). Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta voidaan tuomita nuorisorangaistus, jos sakko on riittämättömän rangaistus eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista. Lisäksi nuorisorangaistuksen on oltava perusteltu rikoksentehtäjän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiseksi. Nuorisorangaistus on näin ollen rangaistusjärjestelmässä samalla tasolla ehdollisen vankeusrangaistuksen kanssa.
424. Nuorisorangaistusta tuomitaan vähintään neljä kuukautta ja enintään yksi vuosi. Nuorisorangaistukseen tuomittu on valvonnassa rangaistuksen ajan. Nuorisorangaistus sisältää valvontatapaamisia, valvonnan alaisena suoritettavia sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta. Nuorisorangaistus sisältää myös valvonnassa tapahtuvaa työelämää ja työn tekemiseen perehtymistä, jollei sitä ole pidettävä ilmeisen tarpeettomana tai se ole erityisen vaikeasti järjestettävissä.
425. Nuorisorangaistus ei ole kyennyt vakinaistamisen jälkeen lyömään itseään läpi. Nuorisorangaistuksia tuomitaan vuosittain ainoastaan joitakin kymmeniä. Se ei ole käytännössä kyennyt vähentämään ehdollisen vankeuden käyttämistä, mihin rangaistuksen vakinaistamisella pyrittiin. Vähäiseen käyttöön on vaikeaa löytää selvää syytä. Toisaalta kysymys saattaa olla viranomaisten haluttomuudesta käyttää kyseistä rangaistusta, toisaalta käyttöalaan kuuluvien sopivien tapausten vähäisyydestä.
426. *Vankeuslakien kokonaisuudistus.* Uusi vankeuslaki (2005/767) ja uusi tutkintavankeuslaki (2005/768) tulivat voimaan lokakuussa 2006. Laeilla uudistettiin vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskeva lainsäädäntö. Laeilla säädetään vankien perusoikeuksiin kohdistuvista rajoituksista sekä heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ottaen huomioon perustuslaista ja kansainvälisistä ihmisoikeuksista johtuvat vaatimukset. Lait sisältävät säännöksiä muun ohella vankilaan saapumisesta, vangin sijoittamisesta vankilassa, vankeuden ja tutkintavankeuden sisällöstä, yhteydenpidosta vankilan ulkopuolelle, kurinpidosta ja valvonnasta samoin kuin turvaamistoimenpiteistä ja voimakeinojen käytöstä sekä muutoksenhausta.
427. Lait sisältävät säännökset alle 18-vuotiaiden erillään pitamisestä. Vankeuslaissa (2005/767) määrätään, että alle 18-vuotias vanki on pidettävä erillään aikuisista vangeista, jollei hänen etunsa muuta vaadi. Lakia koskevan hallituksen esityksen (HE 263/2004) perusteluiden mukaisesti velvoite pitää sisällään myös velvoitteen alaikäisen pitämiseksi eri osastolla kuin aikuiset vangit. Velvoitteesta voitaisiin poiketa, jos se olisi lapsen edun mukaista.
428. Kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia koskevan YK:n kansainväliseen yleissopimuksen (SopS 8/1976) 10 artiklan 2 kappaleen b kohtaan ja 3 kappaleeseen tehdyissä Suomen varaumissa todettiin, että vaikka Suomessa nuoret vangit säännönmukaisesti ovat erillään aikuisista vangeista, ei ole tarkoituksenmukaista omaksua absoluuttista kieltoa, jotta voitaisiin sallia joustavampia menettelytapoja. Tutkintavankeus- ja van-

keuslain kokonaisuudistuksella uudistettiin vankien sijoittelua koskevia määräyksiä siten, että sijoittamisen vankilaan ja vankilan sisällä perustuu kullekin vangille tehtävään yksilölliseen rangaistustajan suunnitelmaan. Yksilöllisellä rangaistustajan suunnitelmalla pyritään lisäämään rangaistusajan suunnitelmallisuutta, ennustettavuutta, vankien yksilöllistä kohtelua sekä tehostamaan toimintojen tuloksellisuutta. Järjestelmä, joka perustuisi kaikkien alle 21-vuotiaiden sijoittamiseen pelkästään ikäryhmän perusteella, olisi siten ristiriidassa uudistuksen tavoitteiden kanssa. Kaikkien nuorten tiukkaa erillään pitämistä aikuisista ei voida myöskään pitää kaikissa tilanteissa nuoren edun mukaisena.

429. Kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 8/1976) sisältämät erilläänpitovelvoitteet ovat huomattavasti ehdottomampia kuin lapsen oikeuksien yleissopimuksen 37 artiklan c-kohdan erilläänpitovelvoite, joka mahdollistaa velvoitteesta poikkeamisen lapsen edun niin vaatiessa. Ehdotonta erilläänpitovelvoitetta ei voida kaikissa tapauksissa pitää lapsen edun mukaisena esimerkiksi siksi, että se estäisi käytännössä alle 18-vuotiaiden sijoittamisen avolaitoksiin. Koska alaikäisiä tutkintavankeja on Suomessa todella vähän, heidän kohtelussaan jyrkkä erilläänpitovelvoite saattaisi käytännössä merkitä lähes totaalista yksinäisyyttä. Näin ollen Suomi katsoo edelleen, ettei varaumien poistaminen ole mahdollista.
430. Vankeuslaki (2005/767) sisältää myös säännökset vangin lapsen ottamisesta vankilaan. Lain nojalla vangin pieni lapsi voidaan ottaa vankilaan, jos se on lapsen edun mukaista ja vanki itse sitä haluaa. Lapsen hoito järjestetään lapsen edun mukaisella tavalla. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että pieni lapsi voisi päiväsaikaan olla myös vankilan ulkopuolisessa hoidossa, esimerkiksi kunnallisessa päivähoitossa. Säännökseen ei myöskään sisälly lasta koskevaa erityistä yläikärajaa. Lain perusteluissa todetaan, että tällainen ikäraja voisi yksittäisessä tapauksessa johtaa kohtuuttomiin tilanteisiin.
431. Valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta annetun lain (1990/1224) mukaan muun muassa vankiloita ja muita suljettuja laitoksia koskevat laillisuusvalvonta-asiat sekä vapauden riiston kohteeksi joutuneen henkilön vireille saattamat laillisuusvalvonta-asiat kuuluvat pelkästään oikeusasiamiehen tehtäviin. **Eduskunnan oikeusasiamies** selvittääkin parhaillaan omasta aloitteestaan vanhempansa mukana vankilaan otetun lapsen edun toteutumista vankilassaoloaikana. Oikeusasiamies on syyskuussa 2007 pyytänyt Rikosseuraamusvirastoa selvittämään erityisesti sitä, miten tiedonsaanti ja yhteistyö vankeusrangaistukseen tuomittujen naisten, rangaistuksen täytäntöönpanoviranomaisten ja kunnallisten lastensuojeluviranomaisten kesken toimii (2758/2/07). Rikosseuraamusvirasto on antanut oikeusasiamiehelle asiaa koskevan selvityksen ja asian käsittely on kesken. Oikeusasiamies otti omasta aloitteesta selvittäväkseen myös lapsensa kanssa vankilassa olevien äitien kuntoutus- ja virkistysmahdollisuudet (27565/2/07). Myös tämän asian selvittely on kesken.
432. Apulaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 37 artiklan c-kohdan mukaisesti vankeuslain ja tutkintavankeuslain voimaantulosta lokakuusta 2006 alkaen (879/2/08). Selvityksen tuli sisältää mm. tiedot alaikäisten vankien ja tutkintavankeiden määristä sekä erillään pitovelvoitteen toteutumisesta ja lapsen edun arvioimisen perusteista. Asia on edelleen apulaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 37 artiklan c-kohdan mukaisesti selvittävänä. Apulaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 37 artiklan c-kohdan mukaisesti selvittävänä. Apulaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 37 artiklan c-kohdan mukaisesti selvittävänä. Apulaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 37 artiklan c-kohdan mukaisesti selvittävänä.

tutkittavaksi asian, joka koski lapsensa kanssa rangaistustaan suorittavan vangin mahdollisuutta tulla sijoitetuksi avolaitokseen. Rikosseuraamusvirasto ei sijoittanut näitä vankeja avolaitokseen, koska katsoi, ettei lapsen turvallisuutta voitu siellä taata riittäväällä tavalla. Apulaisoikeusasiamies oli yhtä mieltä siitä, ettei sijoitus avolaitokseen tullut kysymykseen, jos lapsen turvallisuutta ei siellä voitu taata. Hän kiinnitti kuitenkin huomiota lapsensa kanssa rangaistusta suorittavan vangin oikeuteen yhdenvertaiseen kohteluun muiden vankien kanssa (1256/2/06).

433. Kansalaisjärjestöt pitävät myönteisenä, että Suomessa lapsia on vankeina hyvin vähän ja että lasten syyllistyminen rikoksiin on viime vuosien aikana vähentynyt sekä kokonaismäärältään että suhteessa lasten määrään. Kansalaisjärjestöjen mukaan enemmän huomiota tulisi kuitenkin jatkossa kiinnittää lapsiin, jotka ovat vankilassa äitinsä mukana äidin kärsiessä rangaistustaan. Järjestöjen mukaan näistä lapsista ja heidän vankila-aikaisista olosuhteistaan tiedetään ja puhutaan erittäin vähän. Äitinsä mukana vankilassa olevien lasten lukumäärää tai vankilassaoloaikaa ei valtakunnallisesti tilastoida. Myös näiden lasten osalta tulisi kuitenkin varmistaa, että lapsen etu sekä oikeus suojeluun ja kehitykseen toteutuvat vankilan olosuhteissa. Järjestöjen näkemyksen mukaan vankilassa olevien lasten dokumentoinnin ja tilastoinnin kehittäminen loisi pohjan lasten edun arvioimiselle.

C. HYVÄKSIKÄYTÖN KOHTEEKSI JOUTUNEET LAPSET SEKÄ HEIDÄN RUUMIILLISEN JA HENKISEN TOIPUMISENSA JA SOSIAALISEN SOPEUTUMISENSA EDISTÄMINEN

Suositus 53. Yleissopimuksen 34 artiklan ja muiden siihen liittyvien artikloiden valossa komitea suosittelee, että sopimusvaltio edelleen vahvistaa pyrkimyksiään tunnistaa, estää ja vastustaa seksuaalisen ja muun hyväksikäytön tarkoituksiin tapahtuvaa lapsikauppaa. Lisäksi komitea suosittelee, että sopimusvaltio

- a) harkitsee liittymistä kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaista yleissopimusta täydentävän ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemistä, torjumista ja rankaisemista koskevaan pöytäkirjaan;
- b) harkitsee liittymistä kaikkien siirtotyöntekijöiden ja heidän perheenjäsentensä oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen.

Suositus 59. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio mahdollisimman pian liittyy lapsen oikeuksien yleissopimuksen lapsikaupan, lapsiprostituution ja lapsipornografian torjumista koskevaan valinnaiseen pöytäkirjaan.

434. Suomi on liittynyt *Yhdistyneiden Kansakuntien kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen yleissopimuksen lisäpöytäkirjaan ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta* (SopS 71/2006). Lisäpöytäkirja on tullut voimaan Suomessa lokakuussa 2006. Liittymisen yhteydessä ei tarvinnut tehdä lainsäädäntömuutoksia, koska kriminalisointivelvoitteet oli toteutettu jo aikaisemmin.
435. Jo *kaikkien siirtotyöntekijöiden ja heidän perheenjäsentensä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen* tullessa voimaan vuonna 2003 ja myöhemminkin

Suomessa on arvioitu, että sopimukseen ei ole tarkoituksenmukaista liittyä. Suomi on jo kattavasti sitoutunut keskeisiin ihmisoikeussopimuksiin ja niiden mukaisiin yksilövalitusjärjestelmiin, joten samojen oikeuksien päällekkäinen turvaaminen erillisellä sopimuksella koskien tiettyä rajallista ihmisryhmää on nähty tarpeettomaksi.

436. Suomen osalta *YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen tehdyn lapsikaupan, lapsiprostituution ja lapsipornografian torjumista koskevan valinnaisen pöytäkirjan* ratifioimisvalmistelut ovat parhaillaan kesken. Pöytäkirjan ratifiointi edellyttää rikoslain (1889/39) muuttamista, jotta Suomen kansallinen lainsäädäntö saadaan pöytäkirjan vaatimukset täyttäväksi. Tarkoituksena on ratifioida pöytäkirja mahdollisimman nopeasti sen jälkeen, kun sen vaatimat lainsäädäntötoimenpiteet on toteutettu. Todennäköisesti ratifiointi tapahtuu vuosien 2009 tai 2010 aikana.
437. Suomi on lokakuussa 2007 allekirjoittanut *lasten suojelemista seksuaalista hyväksikäyttöä ja seksuaalista väkivaltaa koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen*. Kysymyksessä on laaja-alainen sopimus, joka sisältää runsaasti myös kriminalisointivelvoitteita. Yleissopimus muun ohessa velvoittaa säätämään rangaistavaksi ns. groomingin, jolla sopimuksen 23 artiklan perusteella tarkoitetaan sitä, että aikuinen tieto- tai viestintäteknologian (esimerkiksi internet) avulla tahallaan houkuttelee lasta tapaamiseen tarkoituksessa kohdistaa lapseen seksuaalirikos. Yleissopimuksen voimaansaattaminen edellyttää työryhmävalmistelua lausuntokierroksineen, minkä vuoksi asiaa koskeva hallituksen esitys valmistuu aikaisintaan vuonna 2009.
438. *Kansallinen ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma*. Valtioneuvosto hyväksyi elokuussa 2005 kansallisen ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman. Ihmiskaupan vastainen kansallinen ohjausryhmän ehdotus hallituksen vuonna 2005 hyväksymän ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman tarkentamiseksi hyväksyttiin valtioneuvostossa kesäkuussa 2008. Tarkennettu toimintasuunnitelma pohjautuu edeltäjänsä tavoin ihmisoikeusperustaiselle ja uhrikeskeiselle lähestymistavalle ja pyrkii ottamaan entistä tarkemmin huomioon myös lapsi- ja sukupuolinäkökulman toimenpiteiden toteutuksen yhteydessä. Myös yhteistyön ja moniammatillisuuden painoarvoa ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa on entisestäänkin tähdennetty. Tarkennetussa toimintasuunnitelmassa kiinnitetään erityistä huomiota haasteelliseksi osoittautuneeseen uhrien tunnistamiseen. Tunnistamiskynnys pyritään pitämään alhaalla kaikkien ihmiskaupparikoksen kohteeksi joutuneiden saamiseksi avun piiriin.
439. Ihmiskaupparikosten torjunnassa keskeisintä on rikoslain (1889/39) tulkinnan ja rikosnimikkeiden vakiintuminen tapausten lisääntymisen myötä niin esitutkinnassa kuin syyttäjien ja tuomioistuinten toiminnassa. Rikoksentorjunnan ohella tulee huolehtia todistajansuojelua koskevan selvitystyön etenemisestä. Tämän rinnalla on kehitettävä myös todistajille tarkoitettuja tukijärjestelmiä.
440. Ihmiskaupan vastaiset toimenpiteet eri hallinnonaloilla toteutetaan valtion talousarviossa asetettujen määrärahojen puitteissa. Yleensä toimenpiteet nivoutuvat viranomaisien muuhun toimintaan eikä niille ole varattu erillistä määrärahaa. Viranomaiset voivat myös perustaa hankkeita ihmiskaupan vastaista työtä varten. Kukin keskeinen ministeriö ja viranomainen ohjaavat omalla hallinnonalallaan resursseja ihmiskauppaa koskevaan tiedotukseen. Ihmiskauppaa koskevan koulutuksen tehostamiseen varataan riittävät voimavarat. Myös ihmiskauppaa koskevaan ja siihen liittyvään akateemiseen tutkimukseen sekä eri viranomaisissa ja ammattialoilla tehtävään selvitys- ja tutkimustyöhön ohjataan voimavaroja. Ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen tähtävää etsintää

ja neuvontatyötä tekevien järjestöjen rahoitus siirretään hallitusohjelman mukaisesti valtionavun piiriin.

441. *Vähemmistövaltuutetusta kansallinen ihmiskaupparaportoija.* Ihmiskaupan vastaisessa toimintaohjelmassa vähemmistövaltuutettu nimettiin ihmiskaupan vastaiseksi kansalliseksi raportoijaksi. Vähemmistövaltuutetun katsottiin soveltuvan hyvin kyseiseen tehtävään, koska se on riippumaton viranomaistaho, jolla on pääsy ihmiskauppaa koskeviin tietoihin sekä riittävän vahva asema toimiakseen kansainvälisenä yhteystahona ja kansallisten suositusten ja ohjeiden antajana. Nimittäminen merkitsee uutta näkökulmaa vähemmistövaltuutetun työssä myös etnisiin vähemmistöihin kuuluviin lapsiin ja nuoriin liittyen. Esimerkiksi vuonna 2006 ihmiskaupparikoksista ja ihmiskaupan kaltaisista rikoksista tehtyjen rikosilmoitusten perusteella ilmeni, että kaikkiaan 224 uhrista viisi (5) oli alaikäisiä. Kansallisen raportoijan puuttuminen on ollut merkittävä ihmiskaupan vastaisten toimenpiteiden riippumatonta tarkastelua ja kansainvälisten yhteyksien toimivuutta rajoittanut tekijä.
442. *Rikoslain muutokset.* Rikoslain (1889/39) 17, 20 ja 25 lukua muutettiin elokuussa 2004 voimaantulleilla lainsäädäntömuutoksilla (lain muutos 650/2004), joiden taustalla olivat kansainväliset Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan unionin toiminnassa syntyneet kriminalisointivelvoitteet. Rikoslain 17 lukuun lisättiin säännös, jossa säädetään rangaistavaksi törkeä sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittäminen. Sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapidon enimmäisvankeusrangaistus korotettiin kuudesta kuukaudesta yhteen vuoteen. Samassa yhteydessä vuonna 2004 rikoslain (1889/39) 20 lukua muutettiin niin, että seksuaalipalvelujen nuorelta ostamisen (enimmäisvankeusrangaistus korotettiin kuudesta kuukaudesta yhteen vuoteen ja lukuun lisättiin uusi säännös törkeästä parituksesta. Parituksen saattaa tehdä törkeäksi esimerkiksi se, että kohteena on 18 vuotta nuorempi lapsi.
443. Ihmiskauppaa koskevat rangaistussäännökset tulivat voimaan elokuussa 2004. Rikoslain (1889/39) 25 luvussa säädetään rangaistavaksi ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa. Näissä rangaistussäännöksissä on esikuvinaan olevien kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti lasta koskevia erityispiirteitä. Ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa valtaansa 18 vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän ihmiskauppatarkoituksessa, vaikka mitään kyseisessä lainkohdassa erikseen lueteltua keinoa (esimerkiksi riippuvaisen aseman tai erehdyksen hyväksikäyttäminen) ei olisi käytetty. Törkeästä ihmiskaupasta voidaan puolestaan tuomita, jos rikos kohdistuu 18 vuotta nuorempaan lapseen.
444. Vuoden 2006 alussa muuttuivat rikoslain (1889/39) 8 luvun vanhentumissäännökset (lain muutos 1161/2005) niin, että lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön syyteoikeus vanhentuu aikaisintaan, kun asianomistaja täyttää 28 vuotta. Sama koskee 18 vuotta nuorempaan henkilöön kohdistunutta raiskausta, törkeää raiskausta ja pakottamista sukupuoliyhteyteen. Rikoslain (1889/39) 8 luvun muuttamisella on myöhennetty syyteoikeuden vanhentumista. Tämä liittyy siihen, että lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyy useastakin syystä myöhäisen ilmitulon riski.
445. *Ulkomaalaislaki ja ihmiskauppa.* Ulkomaalaislakiin (2004/301) lisättiin vuonna 2006 (lain muutos 619/2006) säännökset ihmiskaupan uhreille myönnettävästä oleskeluluvasta. Ns. uhriluvan käyttöön otolla edistetään uhrien suojelua ja lisätään yleistä tietoi-

suutta ongelmasta. Ihmiskauppaa koskeva lakimuutos mahdollistaa myös harkintaajan myöntämisen ihmiskaupan uhrille, ja parantaa siltä osin uhrien asemaa. Harkintaajan kuluessa ihmiskaupan uhrin tulee päättää, tekeekö hän viranomaisten kanssa ulkomaalaislaissa tarkemmin määriteltyä yhteistyötä. Toimivalta ensimmäisen luvan myöntämiseen on Maahanmuuttovirastolla. Ihmiskaupan uhreille tarkoitettu oleskelulupa ei rajoita kansainvälisen suojelun myöntämistä ihmiskaupan uhriksi joutuneelle turvapaikanhakijalle.

446. Lakimuutosta koskevan hallituksen esityksen (HE 32/2006) mukaan erityisen haavoittuvassa asemassa olevalle ihmiskaupan uhrille voidaan myöntää tilapäisen oleskeluluvan sijaan jatkuva lupa, joka myös oikeuttaa perheen yhdistämiseen. Jatkuva lupa myönnettäisiin asianomaisen tilanteen kokonaisharkinnan jälkeen. Hallituksen esityksessä on esimerkkinä mainittu alaikäiset, joiden osalta yhteistyövaatimus voi olla, henkilön iästä ja kehitystasosta riippuen, kohtuuton. Uhrin ollessa alaikäinen täytyy myös ottaa huomioon se mahdollisuus, että vanhemmat tai muut sukulaiset ovat voineet osaltaan vaikuttaa lapsen uhriutumiseen esimerkiksi myymällä tai vuokraamalla lapsen. Näissä tilanteissa perheen yhdistäminen voi jopa edesauttaa lapsen uudelleen uhriutumista.
447. Järjestelmä ihmiskaupan uhrien auttamiseksi perustettiin turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmän yhteyteen vuoden 2007 alussa voimaan tulleen maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annettuun lakiin (493/1999) tehdyn muutoksen (lain muutos 1269/2006) myötä. Oulun vastaanottokeskus huolehtii osana ihmiskauppauhrien auttamisjärjestelmää alaikäisten uhrien palveluista ja tukitoimenpiteistä. Palveluihin ja tukitoimiin sisältyy uhreille annettavaa oikeudellista ja muuta neuvontaa, kriisiapua, sosiaali- ja terveystalvveluja, tulkkipalveluja sekä muita tukipalveluja, tilapäisen majoituksen tai pysyvemmän asumisen järjestäminen, toimeentulotuki ja muu tarpeellinen huolenpito sekä turvallisen koti- tai lähtömaahan paluun tukeminen. Palveluja ja tukitoimia annettaessa otetaan huomioon ihmiskaupan uhrin erityistarpeet sekä ihmiskaupan uhrin ja henkilöstön turvallisuus. Palvelujen tarve ja toteutus arvioidaan yksilöllisesti.
448. *Syyttäjät ja lapsiin kohdistuvat rikokset*. Rikosvastuun tehokkaan ja oikeudenmukaisen toteutumisen edistämiseksi Valtakunnansyyttäjänvirasto on kehittänyt syyttäjien erikoistumiseen perustuvaa järjestelmäänsä muun ohessa lapsiin ja naisiin kohdistuvan rikollisuuden osalta. Vuoden 2008 alusta lukien valtakunnansyyttäjä on määrännyt tehtäviinsä viisi naysiin ja lapsiin kohdistuviin rikoksiin perehtynyttä erikoissyyttäjää, jotka on sijoitettu tarkoituksenmukaisella tavalla Suomen eri syyttäjänvirastoihin.
449. Erikoissyyttäjien tehtävänä on kehittää muiden syyttäjien ammattitaitoa kyseisellä syyttäjän erityisosaamista edellyttävällä rikollisuuden alalla. Tämä tapahtuu muun ohessa opastamalla ja neuvomalla sekä toimimalla kouluttajina eri tilaisuuksissa. Myös yhteydenpito ja yhteistyö eri viranomaisten kanssa tähtäävät rikosvastuun oikeudenmukaiseen ja tehokkaaseen toteutumiseen lapsiin kohdistuvassa väkivalta- ja seksuaalirikollisuudessa. Myös ihmiskaupparikollisuus kuuluu asianomaisten erikoissyyttäjien erikoistumisalueeseen. Toistaiseksi Suomessa on ollut ihmiskaupparikollisuutta koskevaa oikeuskäytäntöä varsin vähän. Suomessa on annettu vain yksi syyksilukeva tuomio ihmiskauppaa koskevassa jutussa, jossa asianomistajina ei ollut lapsia.
450. Valtakunnansyyttäjänvirasto on järjestänyt valtakunnallista syyttäjäkoulutusta naisiin ja lapsiin kohdistuvien rikosten osalta ihmiskauppa- ja siihen liittyvä rikollisuus mu-

kaan lukien. Lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia käsittelevä kurssi järjestettiin viimeksi vuoden 2007 syksyllä. Kurssi pidetään myös syksyllä 2008. Ihmiskauppakoulutusta on järjestetty syksyllä 2006 ja keväällä 2008.

451. Kansalaisjärjestöt pitävät myönteisenä, että alaikäiset ihmiskaupan uhrit on otettu huomioon kansallisessa ihmiskaupan vastaisessa toimintasuunnitelmassa läpileikkaavasti ja jo toiminnassa olevassa ihmiskaupan uhrien vastaanottojärjestelmässä heitä varten on oma yksikkönsä. Järjestelmän toiminnasta on kuitenkin kovin vähän käytännön kokemusta.

D. VÄHEMMISTÖÖN TAI ALKUPERÄISKANSAAN KUULUVAT LAPSET (30 ARTIKLA)

Suositus 57. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio jatkaa toimenpiteitä romanilasten yhteiskuntaan osallistumisen edistämiseksi sekä syrjäytymisen ja leimautumisen torjumiseksi. Lisäksi tarvitaan muita toimenpiteitä varmistamaan, että romanilapset voivat nauttia täysimääräisesti kaikista yleissopimuksen suojaamista oikeuksista, erityisesti koskien heidän pääsyään koulutukseen ja riittävää elintasoa.

452. *Romanilapset.* Romanilasten varhaiskasvatus on osoittautunut keinoksi ehkäistä sosiaalista syrjäytymistä ja syrjintää sekä parantaa romanilasten mahdollisuuksia tulevaisuudessa myös esimerkiksi työllistymisen saralla. Romanilasten olosuhteiden kehittäminen on myös tärkeä osana kokonaisvaltaista lapsipolitiikkaa. Romanilasten varhaiskasvatushankkeet eri puolilla Suomea ovat tuottaneet myönteisiä tuloksia. Varhaiskasvatukseen osallistuvien romanilasten määrä kasvoi lähelle muun väestön tasoa, päiväkotien tietoisuus romanikulttuurista lisääntyi, päiväkodeissa työskenteli romanitaustaisia henkilöitä ja keskinäinen yhteistyö romanikotien ja päiväkotien kesken lisääntyi.
453. Sosiaali- ja terveysministeriö on rahoittanut romaniasiain neuvottelukunnan kautta romaniperheille suunnattua varhaiskasvatustuotantoa. Tähän mennessä on julkaistu seuraavat oppaat:
- Draba kentoha - Lue lapsen kanssa -opas. Opas romanivanhemmille lapsen kielellisestä kehityksestä. Opasta on otettu kaksi painosta suomeksi (2006) ja yksi englanniksi (2006).
 - Barju Kentoha – Kasva lapsen kanssa –opas. Opas lapsen kasvusta, kehityksestä ja neuvolapalveluista. 2007.
454. Molemmissa oppaissa on romanikielistä tekstiä tukemaan lapsen ja perheen romanikielen kehitystä. Oppaiden jakelu tapahtuu neuvoloiden kautta. Varhaiskasvatussarjassa on tarkoitus julkaista vielä osaa, jotka käsittelevät lasten hampaiden hoitoa (2008) sekä ravintoa ja liikuntaa (2009).
455. **Vähemmistövaltuutetun** mukaan vaikka romanien koulutustaso Suomessa onkin jossain määrin kohentunut, on se valtaväestöön verrattuna vieläkin matala. Romanilapset osallistuvat suhteellisen vähän päivähoitoon ja esiopetukseen. Jo koulunkäynnin aloittaminen saattaa muodostua vaikeaksi, jos romanilapsi on jäänyt ilman esiopetusta.

456. Romanilapset kuuluvat yleisen oppivelvollisuuden piiriin. Vähemmistövaltuutetun mukaan heidän koulunkäyntiinsä liittyy kuitenkin vaikeuksia, joita ei vieläkään huomioida riittävästi. Keskeisiä ongelmia perusopetuksen osalta ovat runsaat poissaolot, heikot koulusaavutukset, runsaat erityisluokkasijoitukset ja koulunkäynnin keskeyttäminen. Tähän vaikuttavat muun muassa kulttuuriset erot, opettajien vähäinen romanikulttuurin tuntemus, koulujen puutteelliset tukitoimet sekä riittämätön koulun ja kodin välinen yhteistyö. Myös romanilasten kielitaidossa on havaittu puutteita, joiden vuoksi koulunkäynti vaikeutuu alusta lähtien.
457. Viime vuosina eri puolilla Suomea on ollut käynnissä useita EU-, valtioapurahoitteisia ja muita projekteja, jotka ovat toteuttaneet paikallisella tasolla romanien ammatillista koulutusta, työllistymistä edistäviä sekä romanilasten esiopetukseen osallistumista tukevia hankkeita. Esimerkiksi vuosina 2004 - 2007 toteutettiin Euroopan Sosiaalirahaston ja opetusministeriön rahoituksella ROM-EQUAL -projekti, jossa kehitettiin malli koulunkäyntiavustajiksi opiskelevien romanien tukemiseksi. Hankkeen lähtökohdista olivat romanilasten vaikeudet peruskoulussa ja se, että romaninuoret eivät juuri hakeudu toisen asteen koulutukseen. Projektissa kehitetyssä toimintamallissa romanitaustaiset koulunkäyntiavustajat tukevat romanilasta koulunkäynnissä ja toimivat identiteetin vahvistajina. Projektin aikana valmistui yhteensä 20 koulunkäyntiavustajaa pääkaupunkiseudulla ja Itä-Suomen kunnissa. Sinällään onnistuneen projektin jälkeen haasteena on ollut koulunkäyntiavustajiksi valmistuneiden romanien työllistyminen.
458. Suomen lainsäädäntö takaa romanikielen- ja kulttuurin ylläpitämisen tietyt edellytykset. Perusopetuslaissa (1998/628) säädetyn mukaisesti koulun opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Äidinkielen opetuksen osalta perusopetuslaissa (1998/628) todetaan, että äidinkielenä voidaan huoltajan valinnan mukaan opettaa myös romanikieltä, viittomakieltä tai muuta oppiltaan äidinkieltä. Vähemmistövaltuutetun mukaan romanikielen ja -kulttuurin opetus kouluissa on kuitenkin vähäistä. Synä tähän pidetään ainakin rahoituksen puutteellista järjestämistä ja koulutettujen romanikielen opettajien vähäisyyttä. Kaiken kaikkiaan romanilasten, heidän perheidensä ja heidän parissaan työskentelevien tukeminen sekä romanikielen- ja kulttuurin opetus tulisi huomioida niin päivähoitossa, esiopetuksessa kuin perusopetuksessakin.
459. Vähemmistövaltuutettu on asiakastyössään havainnut, että myös joidenkin romaniperheiden puutteelliset tai vakiintumattomat asumisolosuhteet ja monet sosiaaliset ongelmat vaikuttavat romanilasten mahdollisuuksiin käydä koulua. Vähemmistövaltuutetun toimistossa on ollut vireillä vuosittain 40–70 romanien asumisasiaa yhdenvertaisuuslain (2004/2001) voimaantulosta lähtien. Tapauksiin liittyy sekä etnistä syrjintää että syrjäytymistä. Monitahoiset ongelmatilanteet näyttävät monesti kärjistyvän asumiseen liittyviin seikkoihin. Usein tilanteisiin ei löydy nopeita ratkaisuja, vaan asioita joudutaan selvittämään pitkään ja esimerkiksi kehottamaan kuntia käsittelemään asioita laajemmin kuin vain asunnonvuokrauskysymyksenä. Vaikeimmissa asunnotto- muustapauksissa romaniperheen koulunkäynti on saattanut keskeytyä tai olla ajoittaista jopa vuosien ajan.
460. Myös **lapsiasiavaltuutettu** tekee työtä romanilasten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Lapsiasiavaltuutettu tekee vuoden 2008 aikana romaniasianneuvottelukunnan kanssa yhteistyössä kyselyn romanilapsille, jossa selvitetään lasten omia kokemuksia kodista, perheestä, koulusta, osallistumisesta sekä vapaa-ajasta. Kyselyn tuloksia on tarkoitus

hyödyntää romanilasten elinolosuhteiden parantamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

461. **Romaniasiain neuvottelukunnan** päähuolena on romanilasten hyvinvoinnin polari-soituminen muun väestön tapaan: romanilapset ja – nuoret ovat jakautuneet pärjääjiin ja erittäin huonosti voiviin. Huonosti voivien romanilasten tilanne on seurausta kodin muista ongelmista: päihteistä, mielenterveysongelmista, kodin rikkoutumisista, heikosta toimeentulosta. Ilmiöön on sekoittunut sekä syrjäytymistä että toisaalta rakenteellista syrjintää.
462. Yhteiskunnallisen muutoksen seurauksena väestöryhmien erilaistuminen ja eriarvoistuminen sekä hyvinvointierojen kasvu ovat lisääntyneet ja se näkyy myös romanilasten tilanteessa. Erilaiset projektit, ohjelmat, järjestöt ja kirkot tekevät paljon tuloksekasta työtä muun muassa romanien aseman edistämiseksi ja syrjinnän poistamiseksi. Niiden heikkoutena on kuitenkin usein niiden lyhytkestoisuus ja paikallisuus. Lisäksi vain pieni osa romanihankkeista on kohdistettu lapsien hyvinvoinnin parantamiseen. Romaniasiain neuvottelukunta ei pidä hyväksyttävänä, että yhden lapsiryhmän aseman tasa-arvoistamisen on projektityön varassa. Romanilasten elinolosuhteiden kehittämisen tulee olla osa kokonaisvaltaista kansallista lapsipolitiikkaa, jota romanit ovat mukana kehittämässä ja rakentamassa.
463. Romanilasten syrjinnän tunnistamiseen tarvitaan indikaattoreita, jotta siihen voidaan puuttua nykyistä paremmin. Lapset voivat kohdata syrjintää eri tavoin. Se voi olla esimerkiksi koulukiusaamista, mutta myös rakenteellista, joka ilmenee mm. koulunkäynnin oikeuden toteutumattomuudella ja alhaisella osallistumisella lapsille suunnattuihin palveluihin. Romaniasiain neuvottelukunta nostaa esille Helsingin kaupungissa tietoon tulleen tapaukset, jossa ainakin kymmenen perusopetuksessa olevaa romanioppilasta ei ole päässyt suorittamaan pakollista työelämään tutustumisjaksoa, koska harjoittelupaikat eivät ole suostuneet ottamaan heitä työhön. Vastaavanlaisia tapauksia on tiedossa eri puolilta Suomea. Romaniasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä, että koulu on romanioppilaan tukena vastaavissa tapauksissa ja huolehtii työharjoittelun toteutumisesta esimerkiksi kunnalla tai muulla julkisella sektorilla.
464. Romaniasiain neuvottelukunta toteaa vireillä olevien varhaiskasvatushankkeiden pyrkivän omalta osaltaan kehittämään palveluja siten, että romaniperheet voivat kokea ne omakseen. Varhaiskasvatus ja koulut ovat tärkeä osa romanilasten hyvinvointia. Tarvitaan kuitenkin lapsen elämän kokonaisvaltaista näkemistä. Romanilapsille tulee suunnatta myös vapaa-ajan palveluita ja harrastustoimintaa, joihin heillä ei välttämättä ole heikon toimeentulon tai syrjinnän pelon vuoksi mahdollisuutta. Myös perhetyötä tulee kehittää vastaamaan eri kulttuuritaustaisten perheiden tarpeita.
465. Vuonna 2006 vakinaistettiin neljän lääninhallituksissa toimivan alueellisen romaniasiain neuvottelukunnan toiminta myöntämällä valtion budjetista määrärahat sen toimintaan ja neljän suunnittelijanviran perustamiseen. Tällä resursoinnilla on romaniasiain neuvottelukunnan mukaan ollut merkittävä vaikutus romanien aseman konkreettiseen edistämiseen alue- ja paikallistasolla.
466. *Saamelaislapset*. Perusopetuslain (1998/628) mukaan saamenkielisillä oppilailla on saamelaisten kotiseutualueella oikeus saada pääosa kouluopetustaan saamenkielellä. Lukiolain (629/1998) ja ammatillista koulutusta koskevan lain (1998/630) mukaan opetusta voidaan antaa saamen kielellä. Perusopetuksessa, lukio-opetuksessa ja am-

matillisessa koulutuksessa valtio korvaa saamenkielisen ja saamen kielen opetuksen järjestämisestä kunnille ja opetuksen järjestäjille aiheutuneet palkkauskulut erillisrahoituksen turvin.

467. Valtion talousarviossa on vuodesta 2002 lähtien myönnetty budjettivuodeksi kerrallaan erillinen valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuden turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella. Vuosina 2002–2003 määrärahan suuruus oli 200 000 euroa ja vuodesta 2004 alkaen vuosittain 600 000 euroa. Määrärahaasta noin puolet kuluu saamelaisten päivähoidon kustannuksiin.
468. **Vähemmistövaltuutetun** mukaan saamelaisväestön kielen ja kulttuurisen identiteetin ylläpitämisen kannalta olennaista onkin saamen kielen vahvistaminen päivähoidossa, esiopetuksessa ja opetuksessa. Vähemmistövaltuutettu on vuosina 2005 - 2007 kahdessa tapauksessa kunnan asukkaiden yhteydenottojen perusteella kiinnittänyt huomiota saamenkielisten palveluiden toteutumattomuuteen. Valtuutettu on näissä tapauksissa pyytänyt myös syrjäntälautakuntaa tutkimaan, ovatko kyseiset kunnat toimineet yhdenvertaisuuslain ja erityislakien syrjäntäkieltojen vastaisesti. Valtuutettu on tehnyt myös poliisille asioita koskevat tutkintapyynnöt.
469. **Saamelaiskäräjien** mukaan saamenkieltä äidinkielenään puhuvien saamelaislasten yhdenvertaiset oikeudet omankieliseen päivähoidon eivät toteudu riittävästi. Saamen kielen säilyminen ja kehittäminen edellyttää yhteiskunnalta yhdenvertaisuuteen perustuvia positiivisia erityistoimia ja lainsäädäntöä. Erityisesti tämä tulee huomioida inarinsaamen ja koltansaamen kielten osalta mm. heikon oppimateriaali- ja opetustilanteen parantamiseksi. Käytännössä toteutuminen vaatisi yhteiskunnan rakenteiden ja lainsäädännön muuttamista niin että saamenkielisillä lapsilla olisi asuinpaikastaan riippumatta samat mahdollisuudet saada päivähoidon ja koulutusta äidinkielellään kuin suomea äidinkielenään puhuvilla.
470. *Pohjoismaisten lapsiasiavaltuutettujen raportti saamelaislasten oikeuksien toteutumisesta.* Pohjoismaiden lapsiasiavaltuutetut ovat selvittäneet yhteispohjoismaisesti saamelaisten lasten oikeuksien toteutumista. Hankkeessa on kuultu Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa saamelaisten koululaisten näkemyksiä kodista, perheestä, koulusta, vapaa-ajasta ja osallistumisesta. Raportti valmistui huhtikuussa 2008. Tavoitteena on myös lisätä toimintatapoja, joiden avulla saamelaisalueen lapset ja nuoret itse osallistuvat elinolojensa kehittämiseen. Saamelaislapsille tehdyn kyselyn perusteella voidaan todeta, että saamelaislasten identiteetti on vahva ja myönteinen. Saamelaislapset myös arvostavat saamaansa saamenkielistä ja saamenkielen opetusta. Ongelmia aiheuttavat kuntien väliset suuret erot opetuksessa, opetuksen jatkuvuuden puute opettajapulan takia sekä oppimateriaalin puutteet. Kiusaamista saamelaisuuden perusteella näytti aineiston perusteella olevan hyvin vähän. Lapsiasiavaltuutetut suosittelivat mm. tiiviimpää Suomen, Ruotsin ja Norjan hallitusten yhteistyötä asiassa. Samoin esillä oli saamelaislasten ja nuorten tiiviimpi osallistuminen itsehallintoelimensä saamelaiskäräjien toimintaan esim. perustamalla sille oma nuorisovaltuusto tai muu vastaava toimielin.

ENGLANNINKIELISET LIITTEET

Raportit:

- Children, Domestic Violence and the Responsibilities of the Authorities - English summary of the special report to the Eduskunta by the Parliamentary Ombudsman

Toimintaohjelmat:

- Government Policy Programme for the Wellbeing of Children, Youth and Families
- The Finnish Government's Child and Youth Policy Programme 2007 - 2011, Publications of the Ministry of Education 2008:21

Esitteet:

- "Did You Know That Children Have Their Own Rights?" The Ombudsman for Children 2007 (in English, Finnish, Swedish and Sámi)